

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ BASININDA ALMANYA-SSCB İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞEGÜL AKGÜN

TEZ DANIŐMANI
DOÇ. DR. SELMA GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

BİLECİK, 2023

10423905

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ BASININDA ALMANYA-SSCB İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞEGÜL AKGÜN

TEZ DANIŐMANI
DOÇ. DR. SELMA GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

BİLECİK, 2023

10423905

BEYAN

“İkinci Dünya Savaşı Dönemi Basınında Almanya-SSCB İlişkilerinin Basına Yansımaları” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR	☐	DESTEK ALINMAMIŞTIR	☒
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....	

Ayşegül AKGÜN

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması, 20'nci yüzyılın en büyük ve etkili çatışmalarından biri olan İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki ilişkilerin basına yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu dönem, insanlık tarihine derin izler bırakan ve dünya siyasi haritasını kökten değiştiren olaylarla doludur. Bu çatışmaların şekillenmesinde, iki süper gücün siyasi, ideolojik ve askeri çıkarları etkili olmuştur. Tez çalışması, Alman ve Sovyet basın organları aracılığıyla gerçekleşen propagandanın incelenmesi yoluyla, Almanya ve SSCB arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiğini ve savaşın döneminin siyasi ve toplumsal bağlamında nasıl algılandığını aydınlatmayı hedeflemektedir. Alman basınında savaşın başlangıcında coşkulu ve destansı bir dilin kullanılıp kullanılmadığı, SSCB basınına ise Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı ihlal edildiği gerekçesiyle Almanları suçlaması gibi farklı yaklaşımların incelenmesi, bu iki ülkenin siyasi liderleri ve halkları arasında oluşan algı farklılıklarını ve ilişkilerdeki gerginlikleri anlamaya yardımcı olacaktır. Bu çalışma, tarihi belgeler ve arşivlerin titiz bir analizine dayanarak Almanya-SSCB ilişkilerinin karmaşık ve zengin bir panoramasını sunmayı amaçlamaktadır. Her iki ülkenin resmi basın organlarının yanı sıra, uluslararası medyanın ve üçüncü tarafların raporlarının da göz önünde bulundurulması, dönemin olaylarına daha kapsamlı bir bakış açısı getirecektir.

Tezin hazırlanması aşamasında verdiği destek ve sarf ettiği çaba için danışmanım Doç. Dr. Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA'ya, savunma sınavında kıymetli değerlendirmeleri ile teze katkı sağlayan ... Hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışma sürecinde desteklerini sunan aileme ve dostlarıma da teşekkür ediyorum.

Ayşegül AKGÜN

2023

ÖZET

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ BASININDA ALMANYA-SSCB İLİŞKİLERİ

Bu tez çalışması, İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya ve Sovyetler Birliği (SSCB) arasındaki ilişkilerin basına yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, propaganda ve savaş kavramlarının eş iz düşümlerini kavrayarak fiili harbi ve seyrini etkileyen propagandanın amacı ve kapsamı açısından bir analiz sunmayı hedeflemektedir. Almanya ve SSCB gibi iki farklı görüşteki totaliter rejimin, 23 Ağustos 1939'da aynı masaya oturması dünyadaki siyasi ve askeri ilişkilerde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu çalışmada, iki ülkenin siyasi liderleri ve halkları arasında oluşan algı farklılıkları incelenerek Almanya-SSCB ilişkilerindeki gerginlik ve dönemin propagandist stratejileri derinlemesine ele alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, tarihte benzerine pek az rastlanan, küresel çapta bir çatışma olmuş ve Almanya ile SSCB, bu sürecin merkezindeki önemli oyuncular olarak yer almıştır. Bu iki ülke arasındaki ilişkiler, politik ve ideolojik farklılıkların etkisi altında karmaşık bir seyir izlemiştir. Özellikle 23 Ağustos 1939'da imzalanan Molotov-Ribbentrop Paktı, Almanya ve SSCB arasında bir çıkar anlaşması gibi görünse de aslında bu iki ülkenin kendi hedefleri doğrultusunda güç dengelerini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bir manevradır. Ancak, bu ilişki sürdürülebilir olmamış ve Almanya'nın 22 Haziran 1941'de Sovyet topraklarına "Barbarossa Harekâtı" nı başlatmasıyla ilişkiler tekrar gerilmiştir. Sovyetler Birliği'nin 2 Mayıs 1945'te Berlin üzerine düzenlediği son taarruz ile artık İkinci Dünya Savaşı'ndaki Alman faktörü ortadan kalmıştır.

Savaşın başlangıcından itibaren Alman ve Sovyet basın organlarının kullandığı propagandayı titizlikle analiz eden tez, her iki ülkenin siyasi liderleri ve halkları arasında oluşan algı farklılıklarını ve ilişkilerdeki gerginlikleri anlamayı hedeflemektedir. Bu ikinci büyük harp, tarihte benzerine pek az rastlanan, küresel çapta bir çatışma olmuştur ve Almanya ile SSCB, bu sürecin merkezinde önemli oyuncular olarak yer almıştır. Savaşın başlangıcında, Alman basını savaşı coşkulu ve epik bir dille ifade ederken, Alman ordusunun askeri üstünlüğünü ve hızlı ilerleyişini vurgulamıştır. Almanya'nın Doğu Cephesi'nde elde ettiği başarılar, Alman basınında büyük bir gurur kaynağı olmuş ve düşmanları küçümsemek için kullanılmıştır. Propaganda yoluyla, Almanya'nın askeri gücü ve zaferleri sürekli ön plana çıkarılarak halkın savaşa olan destek ve coşkusu artırılmaya çalışılmıştır. Öte yandan, SSCB basını ise Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın ihlal edildiği gerekçesiyle Almanları suçlamış ve savaşı SSCB'nin savunma ve haklılık savaşı olarak tanımlamıştır. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı

saldırđan bir tutum sergilediği iddiası, SSCB basınında sık sık yer almış ve savaşın temelinde Almanya'nın saldırganlığına vurgu yapılmıştır. Propaganda yoluyla, halkın milli birlik ve dayanışma içinde olması teşvik edilmiş ve savaşın ciddiyeti halka anlatılmıştır.

Bu tez çalışması, savaşın başlangıcından itibaren Almanya, SSCB, İngiltere ve Türkiye gibi devletlerin çeşitli basın organlarının kullandığı dil, ton ve içerik açısından nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aynı olayların farklı şekillerde sunulması, her iki ülkenin de ulusal çıkarlarını ve siyasi hedeflerini kamuoyuna yansıtma çabalarının bir sonucudur. Araştırmada kullanılan tarihi belgeler, arşivler ve uluslararası medya raporları, her iki ülkenin basınının da propagandayı etkin bir şekilde kullanarak, kendi halklarına yönelik algı yönetimi yaptığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Almanya, SSCB, Basın, Propaganda.

ABSTRACT

GERMANY-USSR RELATIONS IN THE PRESS OF THE SECOND WORLD WAR ERA

This thesis aims to analyse the media coverage of the relations between Germany and the Soviet Union (USSR) during the Second World War. The research aims to provide an analysis in terms of the aims and scopes of propaganda affecting the actual war and its course by comprehending the coincidence of the concepts of propaganda and war. The fact that two totalitarian regimes with different views, Germany and the USSR, sat at the same table on 23 August 1939 marked a turning point in the political and military relations in the world. In this study, the differences in perceptions between the political leaders and the people of the two countries will be analysed, and the tension in Germany-USSR relations and the propagandist strategies of the period will be discussed in depth.

The Second World War was a global conflict with few precedents in history, and Germany and the USSR were major players at the centre of this process. Relations between these two countries followed a complex course under the influence of political and ideological differences. In particular, the Molotov-Ribbentrop Pact signed on 23 August 1939, although it seemed to be an agreement of interest between Germany and the USSR, was in fact a manoeuvre to ensure the balance of power in line with the two countries' own objectives. However, this relationship was not sustainable and relations were strained again when Germany launched "Operation Barbarossa" on Soviet territory on 22 June 1941. With the Soviet Union's final offensive on Berlin on 2 May 1945, the German factor in the Second World War disappeared.

By meticulously analysing the propaganda used by the German and Soviet press organs from the beginning of the war, it aims to understand the differences in perceptions and the tensions in relations between the political leaders and the people of both countries. World War II was a global conflict of a scale rarely seen in history, and Germany and the USSR were major players at its centre. At the beginning of the war, the German press described the war in enthusiastic and heroic terms, emphasizing the military superiority and rapid advance of the German army. Germany's successes on the Eastern Front became a source of great pride in the German press and were used to belittle the enemy. Through propaganda, Germany's military power and victories were constantly emphasised to increase public support and enthusiasm for the war. On the other hand, the USSR press blamed the Germans for violating the German-Soviet Non-Aggression Pact and described the war as the USSR's war of defence and justification. The

allegation that Germany was aggressive towards the Soviet Union was frequently covered in the USSR press and Germany's aggression was emphasized as the basis of the war. Through propaganda, the people were encouraged to be in national unity and solidarity and the seriousness of the war was explained to the public.

This thesis aims to reveal how the language, tone and content used by various press organs of states such as Germany, the USSR, the UK and Turkey differed from the beginning of the war. The presentation of the same events in different ways is a result of the efforts of both countries to reflect their national interests and political goals to the public. The historical documents, archives and international media reports used in the research show that the press of both countries effectively use propaganda and perception management towards their own people.

Keywords: World War II, Germany, USSR, Press, Propaganda.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
RESİMLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAREBE İLE BASIN ARASINDAKİ İLİŞKİ

1. Ordu-Basin İlişkisi ve Propaganda.....	4
2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Basın ve Propaganda Faaliyetleri.....	5
2.1. Savaşın Silahı: Propagandanın Muharebede Etkin Kullanımı.....	7
2.2. Basın Faaliyetlerinin Asker Üzerindeki Etkileri.....	9
2.2.1. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Basın Faaliyetlerinin Alman Askeri Üzerindeki Etkileri.....	12
2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Basın Faaliyetlerinin SSCB Askeri Üzerindeki Etkileri.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI VE ALMANYA-SSCB İLİŞKİLERİNDE BASIN

1. İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Genel Durum.....	21
1.1. Basında Hitler'in İktidara Gelişi.....	24
1.2. Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı (23 Ağustos 1939).....	29
2. İkinci Dünya Savaşının Başlamasının Ardından Almanya- SSCB İlişkileri ve Basına Yansıması.....	34
2.1.1940 Senesi Basımında Almanya-SSCB İlişkileri.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ BASININDA ALMANYA-SSCB İLİŞKİLERİ

1. Almanya-SSCB Mücadelesinin Başlaması ve Basındaki Yansımaları.....	40
2. Barbarossa'dan Moskova'ya Doğu Cephesi	42
2.1.Barbarossa Harekatı'nın Başlaması ve Basına Yansımaları	45
2.2.Moskova Muharebesi'nin Başlaması ve Basına Yansımaları	51
3. Kuzey'den Merkeze Yöneliş: Leningrad Muharebesi ve Basına Yansımaları	55
4. Doğu Cephesinde Son Dönem: Stalingrad Muharebesi ve Basına yansımaları	59
4.1.Kursk Muharebesi ve Basına Yansımaları	65
4.1.1. Kutuzov ve Rumyantsev Harekatları.....	66
5. Berlin Muharebesi ve Basına Yansımaları.....	69
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA	74
EKLER.....	84

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa
Resim 1.1. Birinci Dünya Savaşı'nda Kullanılan İngiliz Afişi.....	5
Resim 1.2. “YOU ARE WANTED TOO! JOIN THE A.T.S “Sen de Aranıyorsun! ATS' ye katılın”	6
Resim 1.3. “Кровожадные фашистские разбойники совершили нападение на Советский Союз”	7
Resim 1.4. “Сейчас у нас должна быть твердая дисциплина и железная воля... Нужно сотый раз сказать себе: нам от- ступать некуда”	9
Resim 1.5. Nazi Döneminde Kullanılan Askeri ve Halkı Etkilemeye Yönelik Propagandal Afişler.....	10
Resim 1.6. “Schafft Waffen Für Die Front”, “Cephe İçin Silah Yardımı Yapın”, 1942.....	11
Resim 1.7. İki Dünya Savaşında da kullanılan Sam Amca Afişi	12
Resim 1.8. “Deutsches jungdolf / Leistungsbuch/Hitler-Jugend” Hitler Gençliği Üyelik Belgesi	13
Resim 1.9. “Der Sieg Wird Unser Sein”, “Zafer Bizim Olacak!”, 1941	14
Resim 1.10. 1936 Yılına Ait Bir Nazi Sancağı.....	15
Resim 1.11. Erken Nazi Propaganda Afişlerine Bir Örnek. “Ordu Alman Ülkesinin Garantörüdür!”	16
Resim 1.12. “Anavatan Göreve Çağırıyor”, 1941	18
Resim 1.13. “İntikam” Temalı SSCB Posteri.....	19
Resim 1.14. “Yeni Zaferlerimiz Bayraklarımızı Göğe Çıkaracak” Temalı SSCB Posteri.....	20
Resim 2.1. Anti-Komitern Pakt Karikatürü	22
Resim 2.2. “Unsere letzte Hoffnung: Hitler” “Son Umudumuz Hitler”	26
Resim 2.3. Adolf Hitler'in Seçim Afişi	27
Resim 2.4. Japonya ve İtalya Almanya'dan Ayrılıyor.....	33

Resim 2.5. Bay Amcaya Göre!	37
Resim 3.1. 22 Haziran, Sabah 3.05. Doğuda Sınır Geçişi	47
Resim 3.2. SSCB ile Almanya Arasında Saldırmazlık Paktını İhlal Eden Hitler Tasviri	48
Resim 3.3. Canavar Hitler Tasviri	49
Resim 3.4. Halkın Sesi Gazetesi Türk- Alman Saldırmazlık Paktı Türk Genci Tasviri.....	51
Resim 3.5. “Almanya'nın Zaferi, Avrupa'nın Özgürlüğü”	52
Resim 3.6. İngiliz Silahlarını Rusların Eline Teslim Edin.....	53
Resim 3.7. Alman Askerleri-Kolay kolay Düşeceğe Benzemiyor	54
Resim 3.8. на Моккву, хох! от Мокквы: ох!	55
Resim 3.9. David Low'un 'Leningrad Savunması' karikatürü, Manchester Guardian, 9 Eylül 1941	57
Resim 3.10. 1941 SSCB Afişi, Faşist Akıncıları Ezin!	59
Resim 3.11. El Bombası Atan SSCB Askeri	62
Resim 3.12. Stalingrad İçin Savaş! Alman Afişi	63
Resim 3.13. “Neysel Halim Çıksın Falım” Başlıklı SSCB Afişi	64
Resim 3.14. Ordumuzun Hücumu Sürüyor	65

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

age.: Adı geçen eser

agm: Adı geçen makale

agt: adı geçen tez

Çev.: Çeviren

DNB: Alman Haber Ajansı (Deutsches Nachrichtenbüro)

Ed.: Editör

NSDAP: Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)

s.: sayfa

SA: Fırtına Birimi (Sturmabteilung)

SS: Koruma Kadrosu (Schutzstaffel)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Savaş, insanlık tarihindeki en eski ve süregelen mücadele biçimlerinden biridir. Devletler arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilerek silahlı mücadeleye girişildiğini gösteren bu olgu, tarih boyunca toplumları derinden etkilemiş ve tarihsel süreç içinde çeşitli dönüşümlere uğramıştır. Savaş kavramı, “harp (D)”, “cenk”, “cidal” ve “kıtal”¹ gibi anlamlara gelirken, insanlığın varoluşundan itibaren hayatın bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreçte, devletlerin düzenli ordular kurarak savaşlara hazırlanması ve savaşlarda üstünlük sağlamak için çeşitli çalışmalar yapması gözlemlenmiştir. Muharebelerde askerlerin verimliliğini arttırmak, düşman askerlerin moralini bozmak ve iç-dış ilişkilerde istenilen yönde ilerlemek amacıyla stratejiler geliştirilmiştir. Sanayi Devrimi'nin etkisiyle birlikte, gelişen teknoloji savaş mekanizmasında önemli bir rol oynamıştır. Milletler, ordularındaki stratejik üstünlüğü korumak ve güçlendirmek için yeni silah ve teçhizatlar geliştirmişlerdir. 20. yüzyılın başlarında, savaş mekanizmasında alışılmış yöntemler değiştirilerek farklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Teknolojinin gelişmesi, medyanın önemini artırmış ve basın faktörleri askerlerin ve orduların başlıca etkenleri arasında yer almıştır. Medya, savaşın propaganda ve bilgi akışında önemli bir rol oynamış, savaşın algılanışında da etkili olmuştur.

Basın, istenen hedef doğrultusunda kitleleri yönlendirerek olayların algılanışını şekillendirmesiyle halkın veya askerlerin belirli bir fikir etrafında tutum oluşturmada son derece etkilidir. Bu özelliğiyle basın, propaganda için uygun bir platform sunmaktadır. Propaganda, kendine özgü normları olan ve kendi başına bir taktik haline gelen bir strateji olarak, etki alanında gerçek bir “psikolojik topçuluk”² etkisi yaratmaktadır. Öte yandan propagandanın psikolojik etkisi tam tersine de dönüşebilir. Öyle ki yanlış sunulan veya yanıltıcı mesajlar yoluyla düşmanın propaganda savunmasını güçlendirebilirken, aynı zamanda kendi askerlerinin moralini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu durum, askerlerin motivasyonunu düşürebilir ve onların savaşa olan inançlarını zayıflatabilir. Bu nedenle, propagandanın psikolojik etkisi titizlikle ele alınmalıdır. Etik ve sorumlu bir şekilde kullanılmayan propaganda, toplumun düşüncelerini manipüle etme ve yanlış bilgilendirme riskini beraberinde getirir. Haber ve bilgi kaynaklarının objektifliği ve doğruluğu, propagandanın etkisini azaltma ve toplumun gerçekleri doğru bir şekilde algılamasını sağlama açısından hayati önem taşır.

¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü. [Erişim, 10.04.2023, <https://sozluk.gov.tr/>]

² Mehmet Erhan Summak&İbrahim Uğur Erkiş (2014). Propaganda ve Dış Politika. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(1-2), 298.

Savaşın doğası, geleneksel cephelerde meydana gelen çatışmalardan çıkarak, cephe gerisinde de yıkım yaratmayı amaçlayan bir biçimde evrim geçirmiştir. Basın organlarının ve medyanın etkisiyle, savaşın doğası değişerek artık kalemler ve kağıtlarla da yürütülen bir mücadeleye dönüşmüştür. Propagandanın etkisini fark eden totaliter rejimlere sahip devletler, bu etkiyi daha da geliştirerek farklı bir boyuta taşımışlardır. Propaganda ve bilgi savaşları, artık savaşın sadece askeri çatışma boyutunda değil, toplumların algılanışı ve duygusal tepkileri üzerinde de etkili bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, doğru bilgi ve haber akışının kontrolü, savaşın sonucunu belirleyen kritik unsurlardan biri haline gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin en yıkıcı ve çatışmalı dönemlerinden biridir. 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı, birçok ülkeyi etkisi altına almış ve tarihin en büyük çatışmalarından birine dönüşmüştür. Bu süreçte, savaşın stratejik boyutunda propaganda ve basın faaliyetlerinin önemi giderek artmıştır. Savaşın silahlı mücadelesinin yanı sıra, psikolojik boyutunun da dikkate alınması gerekliliği, propaganda ve basın faaliyetlerini önemli bir hale getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı dönemi, propagandanın etkin bir şekilde kullanıldığı bir süreç olmuştur. Propaganda, savaşın bir silahı olarak kabul edilmiş ve savaşın tarafları, bu silahı etkin bir şekilde kullanmak için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Basın ve propaganda faaliyetleri, savaşın psikolojik boyutunu oluşturmuş; askerlerin ve sivil halkın tutum ve davranışlarında etkili olmuştur. Bu bağlamda, tezde ordu-basın ilişkisi ve propaganda araçlarının muharebelerdeki etkin kullanımı ele alınacak ve örnek olaylar incelenecektir. İkinci Dünya Savaşı, 20. yüzyılın en kapsamlı, yıkıcı ve etkili savaşlarından biridir ve insanlık tarihinin en büyük trajedilerinden birini temsil eder. Savaşın çatışan tarafları arasındaki karşılıklı propagandalar, çatışmaların sadece askeri cephelerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda ideolojik, siyasi ve psikolojik bir mücadele olduğunu açıkça göstermektedir. Bu bağlamda, savaşın tarafları, kendi halklarına ve düşmanlarına yönelik mesajları etkin bir şekilde yaymak ve desteklerini sağlamak için güçlü propaganda araçları kullanmışlardır.

Bu çalışma, İkinci Dünya Savaşı döneminde ordu-basın ilişkisi ve propaganda faaliyetlerinin öncelikle Almanya ve Sovyetler Birliği (SSCB) arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisini incelemektedir. Savaşın siyasi ve psikolojik boyutlarının anlaşılmasında, propaganda ve basın etkin bir rol oynamıştır. Propagandanın temel hedefleri, askeri birlikleri ve halkı savaşa yönlendirmek, moral ve motivasyon sağlamak, düşmanı küçümsemek ve itibarsızlaştırmaktır. Üç bölümden oluşan tezde, savaşın taraflarının propaganda stratejileri ve basın faaliyetlerinin, askeri ve siyasi hareketin seyrine olan etkileri ele alınacaktır.

İlk bölümde, ordu-basın ilişkisi ve propaganda kavramları geniş bir çerçevede değerlendirilecektir. Savaşın silahı olarak propaganda kullanımının tarihsel kökenleri ve önemi tartışılacaktır. Propagandanın savaşın çatışan tarafları arasındaki ilişkilere etkisi, savaşın psikolojik boyutunu anlamak açısından önemli bir perspektif sunacaktır. Aynı zamanda, basın faaliyetlerinin askeri birlikler ve sivil halk üzerindeki etkileri de ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Özellikle, Alman askerleri ve SSCB askerleri üzerindeki propaganda faaliyetlerinin nasıl farklı sonuçlar doğurduğu incelenecektir. İkinci bölümde, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya ve SSCB arasındaki ilişkilerin basına yansımaları ele alınacaktır. Özellikle, Almanya'nın Polonya'ya saldırısı ve SSCB ile imzalanan saldırmazlık paktının basında nasıl değerlendirildiği ve ilişkilerin nasıl şekillendiği incelenecektir. Savaşın başlamasıyla birlikte, Almanya ve SSCB arasındaki ilişkilerin basında nasıl yansıtıldığı ve propaganda mesajlarının nasıl değiştiği de bu bölümde ele alınacaktır. Üçüncü bölüm, İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya-SSCB ilişkileri kapsamında öne çıkan muharebelerin basına yansımaları kapsamında şekillenmiş olup Barbarossa Harekatı'nın başlamasının ardından, savaşın başlangıcındaki propaganda stratejilerinin nasıl değiştiği ve basının nasıl yansıttığı incelenecektir. Ayrıca, Moskova Muharebesi, Leningrad Muharebesi, Stalingrad Muharebesi ve Kursk Muharebesi gibi kritik dönemlerde propaganda ve basın faaliyetlerinin nasıl şekillendiği ve savaşın seyrine olan etkileri detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAREBE İLE BASIN ARASINDAKİ İLİŞKİ

1. Ordu- Basın İlişkisi ve Propaganda

Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan gelişmiş teknoloji, milletlerin ordularında stratejik üstünlüğünü korumak ve güçlendirmek için çeşitli yöntemler kullanmalarına imkân sağlamıştır. 20. yüzyılın başlarında ise savaş mekanizmasındaki alışılmış yöntemler değiştirilerek farklı bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Teknolojinin de gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan basın faktörleri, askerlerin ve ordunun başlıca etkenleri arasında yerini almıştır. Basın, istenen hedef doğrultusunda kitleleri yönlendirerek olayların algılanışını şekillendirmesiyle halkın veya askerlerin belirli bir fikir etrafında tutum oluşturmada son derece etkilidir. Bu özelliğiyle basın, propaganda için mükemmel bir zemin oluşturmaktadır. Kendine özgü normları olan ve kendi başına bir taktik haline gelen propaganda taktiği, kendi gücü açısından gerçek bir “psikolojik topçuluk” etkisi yaratmaktadır.³ Propagandanın psikolojik etkisini ele aldığımızda, yanlış şekilde sunulan mesajlar, düşmanın propagandaya karşı savunmasını güçlendirmekle beraber kendi askerlerinin moralini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Propaganda, bugün bilinen anlamını Birinci ve İkinci Dünya Savaşları dönemlerinde kazanmıştır. Askeri ve siyasi açıdan etkin bir şekilde propaganda amaçlı kullanılan basın organlarının her iki savaşta da aktif olarak kullanılması ve başarılı olması nedeniyle bir savaş araç gereci olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴ Savaş dönemlerinde basın yayın organlarının yoğun ilgi görmesinin en önemli nedeni, düşmanın moralini bozmakla kalmayıp aynı zamanda iç siyaset ve ordu üzerinde kahramanlık algısı yaratarak askere motivasyon vermesidir ki bu konuda büyük etkisi bahsedilen savaşlarda tecrübe edilmiştir. Bununla birlikte, basından orduya asker toplama sürecinde de istifade edildiği görülmektedir. Resim 1.1’de de görüldüğü üzere 1915 tarihli bir İngiliz afişinde orduya asker toplamak amacıyla kadın figüründen yararlanılmıştır.⁵ Bu görselde, önlerinden geçen askerlere gururla bakan kadın figürlerinin kendi eş ve çocuklarını savaşa göndermeye istekli olduklarına vurgu yapılmıştır. Afiş üzerinde

³ Summak & Erkiş, agm, s.298.

⁴ M. Pehlivanoğlu (2021). *İkinci Dünya Savaşı’nda Propaganda: Hitler ve Stalin’in Propaganda Metotları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 24.

⁵ M. Işık & Ş. Eşitti (2015). I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergebilimsel İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(3), 670.

yer alan “Britanya’nın Kadınları Git Deyin!” ibaresi ile kadınların eş ve çocukları konusunda fedakâr davranmaları ve onların savaşa katılmalarını desteklemeleri açısından bir algı oluşturmuştur.

Resim 1.1. Birinci Dünya Savaşı’nda kullanılan İngiliz afişi, WOMEN OF BRITAIN SAY-GO! (BRİTANYA’NIN KADINLARI GİT DEYİN!)

Kaynak: (Işık & Eşitti, 2015:670)

2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Basın ve Propaganda Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllar, görsel ve işitsel medyanın yeni geliştiği bir dönemdi. Bu dönemde propaganda ve algı yönetimi için radyo, gazete, sinema, dergi, afiş ve poster gibi çeşitli basın yayın organları kullanılmıştır.⁶ Taraflar, ordularının etkinliğini arttırmak amacıyla propaganda ve antipropaganda faaliyetleri için üstün bir çaba göstermişlerdir. Bu dönemde İngiliz afişleri de kadınların orduda yardımcı kuvvet olarak kullanılabilceği mesajını vermiştir. 1939 yılına ait bir İngiliz afişi, “*Sen de Aranıyorsun! ATS’ye katılın*”⁷ sloganıyla kadınların askeri birliklerde yer alabileceği mesajını verirken, erkek

⁶ G. Şahin & A. Mercimek (2020). Güvenlikleştirme Aracı Olarak Propaganda ve Algı Yönetimi: II. Dünya Savaşı’nda Afiş ve Posterler. *International Journal of Social Inquiry*, 13(2), 822.

⁷ Imperial War Museums. *You are Wanted Too! Join the ATS*. [Erişim: 05.04.2023, <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/29132>]

askerlerin de yanında yer alması, birlik ve beraberlik mesajını da vermiştir. Kadın askeri figürü afişlerde büyük bir yer tutmuş ve bu durum, İkinci Dünya Savaşı döneminde İngiltere'de kullanılan propaganda materyalleriyle ordu-millet birliğine verilen önemi desteklemek amacıyla daha da vurgulanmıştır.

Resim 1.2. “YOU ARE WANTED TOO! JOIN THE A.T.S” “Sen de Aranıyorsun! ATS' ye katılın”

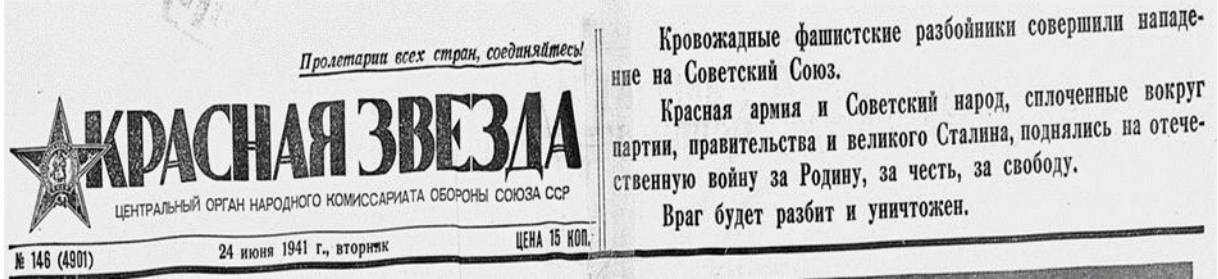
Kaynak: (Imperial War Museums, 2023)

Bu dönemde henüz televizyon yayınları yapılamadığı için sinema tercih edilse de bu platforma sadece orta ve üst sınıfların erişebildiğini belirtmek yerinde olacaktır. Sinemanın propaganda faaliyetlerindeki etkinliğinin yetersiz kalması sebebiyle radyo, gazete, afiş ve posterler her kesimden insanlara ulaşmanın en ucuz ve en kolay yolu olması suretiyle daha çok kullanılmıştır.⁸ Buna örnek olarak *Kızıl Yıldız* gazetesinin 24 Haziran 1941 tarihli haberinin sağ üst köşesinde koyu punto ile yer alan “*Kana susamış faşist soyguncular Sovyetler Birliği'ne saldırdı. Parti, hükümet ve büyük Stalin etrafında toplanan Kızıl Ordu ve Sovyet halkı, Anavatan için, onur için, özgürlük için Vatanseverlik Savaşı'na yükseldi. Düşman yenilecek ve yok edilecek.*”⁹ haber başlığı verilebilir. Metinde, Nazi Almanya'sının Sovyetler Birliği'ne saldırdığı ve Sovyetler Birliği'nin kendisini savunmak için bir araya geldiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda, metinde savaşın ana nedenlerinden birinin “*özgürlük*” olduğu ve Sovyet

⁸ Şahin & Mercimek, agm, s. 822.

⁹ Красная Звезда Gazetesi (24 Haziran 1941). *Ленинградцы в гостях у фронтовиков*. s.1 [Erişim: 03.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/36958-locale-nil-213-10-sen#mode/inspect/page/1/zoom/9>]

halkının bu nedenle savaşa katıldığı ifade edilmektedir. Metinde, düşmanın “kana susamış faşist soyguncular” olarak adlandırılması ve Sovyetler Birliği'nin “onur için, özgürlük için” savaştığının vurgulanması, düşmanla yapılan mücadelede propaganda taktığının etkili bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Resim 1.3. “Кровожадные фашистские разбойники совершили нападение на Советский Союз...”

Kaynak: (Красная Звезда Gazetesi, 1941: 1)

Savaş dönemleri, asker sayısının önem kazandığı, cephe ve tahkimat güçlendirme açısından askere ihtiyacın elzem olduğu dönemlerdir. Bu noktada, basın yayın organları, iç siyaset ve askeri propaganda alanında önemli bir rol üstlenirler. Özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde, görsel- işitsel medyanın yeni gelişmesiyle birlikte propaganda ve algı yönetimi için radyo, gazete, sinema, dergi, afiş ve poster gibi çeşitli basın yayın organları kullanılmıştır. Bu propaganda faaliyetlerinin hedefi, asker sayısının artırılması ve cephe hattının güçlendirilerek düşman birliklerinin tahrip edilmesidir. Bu noktada, Dereli'nin de belirttiği gibi iyi tasarlanmış bir propaganda sayesinde ordu için gerekli insan toplama işlemi başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir.¹⁰ Ancak, propaganda materyallerinde kullanılan mesajların doğru bir şekilde tasarlanması ve hedef kitleye ulaştırılması büyük önem taşımaktadır.

2.1. Savaşın Silahı: Propagandanın Muharebede Etkin Kullanımı

“Savaş durumu” terimi, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’ ne (TDK) göre, devletler arasında diplomatik ilişkilerin kesilerek silahlı mücadeleye girişilmesini ifade eder. Bu duruma “harp”, “cenk” veya “cidal savaş” da denilmektedir.¹¹ Öte yandan, propaganda, bireylerin veya grupların davranışlarını biçimlendirmek, kontrol etmek veya değiştirmek amacıyla kitle iletişim

¹⁰ A. B. Dereli (2018). İkinci Dünya Savaşı’nda Propaganda, Mustafa Karaca- Caner Çakı (Ed.), *İletişim ve Propaganda*, Eğitim Yayınevi, Konya, s. 203.

¹¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü. [Erişim, 10.04.2023, <https://sozluk.gov.tr/>]

araçlarının kullanılması anlamına gelmektedir.¹² Savaş sırasında, muharebe sahasında yer alan askeri personelin psikolojisini etkilemenin en etkili yolu, basın organlarını kullanarak propaganda faaliyetleri yürütmektir. Muharebe sırasında etkili bir şekilde kullanılan propaganda, askerlerin motivasyonunu artırabilmekte, düşmanın moralini bozabilmekte, savaşın nedenleriyle hedeflerini açıklayabilmekte ve savaş çabalarını destekleyebilmektedir. Bu nedenle propaganda faaliyetleri içerisinde sinema, her ne kadar belirli bir kitleye hitap etmiş olsa da bu dönemde kullanılan propaganda faaliyetlerinde de etkili olduğunu gözlemlemekteyiz.

İkinci Dünya Savaşı'nın etkin muharebe alanlarının tasvirini yapmak ve muharebe amaçlarını daha iyi izah etmek maksadıyla sinema tercih edilmiştir. 1938-1945 yıllarında sinema, bu yoğunlaşan propaganda faaliyetlerini desteklemek amacıyla kullanılan provakatif bir unsur olarak tarihteki yerini almaktadır. Özellikle ilgili dönemde İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması neticesinde İngiliz yapımı filmlere bakıldığında, sinemanın propagandadaki yerinin önemini görmek mümkündür. 1941 yapımı, özgün adı "*49th Parallel*"¹³ olan film, savaş dönemlerinde sinemanın propaganda amacıyla kullanılması ve muharebenin etkin sahasının analizi açısından güzel bir örnektir. Bahsi geçen filmde, 1940 yılında bir Alman U-Botunun hali hazırda savaşta oldukları Kanada'ya ait bir petrol tankerini batırması sonucu gelişen olaylar anlatılmakta ve Alman U-Botu mürettebatından geriye kalan altı Alman askerinin maceraları işlenmektedir. Filmin senaryosu kapsamında, ana tema olarak işlenen *Nazizm* ve *Hitlerizm* ideolojilerinin antisemitik tavırlarının sadece Yahudi ve Bolşevikler üzerinde olmadığı yönünde propagandal senaryo yürütülmektedir.

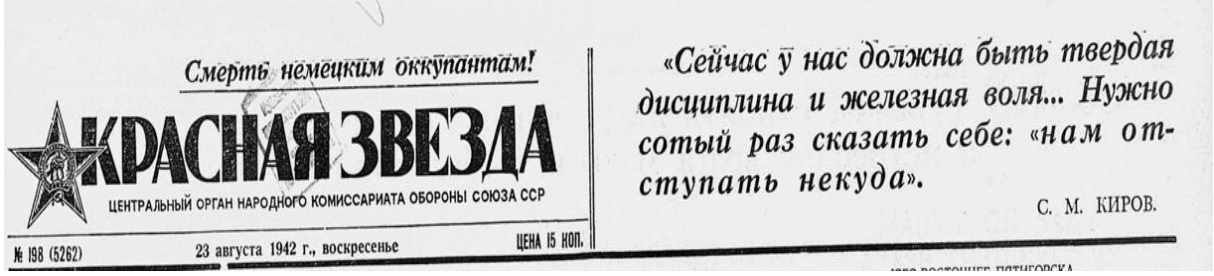
23 Ağustos 1942'de başlayan Stalingrad Muharebesi sırasında aynı gün yayımlanan *Kızıl Yıldız* gazetesinde S.M. Kirov'un, "*Artık katı bir disipline ve demir iradeye sahip olmalıyız... Yüzüncü kez kendimize şunu söylemeliyiz: "Geri çekilecek hiçbir yerimiz yok."*"¹⁴ ifadesi gazetenin ilk sayfasının sağ üst köşesinde yer almaktadır. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere

¹² T. H. Qualter. (1980). Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35 (1), 267.

¹³ J Chapman. (2002). "*The British At War: Cinema, State, And Propaganda, 1939-1945*", (Book Review) Marcia Landy, *Quarterly Review Of Film And Video*, 64(1), s. 281.

¹⁴ Красная Звезда Gazetesi (23 Ağustos 1942). *Сейчас у нас должна быть твердая дисциплина и железная воля... Нужно сотый раз сказать себе: «нам от- ступить некуда.* s.1. [Erişim: 03.04.202, <http://elibr.shpl.ru/ru/nodes/37507-locale-nil-198-23-avg>]

içinde bulunulan muharebenin ehemmiyetini açıklayarak muharebe sahasının kesinlikle terk edilmemesi ve güçlendirilmesi hakkında çağrıda bulunulmuştur.

Resim 1.4. «Сейчас у нас должна быть твердая дисциплина и железная воля... Нужно сотый раз сказать себе: «нам отступать некуда».

Kaynak: (Красная Звезда Gazetesi, 1942: 1)

Ancak, propaganda doğru mesajların doğru şekilde iletildiğinden emin olmak için büyük bir sorumluluk gerektirir ve yanlış kullanıldığında ters etki yaratmakla birlikte savaşın sonucunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, propaganda stratejileri dikkatli bir şekilde planlanmalı ve uygulanmalıdır.

2.2. Basın Faaliyetlerinin Asker Üzerindeki Etkileri

Asli görevi ülkelerinin topraklarını iç ve dış tehditlere karşı savunmak olan askerin, savaş dönemlerindeki etkinliği konusunu ele aldığımızda, basının psikolojik açıdan ordunun temel yapı taşı olan askeri büyük ölçüde etkilediğini gözlemlemekteyiz. Burada ise karşımıza askeri personelin psikolojik sağlığı ve performansını iyileştirmek amacıyla kullanılan bir dizi psikolojik yöntem ve stratejileri içeren askeri psikoloji yöntemi çıkmaktadır. Tarihsel olarak birçok ordu için mühim bir yer teşkil etmekle beraber zaman içerisinde değişen koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda askeri psikoloji yönteminin de farklı şekillenmesine neden olmuştur.¹⁵ Askeri psikoloji yöntemi daha geniş bir perspektifte ele alındığında askeri personelin savaş koşullarına daha iyi adapte olmalarına yardımcı olmaktadır.

Askeri propaganda faaliyetleri ise savaş zamanlarında askeri personelin ve halkın psikolojisini etkilemek için yapılan propagandalardır. Bu propaganda faaliyetleri, bir devletin dört farklı şekilde halkına hitap ettiği bir araçtır. Bunlar kendi halkına, dost devletlerin halkına, düşman devletlerin halkına ve tarafsız devletlerin halkına yönelik faaliyetlerdir. En sık kullanılan şekli, psikolojik savaş yoluyla düşman devletlerin halklarını etkilemektir. Bu amaçla,

¹⁵ Şahin & Mercimek, agm, s. 814.

propaganda araçları olarak gazete, dergi, radyo, televizyon, afişler, broşürler ve diğer medya araçları kullanılır.¹⁶ Bu araçlar, düşman halkının moralini bozmak, düşman askerlerin moralini kırmak, halkın savaşa olan desteğini azaltmak veya arttırmak gibi amaçlarla kullanılır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sı, Sovyetler Birliği'ne karşı savaşta askeri üstünlük kazanmak için propagandayı yoğun bir şekilde kullanmıştır. Parole der Woche'nin "Ordu Raporları"¹⁷ başlıklı afişi, Alman ordusunun Sovyet birlikleri üzerindeki üstünlüğünü vurgulamakla birlikte, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin askeri savunmasının yetersizliğini de gözler önüne sermektedir. Bu afişte amaçlanan, Sovyet askerinin moralini bozmak ve Alman askerinin moralini yükseltmek olmuştur. Bu örnekte görüldüğü gibi, propaganda faaliyetleri aracılığıyla savaşta psikolojik üstünlük elde etmek mümkündür.

Resim 1.5. Nazi Döneminde Kullanılan Askeri ve Halkı Etkilemeye Yönelik Propagandal Afişler

Kaynak: (German Propaganda Archive Parole der Woche, 1941)

¹⁶ Özkan Avcı. (2018). İkinci Dünya Savaşı'nda Propaganda, Mustafa Karaca&Caner Çakı (Ed.), *İletişim ve Propaganda*, Eğitim Yayınevi, Konya, s. 99

¹⁷ German Propaganda Archive (1941). *Parole der Woche*. [Erişim: 09.04. 2023, <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive//parolederwoche.htm>]

Basın faaliyetleri, İkinci Dünya Savaşı döneminde, muhteşem bir ordu ve asker oluşturmak cihetiyle önemli bir rol oynamıştır. Asker ihtiyacını karşılamak için propaganda ve basın faaliyetleri son derece etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Savaş döneminde sadece asker toplamak için değil aynı zaman da askeri teçhizat toplamak maksadıyla da propaganda faaliyetleri yürütmüşlerdir.

Resim 1.6. “Schafft Waffen Für Die Front”, “Cephe İçin Silah Yardımı Yapın”, 1943.

Kaynak: (Wehrmacht1945.de, 1943)

İlk kez Birinci Dünya Savaşı’nda kullanılan ve olumlu etkisinin fark edilmesiyle İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD ordusunun asker ihtiyacını karşılamak için hazırlanan *Sam Amca* figürü ile “*I Want You*”¹⁸ ibareli propaganda afişi, dünya çapında en ünlü afişlerden biridir. Afiş, figürün doğrudan bir bireye seslenmesi, izleyiciye yönelen işaret parmağı ve kaçınılmaz bakışları ile devlet-birey bağı kurmayı amaçlamaktadır. Afiş, sadece bir politikacı veya asker değil, kurgusal bir karakter olan Sam Amca’yı kullanarak Amerika Birleşik Devleti (ABD) toplumunun birliğini ve Amerikan modelinin (beyaz ve ataerkil) sembolünü yansıtmaktadır.

¹⁸ T. Güvenilir & Ç. Şeker. (2018). II. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kullanılan İmgelerin Göstergebilimsel Çözümlemesi “A.B.D. Örneği”. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(23), 1088.

Ayrıca, *Sam Amca* figüründeki otoriter yüz ifadesi, Amerikan vatandaşlarının yükümlülüklerini hatırlatan bir ifade olarak yorumlanabilir.

Resim 1.7. İki Dünya Savaşı'nda da kullanılan Sam Amca Afişi

Kaynak: (Güvenilir& Şeker, 2018: 1088)

İkinci Dünya Savaşı döneminde, ordunun asker ihtiyacını karşılamak için muhteşem bir ordu ve asker oluşturma konusunda basın faaliyetleri yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu dönemde basın organları, propaganda aracı olarak kullanılıp askerlik hizmetine katılmaya teşvik eden kampanyalar düzenlemiştir. Bu kampanyaların amacı, genç erkekleri askerlik hizmetine katılmaya teşvik etmek ve ülkenin savaş çabalarını desteklemektir. Bu nedenle, medya faaliyetleri ordunun asker ihtiyacını karşılamada önemli bir rol oynamaktadır.

2.2.1. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Basın Faaliyetlerinin Alman Askeri Üzerindeki Etkileri

Adolf Hitler'in 1924 tarihli *Kavgam* adlı eserine bakıldığında doğumundan itibaren tüm yaşamı boyunca onu 1933-1945 yıllarındaki Alman diktatörlüğüne sürüklediği görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Versay Barış Antlaşması'nın getirdiği ağır yükümlülükleri ve Almanya'nın askeri gücünün sınırlanmasını propaganda araçlarını üst düzeyde kendi emelleri doğrultusunda kullanarak değerlendirmiştir. Ülkenin sosyo-ekonomik politik ortamında mevcut çatışma halindeki çeşitli akımlar, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ile daha da güçlenen milliyetçi duygular ve Alman halkının yaşadığı büyük hayal kırıklığı o dönem için Almanya'nın kaderini tayin edecek koşulları oluşturmakla beraber güçlü

bir Almanya idealinin etrafında uç görüşlerdeki fanatikleri de bir araya getirerek en nihayetinde 1933'te Adolf Hitler liderliğinde kurulan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi iktidar olma emellerine ulaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, asker ihtiyacını karşılamak için propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Basın, Nazi ideolojisinin yayılmasında ve Alman yenilmezliği mitinin desteklenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Nazizm, Faşizm ve Komünizm gibi ideolojiler, 20. yüzyılda birçok devlet üzerinde büyük etkiler bırakarak dikkate değer bir rol oynamışlardır. Bu ideolojileri benimseyen ülkelerde genellikle gençlik örgütleri kurulmuş ve gençler bu örgütler aracılığıyla ideolojik eğitim almıştır. Örneğin, Adolf Hitler'in liderliğindeki Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, Alman siyasetinde yerini alarak iktidara gelmiş ve *Nazizm* ideolojisi doğrultusunda gençlik örgütleri oluşturulmuştur. *Hitler Gençliği* (Hitlerjugend, HJ) adlı örgüt, gençleri geleceğin savaşçıları olarak yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Bu örgütte gençlere “*ari ırk*” dersleri verilerek Alman Devlet Başkanı Hitler'e koşulsuz itaat etmeleri öğretilmiş ve askeri eğitim verilmiştir.¹⁹ Bu örgüt, Nazi rejiminin politikalarını desteklemek için gençleri ideolojik olarak etkilemiş ve Almanya'nın savaş çabalarına aktif katılımlarını sağlamıştır. Bu bağlamda Hitler hem asker hem de örgüt üyesi toplamak için propaganda aracılığıyla kendisine uygun bir zemin hazırlamıştır.

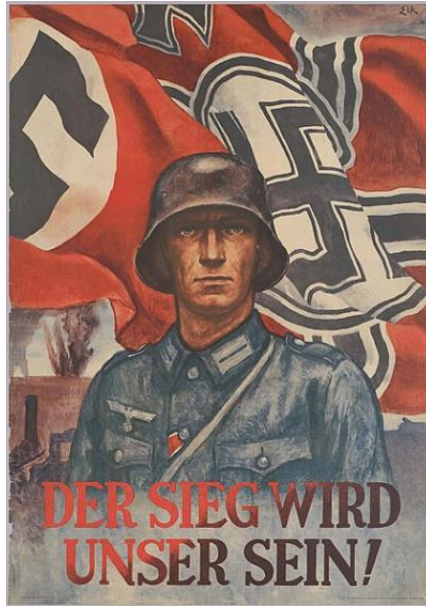

Resim 1.8. “Deutsches jungdole /Leistungsbuch/Hitler-Jugend” Hitler Gençliği üyelik belgesi

¹⁹ C. Çakı, (2018). Nazizm İdeolojisi Altında Hitler Gençliği: Nazi Almanyası Propaganda Afişleri Üzerine İnceleme. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 1 (1), 11.

Kaynak: (Wikipedia, 2023)

Nazi rejimi, propaganda ve basın manipülasyonunu aktif bir şekilde kullanarak kamuoyunu yönlendirmeyi ve Alman halkının desteğini sağlamayı hedeflemiştir. Bu çabalar, Hitler'in liderliği ve Nazi ideolojisi etrafında birleşmiş bir halk yaratma amacını taşıyordu. Nazi Almanyası, Joseph Goebbels liderliğindeki Propaganda Bakanlığı tarafından kontrol edilen etkili bir propaganda makinesine sahipti ve Adolf Hitler, gençleri ideolojik olarak şekillendirmeye büyük önem vererek onları geleceğin savaşçıları olarak yetiştirmeyi amaçlamıştır.

Resim 1.9. “Der Sieg Wird Unser Sein”, "Zafer Bizim Olacak!", 1941.

Kaynak: (Wikimedia Commons, 2023)

Alman liderin amacına uygun hazırlanan ve Resim 1.9’da yer alan afişte Nazi bayrağı ile önde duran Alman askeri yenilmez Alman ordusunun mutlak galibiyet ile sonuçlanacağına dair mesaj vermektedir. Alt zemin üzerine işlenen Nazi bayrağı ile de bunun bir bayrak ve vatan savaşı olduğu imajı verilmek istenerek aidiyet bilinci güçlendirilmek istenmiştir. Propaganda ile ilgili her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünüp ayarlayan Adolf Hitler, partisinin ve güttüğü davanın bir sembolizm aracı olarak bayrak, flama ve nişan gibi unsurları kullanarak savaş motivasyonunu artırmayı hedeflemiştir.²⁰ Adolf Hitler, Wehrmacht’ın Başkomutanı ve Reich Şansölyesi olarak, 16 Mart 1936’da Wehrmacht birliklerine bayrak ve sancaklar vererek bir giriş kararnamesi yayınlamıştır. Bu kararnamede, “*Bugün, Alman askeri özgürlüğünün yeniden*

²⁰ Murat Pehlivanoglu, age, s. 122.

*doğuşunun birinci yıldönümünde, Wehrmacht'a asker bayrakları takdim ediyorum...”*²¹ ifadesi yer almıştır. Bu söylem, Hitler'in askeri motivasyonu artırmak amacıyla sembolizmi kullanma stratejisine bir örnektir.

Resim 1.10. 1936 yılına ait bir Nazi sancağı

Kaynak: (Hormann, 1989: 18)

Nazi rejimi, 20. yüzyılın yeni kitle iletişim araçlarını, yani basını, radyoyu, sinemayı ve afişleri ustalıkla kullanarak kitleleri kontrol etme, yönlendirme ve koordine etme amacı gütmüştür. Nasyonal Sosyalist propaganda, gazete, radyo ve sinema gibi araçlardan 1933 yılından itibaren faydalanmıştır. Uygulanan sansür ve denetim mekanizmasıyla bu araçlar, ulusal ideolojiyi başarıyla yaygınlaştırmıştır. İkinci Dünya Savaşı döneminde en etkili olduğu zamanlarda olan Propaganda Bakanlığı, Almanya'daki tüm gazete editörlerine, günlük direktifler göndermiştir. Böylece gazetelerinde ne yazmaları gerektiğini belirleyerek savaşın başlamasıyla beraber askeri kuvvetin kahramanca bakış açısıyla Alman propagandasının bir aracı olarak afişlerde yer aldığı görülmektedir. Naziler için afişler, görsel propaganda araçları olarak önemli bir role sahipti. Basit bir görünüme sahip olmalarına rağmen, afişler beklenenden daha büyük bir etki alanına sahip olmuştur. Joseph Goebbels, afişlerde kullanılan sloganların kısa ve öz olması gerektiği konusunda fikir sahibi olmuştur, çünkü bu şekilde insanların

²¹ J. M. Hormann (1989). *Uniforms Of The Panzer Troops 1917-To The Present.* (Çev). Edward Force, Schiffer Publishing, Pennsylvania, s. 19.

akıllarında daha iyi kalacaklarını düşünmüştür. Bu nedenle, Nazilerin afişlerinde görsel olarak etkileyici ve mesajın veya sloganın kısa ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir.²² Örneğin, Resim 1.11’de yer alan afişteki basit bir anlatımla aktarılan mesaj ve iki Alman askerinin sağlıklı görünmeleri²³, bir diğer ortak özelliklerinin ifadesiz duruşları ve duygularından arınmış birer robot gibi olmaları olduğunu göstermektedir. Bu ifadeleriyle, savaştıkları ideolojiler uğruna herhangi bir durumda sadakatle ve sorgusuz bağlılıklarının bir göstergesi oldukları algılanabilir. Askerlerin çelikleşmiş ifadeleri, ideolojilerine olan bağlılıklarını vurgulamakta ve herhangi bir duygusal zayıflığa izin vermeyeceklerini göstermektedir.

Resim 1.11. Erken Nazi Propaganda Afişlerine Bir Örnek. “Ordu Alman Ülkesinin Garantörüdür!”

Kaynak: (World War Era, 2023)

2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Dönemi Basın Faaliyetlerinin SSCB Askeri Üzerindeki Etkileri

Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya’da Hitler’in iktidara gelmesiyle birlikte yeni bir savaşın gündeme geleceğini öngören SSCB kendine bir müttefik arayışına girmiş fakat başarılı olamamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın 1939-1941 yılları arasındaki döneminde Nazilere yönelik dostluk mesajları içeren propaganda yürütülmüştür. Ancak 22 Haziran 1941’de başlayan Barbarossa Harekâtı ile Nazilere yönelik dostane ve barışçıl propaganda yerini Anti-faşist

²² Y. F. Özslan (2021). *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Alman Propagandası*, (Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.30.

²³ Ö. F. Çiftci (2014). *İkinci Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinin Grafik Tasarım Öge ve İlkeleri Bakımından İncelenmesi ve Bir Uygulama: Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Terörle Mücadelesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, s.55.

propagandaya devretmiştir. Anti-faşist propagandada Alman ordusu, savaşın sembolü olarak görülmüş ve düşman olarak tasvir edilmiştir. Bu propaganda, Alman askerlerinin vahşi ve insafsız olduğunu, sivillere karşı zalimce davrandığını ve sürekli olarak zulüm yaptığını vurgulamaktadır. Amacı, Alman ordusunu insanlık dışı bir güç olarak göstermek ve onlara karşı yoğun bir nefret duygusu oluşturmaktır. Savaş döneminde, SSCB'nin askeri üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, basın faaliyetlerinin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. SSCB, propaganda ve basın araçlarını etkili bir şekilde kullanarak askeri personelin motivasyonunu artırmak, düşmanın moralini bozmak ve savaş çabalarını desteklemek için çeşitli yöntemlere başvurmuştur.

Sovyet basını, kahramanlık hikayeleri, zafer haberleri ve savaşın nedenleriyle ilgili ideolojik mesajlarla dolu bir şekilde savaşın seyrini şekillendirmiştir. Bu yayınlar, askerlerin vatanseverlik duygularını kuvvetlendirmeye, Sovyet rejimine olan bağlılıklarını pekiştirmeye ve savaşın gerekliliği konusunda inançlarını güçlendirmeye yönelikti. Propaganda araçları, savaş çabalarını desteklemek için askerlerin ve sivil halkın katılımını teşvik etmek amacıyla kullanılmaktaydı. Buna örnek olarak 24 Haziran 1941'de yayınlanan *Kızıl Yıldız* gazetesinin ana manşetinde yer alan “faşist soyguncular”²⁴ olarak nitelendirilen Nazilere karşı kutsal vatan savaşına herkesin destek vermesi belirtilirken ve yine gazete yayınlanan zorunlu askerlik yasası ile asker toplamak için halkı harekete geçirmek istenmiştir. Sovyetler Birliği *Büyük Anavatan Savaşı* olarak adlandırılan dönemde propaganda araçlarını kullanmıştır. Bu propaganda çabaları arasında, özellikle kadınlar üzerinde odaklanan ve “*Rusya Ana*” temasının işlendiği posterler öne çıkmaktadır. Bu posterler, kadınların cepheye yardım etmelerini ve üretime katkıda bulunmalarını teşvik etmek için kullanılmıştır.²⁵ Sovyet propaganda posterlerinde, kadınlar savaşın bir parçası olarak gösterilmiş ve ülkenin savunmasında önemli bir rol oynamaları gerektiği vurgulanmıştır. Posterlerde, kadınlar savaş malzemeleri taşıırken, tarlalarda çalışırken veya askeri birliğe katılırken resmedilmiştir. Bu, kadınların güçlü, çalışkan ve fedakar oldukları mesajını iletmektedir.

²⁴ Красная Звезда Gazetesi (24 Haziran 1941). *ГРАЖДАНЕ И ГРАЖДАНКИ СОВЕТСКОГО СОЮЗА!*. s.1. [Erişim: 17.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/36853-locale-nil-146-24-iyunya>]

²⁵ Kübra Sağlam, agt, s.112.

Resim 1.12. "Anavatan Göreve Çağırıyor", 1941

Kaynak: (TARİHİ OLAYLAR, 2023)

Almanya'nın SSCB'ye saldırmasıyla birlikte SSCB savaş ve askeri propagandası, savaşı bir halk hareketiyle birleştirerek Sovyet halkının her bir ferdinin asker olarak savaşmaları gerektiğini hedeflemiştir. Kısacası ordu-millet anlayışını nitelendirici propaganda faaliyetleri yürütülmüştür. İntikam, özgürlük, seferberlik gibi konu başlıklarıyla yürütülen Sovyet propagandası²⁶, *Büyük Vatan Savaşı* olarak adlandırdıkları savaşı *Büyük Yoldaş Stalin*'in kahraman ordusu Kızıl Ordu'yu ve Sovyet halkını faşist katillerden kurtarmaları gerektiğini ve bunun bir vatan borcu olduğu ifade edilmekteydi. Sovyetler Birliği'nin savaş propagandası, savaşın halkın onuru ve özgürlüğü için bir mücadele olduğunu vurgulamış ve halkın kendini bu ideale adanmaları gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Nazilerden *katil* olarak bahsedilerek verilen kayıpların intikamının alınacağı yönünde de propaganda faaliyetleri sürdürülmüştür. Bu şekilde propagandada nefret ve intikam konuları işlenerek halk ve asker arasında nefret duygusu harekete geçirilmek istenmiştir.

²⁶ C. Çakı & M. O. Gülada (2018). 2. Dünya Savaşı'ndaki Sovyet Propaganda Posterlerinin Öfke Çekiciliği Bağlamında İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 175.

Resim 1.13. “İntikam” temalı SSCB posterleri

Kaynak: (Çakı & Gülada, 2018: 176)

Alman işgali sırasında Sovyetler Birliği'nde yaşanan yıkım ve acının yanı sıra partizan direnişi, Alman askerlerinin aldığı önlemlere rağmen engellenememiştir. Partizanlar, halkın desteğiyle işgal güçlerine karşı aktif bir şekilde direnerek işgal altındaki toplumun umut kaynağı olmuştur.²⁷ İkinci Dünya Savaşı'nda tarafların üstünlüğünü sağlamaları açısından her türlü maddi ve manevi kaynağı kullanmışlardır. Bu bağlamda hem cephe içinde hem de cephe arkasında kadın figürleri propaganda faaliyetlerinde önemli bir rol oynamıştır. Sovyet propagandasında, Alman propaganda faaliyetlerine kıyasla daha sık kullanılan kadın figürleri dikkat çekmektedir. Bu figürler, zafer propagandasıyla birleştirilerek savaş için coşku ve istek uyandırmayı amaçlamıştır. Kadın figürü, savaş çabalarını destekleyen bir sembol olarak kullanılmıştır. Bu figürler, Sovyet toplumunda güçlü, fedakâr ve vatansever kadınları temsil etmektedir. Propaganda aracılığıyla, kadınların savaşa katılması ve ülkenin savunmasında

²⁷ C. Çakı & M. O. Gülada (2019). İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Partizanlara Yönelik Hazırlanan Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 132.

önemli bir rol oynamaları teşvik edilmiştir.²⁸ Bu sayede, savaşa katılımı artırmak, motivasyonu yükseltmek ve zafer için birlik ve dayanışma duygusunu güçlendirmek amaçlanmıştır.

Resim 1.14. “Yeni zaferlerimiz bayraklarımızı göğe çıkaracak” temalı SSCB posterini

Kaynak: (Çakı & Gülada, 2018: 165)

²⁸ C. Çakı & Mehmet O. G. (2018). 2. Dünya Savaşı'nda Kullanılan Sovyet Propaganda Posterlerinde Coşku Çekiciliği Bağlamında Kadınların Temsili, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(2), 165.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI VE ALMANYA-SSCB İLİŞKİLERİNDE BASIN

1. İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Genel Durum

20. yüzyıl boyunca yaşanan geniş çaplı savaşlar, sadece uzun süreli çatışmalar olarak değil, aynı zamanda hızlı gelişmeler, devlet çöküşleri ve silah teknolojisinin ilerlemesi gibi etkenlerle de karakterize edilmektedir. Bu faktörler, savaşların doğasını ve sonuçlarını derinden etkilemiştir.²⁹ Ancak bu uzun süren savaşlar, sadece süreleri açısından değil, aynı zamanda savaşlar sırasında hızlı bir şekilde ortaya çıkan gelişmeler, devletlerin ani çöküşleri ve silah teknolojisinin hızlı ilerlemesi gibi sebeplerle de tanımlanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı öncesindeki dönem, dünya siyasi ve askeri dengelerinin karmaşık bir şekil aldığı zamana tekabül etmektedir. Bu süreçte, Almanya ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler, özellikle savaşın başlangıcında belirleyici bir rol oynamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan Versailles Antlaşması, Almanya'ya ağır ekonomik ve toprak kayıpları dayatmıştır. Bu durum, Almanya'da büyük bir hoşnutsuzluk ve milliyetçilik duygusu yaratmıştır. Adolf Hitler liderliğindeki Nazi Partisi, bu hoşnutsuzluğu kullanarak popülaritesini artırarak 1933 yılında iktidara gelmiştir. Yeni iktidarın eskisine nazaran daha saldırgan bir politika güdeceğinin ipucunu vermekteydi.³⁰ Hitler'in iktidara gelmesi, Almanya'nın hızla militarize olmasına ve toprak taleplerini artırmasına yol açmıştır. Hitler'in 1936'da Ren bölgesine asker konuşlandırması, ardından 1938'de de Avusturya'yı ilhak etmesi Londra ve Paris'te sessizlikle karşılanmıştır. Bunun üzerine Stalin SSCB'ye karşı Britanya, Fransa, Almanya ve İtalya'yı içeren dördümlü bir pakt kurulacağını düşünmekteydi. Üstelik Almanya, 1936-1937'de Japonya ve İtalya ile "*Komitern Karşısı Pakti*"³¹ imzalayıp

²⁹ E. J. Hobsbawm (2015). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914–1991 Aşırılikler Çağı*. (Çev.) Yavuz Alogan, Everest Yayınları, İstanbul, s. 55.

³⁰ U. Bekcan (2016). Sovyetler Birliği'nin Savaş Öncesi Döneme Bakışı (1933-1939): Nazilerin Avrupa'yı İşgalinin Sorumlusu Kim. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(50), 102.

³¹ Japonya, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya ve İtalya ile Anti-Komintern Pakti'ni imzaladı. Pakt, komünist enternasyonalin faaliyetlerine karşı iş birliği ve savunma önlemlerini içeriyordu. Ayrıca, taraflar arasında SSCB'ye karşı ortak çıkarları korumak için danışma yapılacaktı. Bu durum, "Berlin-Roma-Tokyo Mihveri" adı verilen üç totaliter güç arasında önemli bir dönüm noktasıydı. Bkz. K.Yakut ,& E.Yakut (2013) *İkinci Dünya Savaşı'na Giden Yol (1929-1939)*. İlber Ortaylı (Ed.). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 19.

Mihver Devletler olarak bilinen ittifak grubunu oluşturmaktaydı.³² Bu nedenle Sovyetler Birliği, kendisine karşı düşmanca bir tutum sergilemeyen herhangi bir devletle çatışma niyetinde değildi ve barışçıl bir dış politika amacı gütmekteydi. Anti-Komitern Pakt'ın imzalanmasına ilişkin Türk basınında yer alan *Karikatür* dergisindeki “*Totaliter Bloğun Hünerleri: Eskiden iki cambaz bir ipte oynamazmış, şimdi üçümüz hem de ne güzel oynuyoruz değil mi?*”³³ ifadesi yer almaktadır.

Resim 2.1. Anti-Komitern Pakt karikatürü.

Kaynak: (Kardeşoğlu, 2015:199)

Yukarıda yer alan Alman-İtalyan-Japon ittifakını ele alan karikatürü değerlendirirken bisikleti sürenin Hitler olmasından dolayı başrolün Hitler olarak atfedildiği yorumu

³² P. Bushkovitch (2020). *Rusya'nın Kısa Tarihi*. (Çev.) Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, s. 359-360.

³³ D. Kardeşoğlu (2015), II. Dünya Savaşı Sırasında Türk Kamuoyunda Hitler Algısı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, s. 199.

yapılabilmektedir. Bununla birlikte çizimde oldukça ağır olarak belirtilen Mussolini tasviri ile İtalya'nın Almanya için ağır bir yük niteliği taşıdığı belirtilmek istemiştir. Ayrıca Japonya'nın Türkiye açısından en az tehlike arz eden ülke olduğu düşünülerek daha küçük tasvir edildiği görülmektedir.³⁴ Bu tasvir, Birinci Dünya Savaşı sürecinde devletlerin bıraktığı izlenim olarak da değerlendirilebilir. Nitekim Japonya savaşın başında kısa bir süre yer almış, İtalya içinde bulunduğu bloğa çok fayda sağlamamış, Almanya ise Osmanlı Devleti de dahil İttifak Bloğundaki devletleri yönlendiren ülke olarak tarihe geçmiştir. Bu realitenin yeni bir dünya harbine yaklaşıırken Türkler üzerindeki algıyı şekillendirmesi kaçınılmazdır.

Hitler, politikalarını 1938'e kadar barış ve silahsızlanma üzerine kurmuştur. Ancak bu tarihten itibaren Alman halkını savaşa hazırlama sürecine girmiştir. Dışarıda, milliyetçilik propagandası, Almanya'nın kuşatıldığı ve "*Yaşam Alanı*"nın kazanılmasının gerekliliği üzerine odaklanmıştır. Kasım 1937'de açıklanan "*Hossbach Bildirisi*" ile "*Lebensraum*" politikası somutlaştırılmıştır.³⁵ Bu politika, Almanya'nın nüfus artışıyla birlikte yaşam standartlarını yükseltebileceği yeni bölgelerin hedeflendiği bir anlayışı ifade etmektedir. Ayrıca bu politika, düşmana karşı meşru bir gerekçe oluşturmayı amaçlamaktadır. Almanya'nın ordusu olan *Reichswehr*, 100.000 askeriyle dış tehditlere karşı etkili bir güç değildi ve bu nedenle Almanya, daha ılımlı bir siyaset izlemek zorundaydı. Ancak Hitler, beklenenin aksine SSCB ile ilişkileri askıya almamış, ideolojik olarak zıt olan Sovyet rejimiyle uzlaşmaya çalışmıştır.³⁶ SSCB ise bu politikalara destek vermiştir. Bu siyasi ilişkilerin akabinde gelişen Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı birbirine zıt bu iki görüşü bir araya getirmektedir.

Molotov-Ribbentrop Paktı'nın imzalanmasının ardından, 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya, Polonya'ya bir saldırı başlattı ve bu olay İkinci Dünya Savaşı'nın resmi olarak başlamasına neden oldu. Almanya'nın Polonya'ya saldırısının yanı sıra, Sovyetler Birliği de aynı anda Polonya'nın doğu bölgelerine askeri müdahalede bulunarak bu bölgeleri ilhak etti. Bu durum, Almanya ve SSCB arasında gizlice yapılan anlaşmanın bir sonucuydu ve iki ülkenin iş birliğiyle gerçekleşti. Ancak, Almanya ile SSCB arasındaki ilişkiler savaşın ilerleyen aşamalarında gerilim yaşadı. Hitler, SSCB'nin Baltık ülkelerinde hızla yayılmasından

³⁴ Kardeşoğlu agt, s. 199.

³⁵ B. L. Hart (2019). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*. (Çev.) Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.9.

³⁶ M. Yılmazata (2014). *Alman Arşiv Belgelerine Göre Hitler Rejiminin Türkiye'deki Faaliyetleri (1933-1945)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, s. 22.

hoşlanmadı ve halihazırda başından beri yürüttüğü anti-komünist tutum nedeniyle ilişkiler gerildi. Bu durum, Almanya ve SSCB arasındaki ilişkilerde gerilimin artmasına ve güvenin zedelenmesine yol açtı. Nihayetinde, 22 Haziran 1941 tarihinde, Almanya beklenmedik bir şekilde SSCB'ye saldırdı ve Molotov-Ribbentrop Paktı'nı ihlal etti. Bu saldırı, Almanya ve SSCB arasındaki ilişkileri tamamen değiştirdi ve iki ülke arasında düşmanlığın derinleşmesine yol açtı. SSCB, saldırıya karşı direniş gösterdi ve savaşın müttefiklerinden biri haline geldi. Bu olay, savaşın seyrinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmekte ve Almanya ile SSCB arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını ve dinamiklerini vurgulamaktadır.

1.1. Basında Hitler'in İktidara Gelişi

Adolf Hitler'in liderliğindeki Nazi Almanya'sı, 1933-1945 yılları arasında modern Avrupa tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde totaliter rejimin yükselişi, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve milyonlarca insanın ölümüne neden olan soykırımlar yer almaktadır.³⁷ Bu bağlamda Almanya'nın siyasi iklimine bakacak olursak Hitler'in siyasi yaşamından da bahsetmek gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1919'da Münih'e dönüp İşçi Partisi'ne katılan Adolf Hitler 1920'de üyesi olduğu partinin mevcut ismini *Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi* olarak değiştirmiştir. 1923'teki başarısız darbe girişiminin ardından partisi kapatılarak kendisi de hapse atılmıştır.³⁸ 1924'te hapisten çıkarak partisini tekrar kurmuş, 1932 yılında Almanya Cumhurbaşkanı Hindenburg ile güçlü bir rekabet içine girmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Hindenburg 19,3 milyon oy alırken, Hitler 13,1 milyon oy elde etmiştir. Aynı yıl içinde yapılan Meclis seçimlerinde ise hiçbir parti salt çoğunluğu sağlayamamış ve seçimler birkaç kez tekrarlanmıştır. Bu süreçte Nazi Partisi, Alman Parlamentosu'nda 230 üyelikle en büyük parti oldu. Hitler'in siyasi yükselişi sırasında Cumhurbaşkanı Hindenburg, başbakanlıktan Heinrich Brüning'i uzaklaştırarak Von Papen'e kabineyi kurma görevini verdi. Nazi Partisi, Von Papen'in hükümetini destekledi ve daha önce yasaklanan SA (Sturmabteilung/Fırtına Birimi) ve SS (Schutzstaffel/Koruma Kadrosu) gibi Nazi birliklerinin yasaklamasını kaldırdı. Ancak koalisyon hükümetleri başarısızlıkla sonuçlandı ve Hitler, Hindenburg'un desteğiyle 30 Ocak 1933'te başbakanlık görevine getirildi.

³⁷ R. F. Akgül (2017). Nazi Almanya'sı Örneğinde Propaganda Afişleri, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, s. 201.

³⁸ Pehlivanoglu, age, s.109.

Hitler, iktidara geldikten sonra diğer partileri tasfiye ederek diktatörlük yönetimini kurdu.³⁹ Ocak 1933'te kurulan Hitler hükümeti, Almanya'yı totaliter bir rejime dönüştürdü ve dünyayı İkinci Dünya Savaşı'na sürükleyen trajik olayların temellerini attı.

30 Ocak 1933 tarihinde Hitler'in iktidara gelişi, Alman gazeteleri tarafından genellikle büyük bir önemle ve dikkatle haber yapıldı. Nazi Partisi'nin uzun bir siyasi mücadelenin ardından iktidara gelmesi, ülke için önemli bir dönüm noktası olarak kabul ediliyordu ve medyada bu olay geniş bir şekilde aktarılmaktaydı. Buna örnek olarak 31 Ocak 1933'te yayınlanan *Baruther Anzeiger* gazetesinin ilk sayfasında yer alan “*Schleicher'in İstifasından Sonra, Papen Taraflarla Görüşüyor. Birinci Yol: Parlamenter Temelde Çoğunluk Kabinesi*” adlı haberin manşeti göze çarpmaktadır. Haberin devamında ise “*Hitler İmparatorluk Şansölyesi*”⁴⁰ başlığıyla Hitler tarafından yeni kurulan hükümetin kabine üyeleri hakkında da detaylı şekilde açıklanmaktadır.

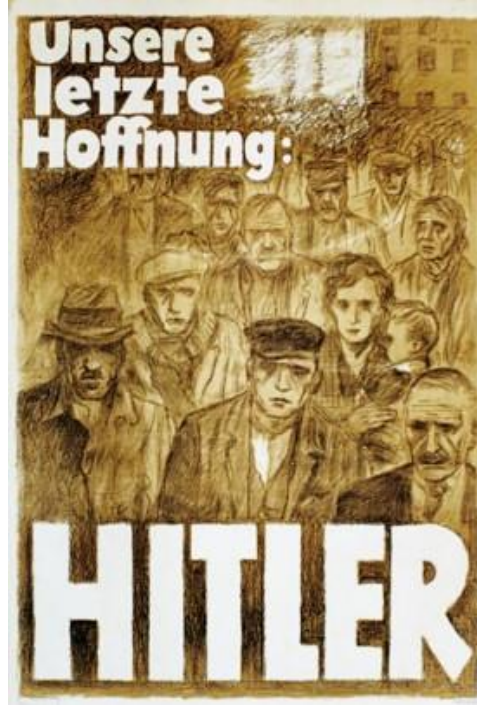
1929 Dünya Ekonomik Krizi, Almanya'da Versailles Antlaşması'na duyulan nefreti artırmış ve bu durum Nazi Partisi'ne olan ilgiyi artırmıştır. Kriz, Almanya'nın zaten ekonomik olarak zor bir dönemden geçtiği bir zamanda gerçekleşti ve işsizlik, enflasyon ve yoksulluk gibi sorunları derinleştirmekteydi. Bu durum, halk arasında hoşnutsuzluğu ve huzursuzluğu artırdı. Nazi Partisi, krizden sorumlu tuttuğu Versailles Antlaşması'na karşı çıkmaktaydı ve bu ortamı kullanarak halkın dikkatini çekmeyi başardı. Parti, antlaşmanın Almanya'nın ekonomik sıkıntılarının bir nedeni olduğunu iddia etmekteydi. Alman halkı, Versailles Antlaşması'nın Almanya'ya ağır ekonomik yükler getirdiği ve ulusal holdingleşme politikalarına engel olduğu konusunda yaygın bir inanca sahipti.

Nazi Partisi, bu duyguları körükleyerek kendisini antlaşmadan kurtulmanın bir aracı olarak tanıttı. Ancak Nazi Partisi, sadece Versailles Antlaşması'na karşı değil, aynı zamanda komünistlere, Yahudilere ve diğer azınlıklara karşı da düşmanlık besliyordu. Parti, toplumda yaygın olan ırkçı ve antisemitik düşünceleri politik bir hedef haline getirdi. Alman ırkının üstünlüğünü savunan ve Nazi ideolojisinin temelini oluşturan bu düşünceler, partinin

³⁹ G. Çetinkaya (2019). İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Nazilerin İktidara Gelişi ve Türk-Alman İlişkileri. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 1 (1), 92.

⁴⁰ Baruther Anzeiger Gazetesi (31 Ocak 1933). *Nach dem Rücktritt von Schleicher führt Papen Gespräche mit den Parteien.* s.1. [Erişim: 17.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27450028-19330131-0-0-0.xml>]

popüleritesini artırmıştır.⁴¹ Almanya, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan ekonomik kriz ve ağır savaş borçlarıyla boğuşuyordu. Bu durum, toplumda büyük bir sosyal gerilim yaratmıştı. İnsanlar işsizlik, yoksulluk ve ekonomik belirsizlikle karşı karşıya kalmışlardı. Bu ortamda, halkta huzursuzluk ve hoşnutsuzluk hissi yayılmıştı. *Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP)*, bu toplumsal gerilimi kullanarak destek kazanmaya başladı. Parti, halkın ekonomik sıkıntılarını, savaş sonrası tamirat borçlarını ve Versailles Antlaşması'nın getirdiği yükleri vurgulayarak Almanya'nın yeniden güçlü ve bağımsız bir ulus olması gerektiğini savunmaktaydı. *NSDAP*, milliyetçilik, ırkçılık ve antisemitizm gibi ideolojik unsurları da kullanarak halkın dikkatini çekti.⁴² Hitler'in bu söylemleri ile halk tarafından Almanya'nın kurtarıcısı olarak görülüyor ve Almanya'yı hak ettiği yere geri getireceğine inanılıyordu.

Resim 2.2. “Unsere letzte Hoffnung: Hitler” “Son umudumuz Hitler”

Kaynak: (Çiftci, 2014: 56)

Nazilerin propaganda atağı, Adolf Hitler'in “*Mein Kampf*” (Kavgam) adlı kitabında ifade ettiği ideolojik prensipler üzerine kurulmuş ve Joseph Goebbels liderliğindeki Propaganda

⁴¹ S. Kılıç (2009). *Türk Basını'nda Hitler Almanyası (1933-1945)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, s.16.

⁴² A. C. Kaygısız (2021). *Türkiye-Nazi Almanyası İlişkilerinin Ekonomi Politikası (1933-1945)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, s.26.

Bakanlığı tarafından etkin bir şekilde uygulanmıştır. Hitler, kitabında ırksal üstünlük, antisemitizm, milliyetçilik ve faşizm gibi temel fikirlerini ortaya koymuş ve Nazi Partisi'nin ideolojik temelini oluşturmuştur.⁴³ Propaganda Bakanı Joseph Goebbels, Hitler'in ideolojisini kitlelere aktarmak, destek kazanmak ve düşmanlarına karşı etkin bir propaganda savaşı yürütmek için çeşitli araçları kullanmıştır. Radyo, gazete, sinema, mitingler ve diğer etkinlikler aracılığıyla Nazi propaganda makinesi çalıştırılmıştır. Medya organları kontrol altına alınmış, sansür uygulanmış ve propagandaya yönelik yoğun bir kampanya yürütülmüştür.⁴⁴ Nazilerin propaganda stratejisi, toplumu etkileme, halkı manipüle etme ve düşmanlarını kötüleme üzerine kurulmuştur. Hitler'in karizmatik liderliği, büyük mitinglerdeki etkileyici konuşmaları ve propaganda araçlarının ustaca kullanılması, kitlelerin üzerinde büyük bir etki yaratmış ve Nazi Partisi'nin yükselişini desteklemiştir. Nazilerin propaganda atağı, toplumun geniş kesimlerini etkilemiş, halkın desteğini kazanarak Nazi rejiminin gücünü pekiştirmiştir. Propaganda araçlarıyla oluşturulan imaj, Nazi Partisi'nin ideolojisini yaygınlaştırmış ve toplumda yaygın bir kabul görmesini sağlamıştır. Bu, Nazilerin iktidarı ele geçirmesi ve toplumu kontrol etmeleri açısından önemli bir faktör olmuştur.

⁴³ Z. Tekel (2019). *Siyasal Propaganda: Alman Nazizm'i ve Goebbels Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s. 40

⁴⁴ Sağlam, agt, s. 92.

Resim 2.3. Adolf Hitler'in seçim afişi

Kaynak: (United States Holocaust Memorial Museum, 2023)

Yukarıda yer alan Hitler'in *Reichstag* için hazırlanan bu seçim afişi, kendi seçtiği adayları desteklemeleri için Almanları oy vermeye çağırmaktadır. Afişte Hitler'in yaptığı işler anlatılmakta ve şu ifadeler yer almaktadır: "8 ayda iki milyon iki yüz elli bin Alman yeniden işe ve aşa kavuştu! Sınıf savaşı ve partileri ortadan kaldırıldı! Bolşevikler ezildi. Belirli bir zümreye bağlılık sona erdi! Düzen ve temizliğin hâkim olduğu bir Reich kuruldu. Tek Halk. Tek Reich. Tek Lider. İşte Hitler bunu başarmıştır..."⁴⁵ Afişteki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Hitler'in liderliği altında gerçekleştirilen politikalar ve başarılar önemle vurgulanırken kendi adı dikkat çekici bir büyüklükte afişteki yerini almaktadır. Hitler'in başbakanlık görevine gelmesi, Almanya'nın politikasında ve uluslararası ilişkilerinde köklü değişikliklere neden olmuş ve dünya çapında dikkatleri üzerine çekmiştir.

Hitler'in iktidara gelmesi Türk basınında da ses getirerek gazetelerdeki yerini almıştır. Örneğin, Cumhuriyet gazetesi, Hitler'in iktidara gelişini "Hitler faaliyete geçti. Yeni Alman Başvekili Rayiştag'ı feshettirdi. Hitler (Alman milleti, bize 4 sene müsaade et. Sonra hükmünü ver!) diyor"⁴⁶ şeklinde duyururken, Milliyet gazetesi ise "Hitler en nihayet arzusuna kavuştu. Yeni kabineyi teşkil etti. Eski başvekil Von Papen yeni kabinede başvekil muavini..."⁴⁷ başlığıyla bu olayı duyurmuştur. Bu başlıklar, Hitler'in iktidara yükselişinin dönemin medyasında yankı uyandıran önemli bir gelişme olarak algılandığını göstermektedir. Tan gazetesi, Hitler'in iktidara geliş sürecini analiz ederken, Almanya'daki siyasi ve ekonomik koşulları vurgulamaktadır. *Spartakist* isyanının bastırılmasından sonra sosyal demokratlar iktidara gelmiş, ancak burjuvaziyle birleşerek militarist bir rejim kurulmuştur. Ekonomik krizin etkisiyle Alman kapitalistleri yeni çözüm yolları aramış ve diktatörlüğün gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sosyal demokrasinin bu talebi karşılayamaması, *Brüning* diktatörlüğünün kurulmasına yol açmıştır. Bu süreçte faşizme destek veren hem yerli hem de yabancı burjuvazi,

⁴⁵ United States Holocaust Memorial Museum. *World War II in Europe*. [Erişim: 20.04.2023, <https://encyclopedia.ushmm.org/>]

⁴⁶ Cumhuriyet Gazetesi (03 Şubat 1933). *Hitler faaliyete geçti. Yeni Alman Başvekili Rayiştag'ı feshettirdi. Hitler (Alman milleti, bize 4 sene müsaade et. Sonra hükmünü ver!) diyor*. s.6. [Erişim: 12.04.2023, [Http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Cumhuriyet/Cumhuriyet_1933/Cumhuriyet_1933_Subat/Cumhuriyet_1933_Subat_3_.Pdf](http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Cumhuriyet/Cumhuriyet_1933/Cumhuriyet_1933_Subat/Cumhuriyet_1933_Subat_3_.Pdf)]

⁴⁷ Milliyet Gazetesi (31 Ocak 1933). *Hitler en nihayet arzusuna kavuştu*. s.6, [Erişim: 12.04.2023, [Http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Milliyet/Milliyet_1933/Milliyet_1933_Kanunusani/Milliyet_1933_Kanunusani_31_.Pdf](http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Milliyet/Milliyet_1933/Milliyet_1933_Kanunusani/Milliyet_1933_Kanunusani_31_.Pdf)]

toplumun hoşnutsuz kitlesi ve küçük burjuvazi faşizm cephesine kaymıştır. Ancak işçi hareketinde sınıf bilincine sahip olanlar, sosyal demokrasiden umutlarını keserek komünizme yönelmişlerdir. Hindenburg ise işçi hareketinin güçlenmesine karşı faşizmin iktidarını tercih etmiştir. Sonuç olarak, 1933'te uygun zemin oluşmuş ve Hitler iktidara yükselmiştir.⁴⁸ Tan gazetesi, bu süreci, Almanya'nın siyasi ve ekonomik dinamiklerinin etkileşimi olarak değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra Hitler'in Alman siyasetindeki hızlı atağını The Daily Times "Hitler yeni kabinenin başında Berlin'de hüküm sürecek. Ateşli lider yeni hükümetin başı olmak için uzlaşmayı kabul etti." şeklinde belirterek Adolf Hitler için "Alman Faşistlerinin ateşli lideri"⁴⁹ tabirini kullanmaktaydı.

1.2. Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı (23 Ağustos 1939)

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa Devletleri tarafından dışlanan Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin 1920'lerde olumlu bir seyir izlediği görülmektedir. Rapallo (1922)⁵⁰ ve Berlin Antlaşmalarıyla başlayan dostane yaklaşım Adolf Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte bu ilişkilerde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Nasyonal Sosyalist rejim, Sovyetler Birliği'ni "Yahudi Bolşevizmi" ile suçlayan bir propaganda yürütmüş, Sovyetler Birliği ise Hitler ve rejimini "saldırgan faşist" olarak tanımlamıştır. Bu ideolojik farklılıklar, Almanya ve Sovyetler Birliği arasında artan gerilim ve iş birliğinin sona ermesine yol açmıştır.⁵¹ Bununla birlikte Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesi ve ardından Çekoslovakya'yı işgal ederek topraklarına katması, Batılı devletlerin tutumundan memnun

⁴⁸ Tan Gazetesi (27 Nisan 1937). "Almanya'da Faşizm Niçin Muvaffak Oldu?". s.5, [Erişim: 12.04.2023, [Http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Tan//Tan_1937/Tan_1937_Nisan_/Tan_1937_Nisan_27_.Pdf](http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Tan//Tan_1937/Tan_1937_Nisan_/Tan_1937_Nisan_27_.Pdf)]

⁴⁹ The Daily Times (30 Ocak 1933). *Hitler Head of New Cabinet to Rule in Berlin*. s. 1. [Erişim: 12.04.2023, [Https://News.Google.Com/Newspapers?Nid=0msrdk0ewac&Dat=19330130&Printsec=Frontpage&HI=En](https://News.Google.Com/Newspapers?Nid=0msrdk0ewac&Dat=19330130&Printsec=Frontpage&HI=En)]

⁵⁰ 16 Nisan 1922'de İtalya'nın Rapallo kentinde imzalanan bu antlaşma ile iki ülke, Brest-Litovsk Barış Antlaşması'ndan kaynaklanan mali ve siyasi hükümleri geçersiz saymıştır. Rapallo Antlaşması'nın siyasi önemi büyük olmakla birlikte Almanya, Versay Antlaşması'nın olumsuz sonuçlarına karşı Moskova aracılığıyla düzeltibilme fırsatı elde etmiştir. Aynı zamanda, Bolşeviklerin resmi hükümet olarak ilk uluslararası tanınması olan Rapallo antlaşması, Sovyet Rusya için özellikle önemliydi. 29 Temmuz'da eklenen gizli bir ek, Versay Antlaşması'na aykırı olarak Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne askeri eğitim vermesini içeriyordu. Bu gizli hükümler, her iki ülkenin de batılı güçlerin olası saldırılarına karşı savunmasızlık hissetmelerine neden olmuştur. Almanya, Versay Antlaşması'nın getirdiği askeri kısıtlamalardan kaçış yolu ararken, Sovyet Rusya ise yabancı müdahalelerden korunma ihtiyacı hissetmiştir. bkz. E. Cevizliler & A. S. Öncü (2013). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa barışı için önemli bir adım: Locarno konferansı. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9), s.8.

⁵¹ A. S. Öncü & E. Cevizliler (2014). İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182 (182), s.244.

olmayan Sovyetler Birliği'nin bu devletlerle olan bağlarını koparma noktasına getirmiştir.⁵² Gelişen siyasi ve askeri olayların akabinde bu gerilim sürecinin yerini tekrardan ılımlı ilişkilere bıraktığı görülmektedir. SSCB'nin Batılı Devletler ile yaptığı görüşmelerden güvensizlik üzerine ayrılması Stalin'i Almanya ile anlaşma zemini aramaya yöneltmiştir. Nihayetinde nisan ayı itibariyle ılımlı bir hal alan Alman-Sovyet ilişkileri 12 Ağustos'ta Sovyetlerin saldırmazlık paktı teklifine Almanya hemen karşılık vermiş ve yaklaşık iki hafta süren müzakerelerin ardından 23 Ağustos 1939'da Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı⁵³ diğer bir adıyla *Molotov-Ribbentrop Paktı* resmi olarak imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Stalin ve Hitler arasında gerçekleşen anlaşma, yedi madde ve bir gizli protokol içeren resmi bir metinden oluşmaktadır. Bu anlaşma, imzalandığı tarihten itibaren on yıl süreyle geçerli olacak şekilde iki taraf arasında yürürlüğe konulmuştur.⁵⁴ Akşam gazetesi paktın açık yedi maddesini şu şekilde aktarmaktadır:

“Madde 1- İki taraf münferiden ve yahud başka devletlerin muaveneti ile her nevi tecavüzden, tecavüz ve şiddet hareketlerinden tevakki etmeği taahhüd ederler,

Madde 2- İki âkid taraftan biri üçüncü bir devletin tecavüzüne uğradığı takdirde diğer taraf bu üçüncü devlete hiç bir vecih ve suretle yardım etmemeği taahhüd eder.

Madde 3- İki âkid taraf müşterek menfaatlerine taallük eden meselelerde dâimi temas ve müşaverede bulunacaklardır.

Madde 4- İki taraf, âkid taraftan biri aleyhine müteveccih hiçbir devlet grubuna dahil olmamağı taahhüd ederler,

Madde 5- İki âkid taraf arasında her ne suretle olursa olsun bir ihtilâf çıktığı takdirde bu ihtilâfi dostane teatii efkâr ile ve yahud hakem komisyonları ile hal ve fash taahhüd ederler,

Madde 6- Bu muahede on sene müddetle aktedilmiştir. Bu muahede inkızasından bir sene evvel feshedilmediği takdirde otomatik bir şekilde beş sene daha muteber olacaktır,

Madde 7- Bu muahede, en kısa bir zaman zarfında tasdik edilecek ve tarihi imzasından itibaren muteber olacaktır.”⁵⁵

İki karşıt görüşü bir araya getiren bu pakt, dünya çapında büyük şaşkınlığa sebebiyet vermiştir. Bu şaşkınlığı ve imzalanan paktı Alman basınından haber merkezine alan *Fehrbelliner* gazetesi ilk sayfasında “*Almanya-Sovyet Rusya Saldırmazlık Paktı*” manşetiyle haberi sunmaktadır. Haberin devamında “*Londra'da Dehşet*” başlığıyla Daily Telegraph'ın

⁵² E. Portakal (2013). Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) ve Varşova Paktı'nın Kuruluş Süreci ve NATO'nun İlk On Yılı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, s.50.

⁵³ Portakal, agt, s. 51.

⁵⁴ M. Dişiaçık (2016). Türk Basımında Stalin Rusyası (1939-1945). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s.42.

⁵⁵ Akşam Gazetesi (24 Ağustos 1939). *Sovyet – Alman paktının maddeleri*. s.1.

Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın yeni bir sorun oluşturduğu haberini naklen vermektedir. Ayrıca gazetenin devamında “*Paris Hayrete Düştü*”⁵⁶ başlıkları yer almaktadır. Bu başlıkların altındaki haberde ise paktı haber yapan gazetelerin haberleri verilerek dünyanın nasıl şaşkına uğradığına ve korktuğuna dikkat çekilmek istenmektedir. Bunun yansira Alman Haber Ajansı *Deutsches Nachrichtenbüro*'nun (DNB) 23 Ağustos 1939 no:1194 basımında Ribbentrop'un Moskova'ya doğru seyahate çıktığı bilgisi verilmektedir.⁵⁷ DNB'nin 24 Ağustos 1939 no: 1206 basımında “Türkiye çok etkilendi” başlığını kullanarak Tan gazetesinin Almanya ile Sovyet Birliği arasında imzalanan paktın imzalanma hızının İngiltere ve Fransa'nın Moskova müzakerelerinden daha hızlı sonuçlandığı⁵⁸ ile ilgili haberini paylaşmaktadır.

Anlaşmanın bir diğer tarafı olan Sovyet Rusya basınından *Kızıl Yıldız* gazetesinin 24 Ağustos 1939 tarihli basımında “Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı”⁵⁹ ana manşetteki yerini alırken haberin devamında şunlardan bahsedilmektedir: “*SSCB hükümeti ve Almanya Hükümeti, SSCB ile Almanya arasındaki barış davasını güçlendirme arzusunun rehberliğinde ve Nisan 1926'da SSCB ile Almanya arasında imzalan tarafsızlık anlaşmasının ana hükümlerini takip ederek aşağıdaki anlaşmaya vardı...*”

Bu ifadeleri kullanarak anlaşmanın açık yedi maddesini yayımlayan *Kızıl Yıldız* gazetesi 26 Ağustos 1939 tarihli basımında ise Stalin'in Parti'nin 18. Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmayı nakletmektedir: “*Tüm ülkelerle barışı ve ticari bağların güçlendirilmesini savunuyoruz. Bu ülkeler Sovyetler Birliği ile aynı ilişkileri ve ülkemizin çıkarlarını ihlal etmeye çalışmadıkları sürece bu pozisyonda olacağız.*”⁶⁰ Stalin'in bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere anlaşma yapılan taraflar üzerinden herhangi bir tehdit gelmeksizin barışçıl ve dostane tavırların devamlılığının sağlanacağı sonucu çıkarılmaktadır. Dünya'yı derinden şaşkırtan bu anlaşmanın dünya basınında da büyük ses getirdiği görülmektedir. Örneğin *The New York Times*'ın 23 Ağustos 1939 tarihli basımının ilk sayfasının ana manşetinde büyük puntolarla “*Almanya ve Rusya 10 yıllık saldırmazlık paktı imzaladı; Savaş paktında birbirlerini rakiplerine yardım*

⁵⁶ Fehrbelliner Zeitung (23 Ağustos 1939). *Nichtangriffspakt Deutschland-Sowjetrusland*. s.1.

⁵⁷ Deutsches Nachrichtenbüro (23 Ağustos 1939). *Abflug von Ribbentrops nach Moskau*. s.1.

⁵⁸ Deutsches Nachrichtenbüro (24 Ağustos 1939). *Die Türkei war sehr betroffen*. s.1.

⁵⁹ Красная Звезда Gazetesi (24 Ağustos 1939). *Договор о ненападении между Германией и Советским Союзом*. s.1.

⁶⁰ Красная Звезда Gazetesi (26 Ağustos 1939). *Договор о ненападении между Германией и Советским Союзом*. s.3.

etmeme konusunda bağladılar; Hitler Londra'yı reddetti, İngiltere ve Fransa harekete geçti."⁶¹ ifadesinin yer alması hayli önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca haberin devamında anlaşmanın açık yedi maddesi sunulmaktadır. *Daily Express*'in 23 Ağustos 1939 tarihli haber şu şekildedir:

"Eğer güç kullanmakta ısrar ederlerse, İngiltere buna sonuna kadar direnmeye hazırdır. Nazi-Sovyet anlaşması sözümüzü etkilemez. İngiltere Polonya'nın yanında. Dün saat 08.30'da- üç saat süren bir toplantıdan sonra Downing caddesi 10 numaradan resmî açıklama yapıldı: bugünkü toplantılarındaki kabine, uluslararası durumu tüm yönleriyle değerlendirdi. Kabine, Almanya'daki askeri hareketlerle ilgili alınan bir rapora ek olarak, Alman ve Sovyet Hükümetleri arasında saldırmazlık anlaşmasının imzalanmak üzere olduğu raporuna da dikkat çekti."⁶²

Bunun yanı sıra herhangi bir Polonya mücadelesi yaşanırsa Polonya'ya destek vereceklerini de bildirmektedir. Bu ifadeden hareketle Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın gerçekleştirilmesinin Londra tarafından hoş karşılanmadığı söylenilebilir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın müttefiki olan Türkiye'de var olan Alman nüfuzu, 1939 yılının ikinci yarısından itibaren belirgin ölçüde azalarak siyasi ilişkilerde kopuşlar meydana gelmiştir. Özellikle Türk basınında yaygın olan Almanya karşıtlığı, Türk kamuoyunun Almanya'ya karşı olumsuz bir bakış açısı geliştirmesine neden olmuştur.⁶³ Örneğin, Tan gazetesinin 25 Ağustos 1939 tarihli basımında yer alan Yunus Nadi'nin "*Rus-Alman Paktından Sonra. Mademki en inanılmayacak bir sürprizle karşılaştık. Artık zamanla bunun daha garib tecellilerine şahid olabileceğimize şüphe yoktur.*"⁶⁴ Başlıklı yazısından Türk cenahından da Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'na yönelik inanılmayacak bir sürpriz yakıştırmaları yapıldığını görmekteyiz. Bahsi geçen yazının gazetenin yedinci sayfasında yer alan kısmında ise anlaşmanın içinde gizli maddelerin olduğuna yönelik bir çıkarımda bulunmaktadır: "Bu karşılıklı ademi tecavüz taahhüdlerinin hiçbir kayıd ve şarta tabi

⁶¹ The New York Times (23 Ağustos 1939). *Germany and Russia Sign 10-Year Non-Aggression Pact Bind Each Other Not to Aid Opponents in War Acts; Hitler Rebuffs London; Britain and France Mobilize.* s.1. [Erişim: 14.04.2023, <http://userscontent2.emaze.com/images/0333b85f-5f75-42f8-a45a-23340a236845/46a4137c-c98d-4085-ab33-919d59e85912.jpg>]

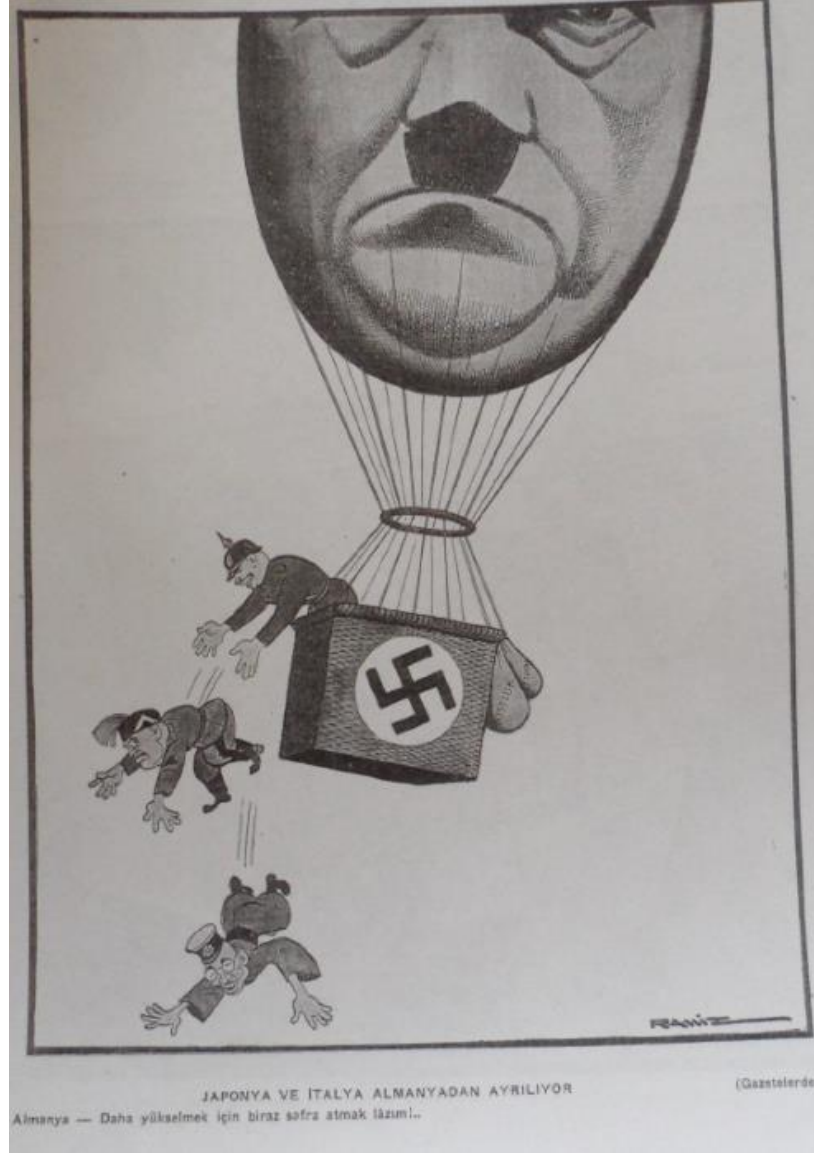
⁶² Daily Express (23 Ağustos 1939). *If others insist on the use of force Britain is prepared to resist it to the uttermost.* s.1. [Erişim: 14.04.2023, <https://c8.alamy.com/comp/E5GF25/1939-daily-express-front-page-reporting-british-governments-pledge-E5GF25.jpg>]

⁶³ S. Dokuyan (2009). *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Alman İlişkileri ve Bu Sürece Milliyetçi-Turancı Görüşlerin Etkileri.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, s.49.

⁶⁴ Yunus Nadi (25 Ağustos 1939). *Rus-Alman Paktından Sonra. Tan Gazetesi,* s.1.

tutulmadan bu kadar mutlak olarak ifadesi havsalaya sığacak şey değildir. O halde bu muamelenin iç yüzünde gizli bazı safhalar bulunacağını farzetmek zaruri oluyor.”⁶⁵

Türkiye’de, Hitler’in Sovyet Rusya ile saldırmazlık antlaşması imzalamasından sonra, daha önce Almanya ile birlikte Sovyetlere karşı Anti-Komitern Pakt oluşturan İtalya ve Japonya’nın bu ittifaktan uzaklaştığı yönündeki algı yaygınlaşmıştır.⁶⁶ Bu durum temelinde medya organlarında ve karikatürlerde Hitler’in yalnız kaldığı fikrinin yansıtıldığı gözlenmiştir.

Resim 2.4. Japonya ve İtalya Almanya’dan ayrılıyor

⁶⁵ Yunus Nadi (25 Ağustos 1939). *Rus-Alman Paktından Sonra*. *Tan Gazetesi*, s.7.

⁶⁶ Demet Kardeşoğlu, *agt*, s. 204.

Kaynak: (Kardeşoğlu, 2015:205)

23 Ağustos'ta başlayan Alman-Sovyet yakınlaşması, ticari ve askeri alanlarda hızla gelişmiştir. Nitekim bahsi geçen paktın gizli ek bilgilerinde yer alan toprak paylaşımının etkilerini 1 Eylül 1939'da başlayan Polonya işgali sonrası daha belirgin hale geldiğini söyleyebilmekteyiz. İki ülke, Polonya ve Kuzey Avrupa ülkelerini işgal etmeye başlamıştır.⁶⁷ Bu durum, Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin giderek güçlendiğini göstermektedir.

2. İkinci Dünya Savaşının Başlamasının Ardından Almanya-SSCB İlişkileri ve Basına Yansıması

1939 yılında Polonya'nın Almanya ve SSCB tarafından işgali, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine sebep olan önemli bir dönüm noktasıdır. 31 Ağustos'ta Ribbentrop'un Polonya Büyükelçisini kabul etmesi sonuçsuz kalmıştır. Aynı gün Alman Hükümeti, Polonya'ya yönelik taleplerini açıklayarak müzakereleri kesmiştir. Hitler, işgal eylemini meşrulaştırmak amacıyla *Gleiwitz*⁶⁸ gibi provokatif olayları planlamıştır. Bu olaylarda mahkumlar, sahte Polonya üniformaları giydirilerek öldürülmüş ve Alman polisi tarafından bırakılmıştır. Gleiwitz operasyonu, Alfred Naujocks tarafından Heydrich'in talimatları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.⁶⁹ Bu olaylar, Almanya'nın saldırgan eylemlerine meşruiyet sağlama çabalarının bir parçasıdır.

Polonya'nın 1 Eylül 1939'da Almanya tarafından başlatılan işgali ve daha sonrasında 17 Eylül'de SSCB'nin de işgale dahil olması, dünya tarihindeki önemli bir dönemeç olan İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcını temsil etmektedir. Almanlar, *Blitzkrieg (Yıldırım Harbi)* olarak adlandırılan askeri doktrinlerini bu işgal sürecinde uygulamış ve geliştirmiştir. Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın gizli maddelerine dayalı olarak gerçekleşen bu işgal⁷⁰, dünya çapında geniş yankı uyandırmış ve uluslararası ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Polonya

⁶⁷ Merve Dişiaçık, agt, s.50.

⁶⁸ Gleiwitz Vakası, 31 Ağustos 1939'da II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da başlamasına yakın bir tarihte gerçekleşen olaydır. Bu vakada, Alman güçleri Polonya askerlerine benzeyen kişileri taklit ederek, Yukarı Silezya'nın Gleiwitz kentinde bulunan Gleiwitz Radyo İstasyonu'na sahte bir saldırı düzenlemişlerdir. Bu düzmece saldırı, savaşın başlamasına katkıda bulunan bir provokasyon olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Ç. Benhür & O. Aydın (2021). İkinci Dünya Savaşı'nda Polonya'nın İşgalinin Türk Basımına Yansımaları (1939). *Tarihin Peşinde Dergisi*, (26), 73.

⁶⁹ R. M. Kennedy (1996). *The German Campaign In Poland (1939)*. U.S. Government Printing Office, s.45.

⁷⁰ Hart, age, s.16.

işgali, Almanya ve SSCB arasındaki anlaşmalar sonucunda gerçekleşen bir olay olmakla birlikte, uluslararası alanda büyük öneme sahiptir. Alman ordusunun Varşova'yı kuşatarak hızla ilerlemesi ve Sovyetler Birliği'nin Ukraynalıları ve Beyaz Rusları⁷¹ koruma bahanesiyle Polonya topraklarına girmesi, savaşın çapını ve ciddiyetini artırmıştır.

Bu siyasi ve askeri olaylar silsilesinin basındaki tezahürü oldukça ilgi çekicidir. Türk basınındaki yansımalarına bakıldığında ilk olarak 2 Eylül 1939 tarihli *İkdam* gazetesi "*Avrupa'da harp başladı. Alman orduları harbi bırakıp Polonya'ya terk etmezlerse İngiltere ve Fransa orduları derhal harbe girecekler*"⁷² başlığıyla harbin başladığını duyurmaktadır. Aynı tarihli *Ulus* gazetesi harbin duyurulmasını Hitler'in nutku ile paylaşmaktadır:

"NEFER ELBİSESİ GİYMİŞ OLDUĞU HALDE, HİTLER RAYHSTAG'DA BİR NUTUK VERDİ
Muharebe için
Hitler ecnebi yardımcılara müracaat etmeyecek
Hitler ölürse yerine mareşal Göring, o da ölürse yerine Redolf Hess geçecek eğer o da ölürse başka kahraman bulunacak"⁷³

Yukarıda bahsedilen gazetenin haber başlığında verilen Hitler'in nutku büyük bir önem arz etmektedir. *Ulus*'un aktardığına göre Polonya saldırısı hakkında Hitler'in konuşması şu şekildedir:

"Bombaya karşı bomba, zehire karşı zehir

Polonya bugün ilk önce topraklarımıza karşı çeteleriyle ateş açmıştır. Saat 5.45 den beri bu ateşe mukabele ediyoruz. Bundan böyle bombayı bomba ile karşılayacağız. Zehir ile harbeden zehirle mukabele görecektir. İnsanlık kaidelerinden uzaklaşanlar bizden de ancak aynı tedbirleri bekleyebilirler. Bu mücadeleye her kime karşı olursa olsun Almanya'nın emniyeti ve hakları garanti edilinceye kadar devam edeceğim.

Alt seneden fazla bir zamandır alman ordularının yeniden kurulması için çalışıyorum. 90 milyardan fazla sarfedilmiştir. Bugün alman ordusu en iyi mücehhez olanıdır. 1914'deki alman ordusuna kat kat faiktir. Orduya sarsılmaz bir itimadım vardır. Eğer bu orduyu çağırdımsa, eğer alman milletinden fedakarlıklar ve icap ederse bütün fedakarlıkları istiyorsam bunda haklıyım. Çünkü evvelce olduğu gibi daima her türlü fedakarlığa hazırım. Hiç bir almandan benim dört senedir yapmaya hazır bulunduğumu yapmaktan başka bir şey istemiyorum Almanya'da benim üzerime alamayacağım hiç bir yoksulluk mevcut olmayacaktır. Bu andan itibaren bütün bayatım alman milletine aittir Almanya'nın basit bir askerinden başka bir şey olmak istemiyorum."⁷⁴

⁷¹ Красная Звезда Gazetesi (18 Eylül 1939). *НОТА ПРАВИТЕЛЬСТВА СССР, ВРУЧЕННАЯ ПОЛЬСКОМУ ПОСЛУ В МОСКВЕ УТРОМ 17 СЕНТЯБРЯ 1939 ГОДА.* s.1. [Erişim: 15.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25411-locale-nil-214-18-sen>]

⁷² İkdam Sabah Postası (2 Eylül 1939). *Avrupa'da harp başladı.* s.1.

⁷³ Ulus Gazetesi (2 Eylül 1939). *Nefer Elbisesi Giymiş Olduğu Halde, Hitler Rayhstag'da Bir Nutuk Verdi.* s.6. [Erişim: 15.04.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1939-09-02/6>]

⁷⁴ Ulus Gazetesi (2 Eylül 1939). *Bombaya karşı bomba, zehire karşı zehir.* s.6. [Erişim: 15.04.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1939-09-02/6>]

Bu haberler, Türkiye'de ve dünya çapında büyük ilgi görmüş ve savaşın ciddiyeti konusunda kamuoyunu bilgilendirmiştir. 17 Eylül'de SSCB'nin işgale dahil olmasının ardından *St. Joseph News-Press'in* haberine göre, işgalciler tarafından kurulacak olan yeni rejim Polonya hükümetinin Almanya ve Rusya'ya dost bir şekilde planlandığı belirtiliyor. Bu planın temel amacının, iki büyük güç arasında bir tampon devlet oluşturarak sınırları yeniden çizmek olduğu ifadelerini kullanmaktadır.⁷⁵ Bu durum, işgalci güçlerin stratejik ve politik hedeflerine ulaşmak için Polonya'yı kontrol altında tutma niyetini göstermektedir.

1926 ile 1944 yılları arasında Almanca olarak İstanbul'da basılan ve Almanya'nın ilk Ankara Büyükelçisi olan Rudolf Nadolny tarafından yarı resmi bir nitelikte İstanbul'da ilk kez 17 Mayıs 1926 yılında çıkarılan *Türkische Post* gazetesi bu konu hakkında “*Sovyet ordusunun Polonya'daki hızlı ilerlemesi*”⁷⁶ başlığında SSCB'nin savaşa dahil olma süreci ve Moskova tarafından Varşova'ya verilen notadan bahsedilmekle birlikte Molotov'un, Kızıl Ordu'nun Polonya'ya neden girdiğine yönelik radyo konuşması yer almaktadır. *Rheinsberger* gazetesinin DNB'den alıntılacağı 18 Eylül tarihli “*Almanya ve Rusya arasında Polonya konusunda tam anlaşma*”⁷⁷ haber başlığıyla iki devletin sınır paylaşımı konusunda bir anlaşmaya vardıkları bildirilmektedir:

“DNB Berlin, 18. Eylül.

Polonya'da faaliyet gösteren Alman ve Sovyet birliklerinin görevlerine ilişkin asılsız söylentilerden kaçınmak için, Reich Hükümeti ve SSCB Hükümeti, bu birliklerin eylemlerinin Almanya'nın veya Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına aykırı ince amaçlar güttüğünü veya Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan saldırmazlık antlaşmasının ruhuna ve lafzına aykırıdır. Aksine, bu birliklerin görevi, Polonya devletinin çöküşüyle yıkılan Polonya'da düzeni ve huzuru yeniden sağlamak ve Polonya halkına devlet varlık koşullarını yeniden düzenlemelerinde yardımcı olmaktır.”

Bu haber, Almanya ve SSCB'nin işgali meşrulaştırma amacıyla verilen açıklamaların bir yansıması olarak önem taşımaktadır. *Akşam* gazetesi, “*Bay Amcaya göre!...*”⁷⁸

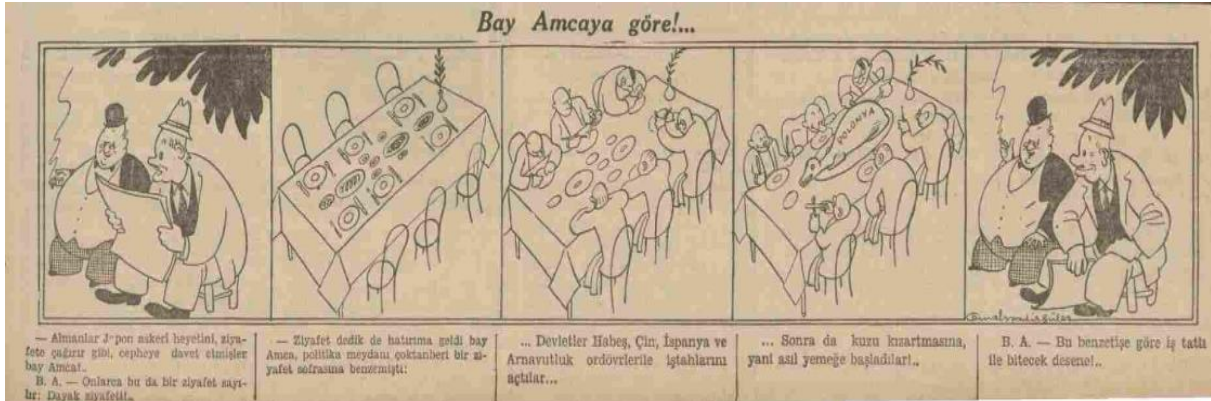
⁷⁵ St. Joseph News-Press (19 Eylül 1939). *New Regime to be Set up by Invaders*. s.1. [Erişim: 15.04.2023, https://books.google.com.tr/books?id=VQZXAAAIBAJ&pg=PA1&dq=hitler+poland&article_id=2143,1682216&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwiWr9HF-7CAAxUJSPEDHcWCBw4HhDoAXoECAUQAg#v=onepage&q=russia&f=false]

⁷⁶ Türkische Post (18 Eylül 1939). *Schneller Vormarsch der Sowjetarmee in Polen*. s.1. [Erişim: 15.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP24360788-19390918-0-0-0-0.xml>]

⁷⁷ Rheinsberger Zeitung (19 Eylül 1939). *Völliges Einvernehmen Deutschland-Rußland über Polen*. s.1. [Erişim: 15.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27434114-19390919-0-0-0-0.xml>]

⁷⁸ Akşam Gazetesi (20 Eylül 1939). *Bay Amcaya göre!...* s.3. [Erişim: 15.04.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1939-09-20/3>]

karikatüründe bu iki devletin anlaşma sağlaması sonucunda Polonya'yı ana yemek olarak tasvir ederken diğer işgalci devletler tarafından paylaşıldığını belirtmektedir.

Resim 2.5. “Bay Amcaya göre!...”

Kaynak: (Akşam Gazetesi, 1939: 3)

2.1. 1940 Senesi Basımında Almanya-SSCB İlişkileri

1939 Nisan ayı itibariyle iyileşmeye başlayan Alman-Sovyet ilişkileri, 22 Haziran 1942'ye kadar devam etmiştir. Bu bağlamda devam eden dostluk süreci ile birlikte SSCB basınında, savaşın asıl sorumlusu olarak kapitalist ülkeler gösterilmektedir.⁷⁹ SSCB tarafında süregelen Sovyet-Fin Savaşı ve akabinde Almanya'nın Norveç ve Danimarka işgali derken ikili ilişkiler açısından 11 Şubat 1940'da *Alman-Sovyet Ekonomik Antlaşması* imzalanmıştır.⁸⁰ *Kızıl Yıldız* gazetesinin ilk sayfasında bu anlaşmaya yönelik şu ifadeler yer almıştır:

“Almanya ile SSCB arasında Ekonomik Anlaşmanın akdedilmesine ilişkin Tebliğ

11 Şubat Moskova'da başarıyla tamamlanan müzakerelerin ardından SSCB ile Almanya arasında Ekonomik Anlaşma imzalandı. Bu Anlaşma, her iki ülke hükümetlerinin, Almanya ile SSCB arasındaki ticaret için bir ekonomik programın geliştirilmesine ilişkin, Halk Komiserleri Konseyi Başkanı ve Dışişleri Halk Komiseri tarafından 28 Eylül 1939'da karşılıklı gönderilen mektuplarda ifade edilen isteklerini karşılamaaktadır.

Ekonomik Anlaşma, hammaddelerin SSCB'den Almanya'ya ihracını, Almanya'nın SSCB'ye endüstriyel ürün teslimatı ile telafi edilmesini öngörüyor.”

Ticari maddeler içeren bu anlaşma, 23 Ağustos 1939'daki Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'na dayanıyordu. Nitekim 1940 tarihli bu ticari anlaşmanın metni şöyledir:

“1. Anlaşma 27 aylık bir süreyi kapsamaktadır, yani 18 ay içinde yapılması gereken Sovyet teslimatları, 27 ay içinde sırasıyla Almanya teslimatları ile karşılanacaktır. 28 Eylül 1939 tarihli yazışmaların en zor noktası, yani Sovyet hammadde sevkiyatlarının daha uzun bir süre boyunca Alman sanayi sevkiyatları ile telafi edilmesi, böylece bizim isteklerimiz doğrultusunda halledilmiş oldu. Bu zorlu bir mücadele olmadan mümkün değildi. Yalnızca Reich Dışişleri Bakanı'nın Stalin'e kişisel mesajı nihai anlaşmayı getirdi. 18 ve 27 ay şartı, belirli

⁷⁹ M. Huseynov (2018). İkinci Dünya Savaşı Rus Propagandası. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.45.

⁸⁰H. A. Jacobsen (1989). 1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı. (Çev.) İbrahim Ulus, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.13.

aralıklarla- yani her 6 ayda bir- karşılıklı mal teslimlerinin sabit orana göre dengelenmesi gerektiğinden uzlaşmacı bir çözümlü temsil eder. Bu denge yoksa, yani özellikle Alman teslimatları, Anlaşma ile belirlenen Sovyet teslimatlarının oranının gerisinde kalırsa, diğer taraf, sabit oran yeniden tesis edilene kadar teslimatlarını geçici olarak askıya alma hakkına sahiptir. Bu şart can sıkıcı, ama bizim tarafımızdan ortadan kaldırılamadı, çünkü Stalin'in kendisi bunu son görüşmelerde benimsemişti.

2. Sovyet teslimatları. Anlaşmaya göre, Sovyetler Birliği ilk 12 ay içinde yaklaşık 500 milyon Reichsmark tutarında hammadde teslim edecek.

Ayrıca Sovyetler, 19 Ağustos 1939 tarihli Kredi Anlaşmasında öngörülen, aynı dönem için yaklaşık 100 milyon Reichsmark tutarında hammadde teslim edecek.

En önemli hammaddeler şunlardır:

1.000.000 ton sığır için tahıl ve baklagiller, 120 milyon Reichsmarks miktarında

900.000 ton madeni yağ, yaklaşık 115 milyon Reichsmarks miktarında

100.000 ton pamuk, yaklaşık 90 milyon Reichsmarks miktarında

500.000 ton fosfat

100.000 ton krom cevherleri

500.000 ton demir cevheri

300.000 ton hurda demir ve pik demir

2.400 kg. platin Manganez cevheri, metaller, kereste ve çok sayıda başka hammadde.

Buna, Anlaşmada yer almayan yaklaşık 50 milyon Reichsmark tutarındaki Sovyetlerin Himayeye ihracatı da eklenmelidir, böylece ilk antlaşma yılında Sovyetler Birliği'nden yapılan net mal teslimatı toplam tutardır. 650 milyon Reichsmark.

Ek olarak, başka önemli faydaları da vardır. 28 Eylül 1939 tarihli yazışmaya istinaden Sovyetler Birliği bize Romanya, İran, Afganistan ve Uzak Doğu ülkelerine geçiş hakkı tanımıştı ki bu Almanya'nın soya fasulyesi alımları açısından özellikle önemlidir. Manchukuo'dan. Trans Sibirya Demiryolunun soya fasulyesi navlun oranları yüzde 50 düşürüldü. Transit navlun ücretleri bir takas sistemi tarafından ödenecek ve yaklaşık 100 milyon Reichsmark tutarında olacaktır.

Bazı diğer kalemler (Sovyetler Birliği'nin üçüncü ülkelerdeki hammadde satın alımındaki takas payı) eklendiğinde, ilk 12 ay boyunca Sovyet teslimatlarının ve hizmetlerinin toplamda yaklaşık 800 milyon Reichsmark olacağı varsayılabilir.

3. Şimdiye kadar, Sovyet teslimatlarının yalnızca bir kısmı ikinci anlaşma yılı için belirlendi. İkinci antlaşma yılının ilk 6 ayında Sovyetler Birliği, Almanya'ya birinci antlaşma yılındakiyle aynı türden 230 milyon Reichsmarks değerinde ham madde teslim edecek. Müzakerelerin birinci antlaşma yılı sona ermeden yeniden başlaması ve ikinci antlaşma yılı için mal değişimi miktarlarının sabitlenmesi ve hatta birinci antlaşma yılının hacminin üzerine çıkarılması öngörülmektedir.

4. Alman teslimatları, endüstriyel ürünler, endüstriyel süreçler ve tesisler ile savaş malzemelerini içermektedir. İlk 12 ayın Sovyet teslimatları 15 ay içinde tarafımızdan karşılanacaktır. İkinci antlaşma yılının ilk 6 ayındaki (13. ila 18. ay) Sovyet teslimatları, 12 ay içinde (16. ila 27. ay) tarafımızdan karşılanacaktır.

5. İlk 18 ayda Sovyet teslimatları arasında 11.000 ton bakır, 3.000 ton nikel, 950 ton kalay, 500 ton molibden, 500 ton volfram, 40 ton kobalt bulunmaktadır. Bu metal teslimatları, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne yaptığı teslimatların gerçekleştirilmesine yöneliktir. Bu metaller Almanya'da hemen bulunmadığından ve antlaşma yürürlüğe girene kadar teslim edilmeyeceğinden, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne teslimatları için kendi stoklarımızdan metaller kullanarak başlangıç dönemini kapatmak ve bunları Almanya'dan değiştirmek gerekecektir. Gelen Sovyet metal teslimatları. Başta talep ettiğimiz metallerin peşin teslimi gibi farklı bir düzenleme yapılamadı.

Ayrıca, Sovyetler Birliği üçüncü ülkelerde metal ve hammadde alıcısı olarak hareket etme isteğini beyan etti. Yoğunlaştırılmış İngiliz karşı önlemleri göz önüne alındığında, bu vadin ne ölçüde gerçekleştirilebileceği şu anda yargılanamaz. Stalin'in kendisi bu konuda defalarca cömert yardım sözü verdiği için, Sovyetler Birliği'nin her türlü çabayı göstermesi beklenebilir.

6. Müzakereler zor ve uzundu. Bunun maddi ve psikolojik sebepleri vardı. Kuşkusuz, Sovyetler Birliği tamamen ekonomik bir bakış açısıyla savunulabilecek olandan çok daha fazla teslimat sözü verdi ve Almanya'ya teslimatları kısmen kendi arzı pahasına yapmak zorunda. Öte yandan, Sovyet Hükümeti'nin, Sovyetler Birliği'nin sahip olmadığı şeyleri tazminat olarak almak istemesi anlaşılır bir durumdur. Sovyetler Birliği hiçbir şekilde tüketim malları ithal etmediğinden, istekleri yalnızca imal edilmiş mallar ve savaş malzemeleriyle ilgiliydi. Bu nedenle, pek çok durumda, Sovyet darboğazları, topçu mühimmatı üretimi için makine aletleri gibi, Alman darboğazlarıyla örtüşür. Her iki tarafın çıkarları arasında bir uzlaşma bulmak kolay olmadı. Psikolojik olarak, herhangi bir sorumluluk korkusu kadar Ruslara karşı her zaman var olan güvensizlik de önemliydi. Ve Halk Komiseri Mikoyan, yetkisi yeterli olmadığı için sayısız soruyu bizzat Stalin'e iletme zorunda kaldı.

Bütün bu zorluklara rağmen, uzun müzakereler sırasında Sovyet Hükümeti'nin Almanya'ya yardım etme ve ekonomik konularda da siyasi anlayışı sağlamlaştırma arzusu giderek daha belirgin hale geldi.

Anlaşma bizim için Doğu'ya açılan ardına kadar açık bir kapı anlamına geliyor. Sovyetler Birliği'nden ve Sovyetler Birliği'ne komşu ülkelerden hammadde alımları halen önemli ölçüde artırılabilir. Ancak Alman taahhütlerini gerektiği ölçüde yerine getirmek esastır. Büyük hacim göz önüne alındığında, bu özel bir çaba gerektirecektir. Doğu'ya ihracatı gerekli miktarda genişletmeyi ve genişletmeyi başarırız, İngiliz ablukasının etkileri gelen hammaddelerle kesin olarak zayıflayacaktır.

BERLİN, 26 Şubat 1940.
SCHNURRE⁸¹

27 Eylül 1940 tarihinde gerçekleştirilen Üçlü Pakt, İtalya, Japonya ve Almanya arasında imzalanan bir anlaşmadır ve temel amacı Avrupa ve Asya'da yeni bir düzen kurmaktır. Sovyetler Birliği ise 23 Ağustos 1939 tarihinde Almanya ile imzaladığı Saldırmazlık Paktı ile iki önemli hedef için iş birliği yapmıştır. Bunlar; Almanya'nın genişlemelerinden yararlanmak ve Batılı devletlerle Almanya arasında gerginlik yaratarak kendi komünist ideallerini yaymak amacıdır. Ancak, Almanya'nın hızlı ve üstün hareketleri Sovyetler Birliği'nin planlarını etkisiz hale getirmiştir. Hitler, Sovyetler Birliği'ni Üçlü Pakt'a katılmaya davet etmiş olsa da yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmış ve iki taraf arasındaki ilişkiler daha da uzaklaşmıştır.⁸² Bu durum, ileriye dönük uluslararası ilişkilerde önemli bir dönemeç olarak değerlendirilmektedir.

The Sydney Morning Herald gazetesinin 8 Nisan 1941 tarihli haber başlığı, bozulmaya yüz tutmuş Alman-Sovyet ilişkilerine dair şu içeriği yansıtmaktadır: “*Rusya'nın Hitler'i izlemesi. Nazi Ordularının Saldırabileceği Korkusu. Diktatörlerin Huzursuz İlişkileri.*”⁸³ Haberde, Sovyetler Birliği'nin savaşa karşı tutumuyla ilgili ilgi çekici gelişmelere dikkat çekilmiş ve Sovyet-Nazi ilişkilerinde son zamanlarda gözlemlenen soğuma belirtilerine vurgu yapılmıştır. Bu soğuma belirtileri, Hitler'in Yugoslavya'yı işgalinin yaklaştığı bir dönemde Moskova ile Belgrad arasında dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.

⁸¹ Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, The Avalon Project Documents in Law, History and Diplomacy [Erişim, 16.04.2023, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/ns120.asp].

⁸² Portakal, agt, s.63.

⁸³ The Sydney Morning Herald Gazetesi (8 Nisan 1941). s.5 [Erişim: 16.04.2023, https://books.google.com.tr/books?id=WFVVAAAIAIBAJ&pg=PA5&dq=hitler+soviet&article_id=7113,4394974&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjLq_-E_rGAAxWQbPEDHftDDi0Q6AF6BAgLEAI#v=onepage&q=hitler%20soviet&f=false].

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ BASININDA ALMANYA-SSCB İLİŞKİLERİ

1. Almanya-SSCB Mücadelesinin Başlaması ve Basındaki Yansımaları

Adolf Hitler'in iktidarı öncesi ve sonrasında, anti-komünizm ve anti-semitizm temelli propaganda ideolojisi hem savaş öncesi dönemde hem de Nisan 1939'da SSCB ile ilişkilerini etkilemiştir. Hitler'in bu ideolojik yaklaşımları, onun dünya görüşünün ve politikalarının temelini oluşturmuştur ve SSCB ile ilişkilerini şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Ancak Nisan 1939'da SSCB ile yaşanan iyileşme, Hitler'in pragmatik bir yaklaşım sergilemesi ve anti-komünizm ve anti-semitizm ideolojilerini geçici olarak bir kenara bırakması anlamına gelmektedir. Hitler, SSCB ile çıkarlar doğrultusunda iş birliğine yönelmiş ve SSCB ile Üçlü Paketi imzalayarak daha olumlu bir ilişki kurmuştur. Bu dönemde, SSCB ile Almanya arasında bazı anlaşmalar yapılmış ve Hitler, kısa vadeli çıkarlar doğrultusunda politikalarını belirlemiştir. Bu iyileşme, Hitler'in anti-komünizm ve anti-semitizm ideolojilerini terk ettiği anlamına gelmemektedir. Bu ideolojiler, onun temel dünya görüşünün ve politikalarının bir parçası olarak İkinci Dünya Savaşı'nın tüm sürecinde etkisini korumuştur. Hitler'in SSCB ile yaşanan iyileşme, stratejik hedeflerine yönelik geçici ve taktiksel bir yaklaşımdır ve ideolojik temellerini değiştirmedini vurgulamak gerekmektedir.

Polonya işgali sonrası durgunlaşan iki ülkenin ilişkileri 11 Şubat 1940 tarihli *Alman-Sovyet Ekonomik Anlaşması* ile tekrar şekillendiyse de Hitler, Baltık Devletleri üzerinde hızla ilerleyen SSCB askeri gücünden hoşnut değildi. Nitekim 23 Ağustos 1939'da imzalan pakta bu devletler üzerinden bir paylaşım veya sınır ile ilgili bir madde olmadığından dolayı SSCB istediği gibi ilerlemekteydi.⁸⁴ Bu bağlamda İtalya, Japonya ve Almanya arasında bir üçlü pakt imzalandı. Almanya bu pakta SSCB'yi de dahil etmek istemişse de 12-13 Kasım 1940'da yapılan görüşmelerde Hitler, Sovyetler Birliği'ne hem pakta katılması hem de İran ve Hindistan'ı alarak Hint Okyanusu'na inmelerini desteklediklerini söylemiştir. Molotov bu anlaşmayı kabul etme şartı olarak Almanya'nın askerlerini Finlandiya'dan çekmesi ve Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan üzerinde kara, hava ve deniz üslerine sahip olması karşılığında gerçekleşeceğini belirtmiştir. Hitler böyle bir karşılığın olamayacağını belirtmesi

⁸⁴ F. Armaoğlu (2018). 20.yy Siyasi Tarih. Kronik Kitap, İstanbul, s.372.

üzerine görüşmeler tıkanmış ve anlaşma yapılamamıştır, Molotov Berlin'den ayrılırken Almanya ve Sovyetler Birliği birbirinden daha da uzaklaşmıştır.⁸⁵

Rheinsberger gazetesinin 23 Haziran 1939 tarihli haber başlıkları olan "*Führer'den Alman halkına Moskova'nın ihanetiyle hesaplaşma çağrısı*" ve "*Kızıl İhanet*"⁸⁶ ifadeleri, aslında Sovyetler Birliği'nin İngilizlerle birleşerek Almanya'ya ihanet ettiği düşüncesini haberleştirmektedir. Bu haber başlıklarından anlaşıldığı üzere gazete, Adolf Hitler'in liderliğindeki Alman halkına, Sovyetler Birliği'nin İngilizlerle anlaşarak Almanya'ya ihanet ettiğini ve bu durumun ciddi bir hesaplaşmayı gerektirdiğini aktarmaktadır. "*Kızıl İhanet*" ifadesi ise Sovyetler Birliği'nin komünist ideolojisiyle ilişkilendirilerek vurgulanmıştır. Bu tür haber başlıkları, dönemin propaganda ve ideolojik çatışmaları çerçevesinde, Alman halkında Sovyetler Birliği'ne karşı düşmanlık ve öfke duyguları uyandırmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan Sovyet basınından Kızıl Yıldız Gazetesi'nde bu olayın tezahürü şu şekildedir:

"Ülkemize yönelik bu duyulmamış saldırı, medeni halkların tarihinde eşi benzeri olmayan bir ihanettir. Ülkemize yönelik saldırı, SSCB ile Almanya arasında bir saldırmazlık paktı imzalanmasına ve Sovyet Hükümeti'nin bu paktın koşullarına iyi niyetle yerine getirmesine rağmen gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşmanın geçerli olduğu süre boyunca Alman Hükümeti'nin anlaşmanın yerine getirilmesi için SSCB'ye hiçbir zaman tek bir talepte bulunmamasına rağmen ülkemize saldırı gerçekleştirildi. Sovyetler Birliği'ne yönelik bu yağmacı saldırının tüm sorumluluğu tamamen Alman faşist yöneticilerine aittir."⁸⁷

Haberin devamında ise SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı'nın zorunlu askere alımı ve seferberlik ilanı bulunmaktadır.

Türk basınının, Alman-Rus harbinin başlamasına ilişkin haberleri Türkiye'nin tarafsız bir politika izlediği vurgusuyla birlikte verdiği gözlemlenmektedir. 23 Haziran 1941 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinin başlığı olan "*Türkiye, Alman-Sovyet Harbinde de Bitaraf Kalacaktır*"⁸⁸ ifadesi, Türkiye'nin tarafsızlığını vurgulayan bir yaklaşımı yansıtmaktadır. 22 Haziran 1941 tarihli *Halkın Sesi* gazetesi harbi "*En müthiş ve cehennemi infilak bombası gibi patlayan*

⁸⁵ Portakal, agt, s.62.

⁸⁶Rheinsberger Gazetesi, (23 Haziran 1941), s.1.[Erişim: 17.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27434114-19410623-0-0-0.xml>].

⁸⁷ Красная Звезда Gazetesi (24 Haziran 1941). *ГРАЖДАНЕ И ГРАЖДАНКИ СОВЕТСКОГО СОЮЗА!*. s.1. [Erişim: 17.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/36853-locale-nil-146-24-iyunya>]

⁸⁸ Halkın Sesi Gazetesi (23 Haziran 1941). *Türkiye, Alman-Sovyet Harbinde de Bitaraf Kalacaktır*. s.1. [Erişim: 17.04.2023, https://www.gastearsivi.com/gazete/halkin_sesi/1941-06-23/1]

*haber*⁸⁹ başlığıyla duyururken bu harbin çıkmasının büyük bir şaşkınlık yarattığından bahsedilmektedir. Ayrıca gazetenin ilk sayfasında yer alan diğer bir haberde de “*Hitler, Moskova’yı Londra ile iş birliği yapmakla itham ediyor!*”⁹⁰ başlığı yer almaktadır. Türk basınının bu tür haberleri, ülkenin uluslararası ilişkilerdeki dengeli ve tarafsız duruşunu vurgulamak ve halkı bilgilendirmek amacıyla yayınladığı söylenebilir.

2. Barbarossa’dan Moskova’ya Doğu Cephesi

Bu bölüm kapsamında Barbarossa Harekâtı ve Moskova Muharebesinin genel bir anlatımı sunulacaktır. Ayrıca Doğu Cephesi’nin başlangıcından ve planlanma aşamalarından söz edilecektir. Almanya’nın SSCB’yi işgalinden önce her biri birbirinden önemli üç askeri hedefi benimsemişlerdi. Bunlar, Berlin’i korumak, Doğu Almanya’yı hava hücumundan korumak için mümkün olduğunca çok Rus toprağı işgal edilecekti. *Yaşam Alanı (Lebensraum)* kapsamında politik ve ekonomik öneme sahip Leningrad, Moskova, Ukrayna ve Donets Havzası gibi merkezler işgal edilecekti.⁹¹ Avusturya-Macaristan Veliht Prensi Otto von Habsburg’dan esinlenilerek SSCB’ye karşı planlanan “*Otto Harekâtı*” Temmuz 1940’da planlanmaya başladı. Aralık 1940’da planı onaylayan Hitler sonrasında plandan memnun kalmayarak yeni bir harekât planı istemiştir. Bunun üzerine Kutsal Roma Germen İmparatoru I. Frederik Barbarossa’ya (*Kızıl Sakal*) ithafen “*Barbarossa Harekâtı*” olarak oluşturulan planı onaylamıştır.⁹² Barbarossa Harekâtı’nın ana hatları şöyleydi:

“Ortadoğu işgal edilecek ve Türkiye bağlı bir ülke haline getirilecek; Kiev, Kharkov ve Stalingrad istikametinde Pinsk ve orta Dniester arasındaki bölgeden taarruza geçilecek; Tiflis ve Stalingrad istikametinde Erzurum’la Tebriz arasındaki bölgeden doğu yönünde taarruz düzenlenecek; Çeşitli kollardan ilerleyen Alman orduları birleştikten sonra Karadeniz limanlarına yönelecek ve doğu kuzey yönlerinden Moskova bir kısaç içine alınacaktır.”⁹³

⁸⁹ S. Sanlı (22 Haziran 1941). “En müthiş ve cehennemi infilak bombası gibi patlayan haber”. *Halkın Sesi Gazetesi*, s.1 [Erişim: 17.04.2023, https://www.gastearsivi.com/gazete/halkin_sesi/1941-06-22/1]

⁹⁰ Halkın Sesi Gazetesi (22 Haziran 1941). *Hitler, Moskova’yı Londra ile iş birliği yapmakla itham ediyor!*. s.1. [Erişim: 17.04.2023, https://www.gastearsivi.com/gazete/halkin_sesi/1941-06-22/1]

⁹¹ K. J. Macksey (2020). *II. Dünya Savaşında Askeri Hatalar*. (Çev.) M. Tanju Akad, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 59.

⁹² S. Binns (2022). *Barbarossa ve Tarihteki En Kanlı Savaş*. (Çev.) Buğra Can Bayçifci, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s.60.

⁹³ O. Öndeş (1974). *2. Dünya Savaşı (1939-1945)*. Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul, s.262.

General Erich Marcks tarafından bizzat yönetilen Barbarossa Harekâtı⁹⁴, Ekim ayı itibariyle tamamlandı. Harekât iki harp oyununda denenip⁹⁵ başarılı olmasıyla Alman ordusu, 22 Haziran 1941 sabahı saat 3.15'te Rus topraklarına yönelik işgale başladı.⁹⁶ Alman askeri kuvvetleri kuzey, merkez ve güneyden saldırmak üzere yedi ordu ve dört panzer grubundan oluşup üç ordu grubu halindeydi. Aynı zamanda Alman birlikleri Rumen, İtalyan, Macar, Slovak ve İspanyol birlikleri ile destek halindeydi.⁹⁷ Hitler bu planın kusursuz işleyeceği ve işgali hızlı bir şekilde gerçekleştirebileceği kanaatindeydi. İşgalin planlaması ve başlangıcı bu şekilde ilerlerken aynı zamanda artık gerginleşen Alman-SSCB ilişkilerine ve Almanların sürekli Rus Hava sahasını işgal etmesinden dolayı SSCB yetkileri tarafından uyarılan Stalin Almanların Rus topraklarına saldırabileceği ihtimalini yok saymıştır. Şunu da ifade etmek gerekmektedir ki Stalin, Almanya'nın halihazırda içinde bulunduğu savaş durumu yüzünden Alman-SSCB paktını ihlal edemeyeceğini düşünürken çoktan Alman askeri birlikleri Rus sınırına konuşlanmış⁹⁸ ve hatta 22 Haziran 1941 gecesi saat 03.15 itibariyle saldırılarına başlamıştır.

Stalin, Alman saldırılarının başlamasının ardından bir hafta ortadan kaybolmuş ve döndüğünde 3 Temmuz 1941'de radyodan halka seslenmiştir.⁹⁹ Konuşmasında “*Sovyetler Birliği'nin bütün vatandaşlarının Sovyet toprağının her santimetrekaresini savunması, şehirler ve köyler uğruna kanlarının son damlasına kadar savaşması gerektiğini*” söylemiştir. Savaşın sıradan bir savaştan ziyade “*Bütün Sovyet halklarının büyük savaşı*” olduğunu da eklemiştir.¹⁰⁰ Hitler'in Hava Kuvvetleri Komutanı Hermann Göring'in bildirdiği rapora göre ilk 24 saat içinde iki Alman uçağı yitirilirken havada düşürüldüğü iddia edilen 300 uçağın yanı sıra 1500'e yakın enkaz sayılmıştı. İlk haftanın sonuna gelindiğinde ise 179 Alman uçağı yitirilirken 5000 uçağın tahrip edildiği bildirilmekteydi.¹⁰¹ Ağustos 1941 itibariyle Alman askeri kuvvetlerinin

⁹⁴ G. Regan (2017). *Büyük Askeri Gaflar*. (Çev.) Erkan Bebek, Doruk Yayınları, İstanbul, s. 309.

⁹⁵ Öndeş, age, s.259.

⁹⁶ K. Çelen (2017). *Hitler'in Doğu Seferi: General Heinz Guderian ve Teğmen Heinz Bergemann ile*. Kastaş Yayınevi, İstanbul, s.46.

⁹⁷ Binns, age, s. 60.

⁹⁸ T. Garner (2023). Stalin Barbarossa Harekati'na Bizzat Sebep Oldu. *History of War*, 2(7), 29.

⁹⁹ Pehlivanoglu, age, s.92.

¹⁰⁰ R. Overy (2004). *Hitler ve Almanya'sı Stalin ve Rusya'sı*. (Çev.) Ceren Günger, Erko Yayıncılık, İstanbul, 369.

¹⁰¹ Macksey, age, s.60.

Leningrad'ı kuşatması ve Kiev'i alması Alman generalleri ve Hitler'i SSCB'ye karşı mutlak galibiyetin mümkün olduğuna inandırdı.

Ekim ayına gelindiğinde ise artık işler değişmekte ve savaşın daha fazla uzamaması gerekmektedir. Bunun üzerine Hitler Moskova üzerine yoğunlaşmak istemiş ve gerekli talimatları vermiştir. Moskova'nın ele geçirilmesi amacıyla "*Tayfun Harekâtı*" kod adı altında düzenlenmiş olan bir harekâta katılmak üzere tekrar düzenlendi.¹⁰² Bu harekât, Panzer Orduları'nın Moskova'nın alınması için planlanan bir askeri operasyondur. Tayfun Harekâtı'nın planı şu şekildeydi:

“Moskova, Vyazma ve Bryansk bölgeleri kuşatılarak ikili kısıpaca alınacaktı. Bu sebeple Alman taarruz gruplarının iç kanatları tarafından merkez kesimi Vyazma'yı kuşatırken güney kesimdeki kuvvetlerin sağ kanadı kuzeye doğru çark hareketi yaparak bu kuvvetlerle birleşecek ve Bryansk bölgesindeki Sovyet birliklerini de kuşatmış olacaktır. Moskova'nın kuşatmasını ise, Alman taarruz gruplarının dış kanatları gerçekleştirecekti. Kuzeyde Kalinin(Klin), güneyde Tula yönünde ilerlemeyle Moskova kuşatılıp, kuvvetler şehrin doğusundaki Noginsk'de birleşerek kenti abluka altına alacaktı.”¹⁰³

Nitekim Almanlar tarafından planlanan bu harekât, 30 Eylül 1941'de başlamış oldu. Alman ordusu, kasım ayında havalanın uygun olması sayesinde Moskova'yı iki yönden kuşatmış ve şehre 21 mil kadar yaklaşmıştır. Ancak aralık ayının gelmesiyle birlikte havalanın iyice soğuması nedeniyle kuzey birlikleri komutanı Orgeneral Hans Reinhardt, 5 Aralık'ta birliklerinin gücünün tükenmekte olduğunu belirtmiştir. Aynı gün, Güney Ordusu Komutanlarından Orgeneral Heinz Guderian da kötü hava koşulları, özellikle kar, fırtına, soğuk ve sis nedeniyle saldırının durdurulmasını teklif etmiştir. Bu olumsuz hava koşulları Alman ordusunun Moskova'ya yönelik ilerleyişini etkilemiş ve saldırının ilerlemesi durdurulmuştur.¹⁰⁴

Almanya, 1941 yılında Sovyetler Birliği'ni hızlı bir şekilde işgal etmek amacıyla Moskova'ya doğru hızlı bir ilerleme planlamıştır. Ancak hava koşullarının ağırlaşması ve Alman ordusunun ilerlemesi olumsuz etkilenmiştir. Alman ordusu, bu sert kış koşullarına yeterli ön hazırlık yapmamış ve motorlu araçlar kullanımında verim düşmüştür. Ayrıca, Alman askerleri bu tür şartlara uyum sağlayamamış ve savaşma kabiliyetleri azalmıştır. Rusya'nın ise soğuk hava koşullarına alışkın olan ordusu, karşı taarruza geçerek Almanlara karşı başarılı bir

¹⁰² R. Hofmann & W. Görnitz (1995). *İkinci Dünya Savaş'ının Kesin Sonuçlu Muharebelerinden Moskova ve Stalgrad Muharebeleri*. (Çev.) İbrahim Ulus, Genel Kurmay Basım Evi, Ankara, s. 17.

¹⁰³ Çelen, age, s.91.

¹⁰⁴ H. Savran (2015). *II. Dünya Savaşında Büyük Güçler ve Türkiye (1939-1945)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, s.78.

direnış göstermiştir. Hitler, 1941 yılının sonlarına doğru Doğu Cephesi'nde gerilemek zorunda kalmıştır. Bu olaylar, 1941 yılında Doğu Cephesi'nde yaşanan önemli bir dönüm noktasını temsil etmiştir.¹⁰⁵ Almanya'nın hızlı ilerleyişi, sert hava koşulları ve Sovyet ordusunun etkin direnci nedeniyle duraksamış ve Doğu Cephesi'ndeki durum değişmeye başlamıştır.

Kış koşullarının baş göstermesiyle, Alman birlikleri cephede sadece savunma harekâtları gerçekleştirmeye başlamış ve ileri harekâtlardan vazgeçmişlerdir. Moskova'nın ele geçirilmesi de Hitler ve generallerinin öngördüğü kadar hızlı gerçekleşmemiştir. Sovyetler Birliği tarafında ise, kış boyunca Almanların durgunluğunu kendi lehlerine çevirmeyi başarmışlardır. İleri taarruzlarda bulunarak ve askeri teçhizatlarını geliştirebilecek zaman kazanmışlardır. Ocak ayının başlarında, Kızıl Ordu ileri taarruzlara geçmiş ve 7 Ocak 1942¹⁰⁶ itibariyle Alman kuvvetlerini Moskova'nın yaklaşık 100-250 km geriye atmıştır. Bu başarılı taarruzlar sonucunda Moskova Muharebesi Kızıl Ordu'nun zaferiyle sonuçlanmıştır.

2.1. Barbarossa Harekatı'nın Başlaması ve Basına Yansımaları

Bu bölümde 22 Haziran 1941 tarihinde başlayan Barbarossa Harekatı'nın Alman, SSCB ve Türk basınında nasıl yankı bulduğu yönünde bir analiz sunulacaktır. İkinci Dünya Savaşı bir çeşit propaganda savaşı olarak tarihe geçmektedir. Bu propaganda savaşı içinde mühim bir yeri olan Barbarossa Harekatı'na yönelik haberler, afişler üzerinden değerlendirmeye gidilecektir.

Harekâtın başlarında, Alman gazetelerinde Doğu Cephesi Harekâtından bahsedilmemiş, bunun yerine SSCB'nin İngilizlerle iş birliği yaparak Almanya'ya ihanet ettiği ve işgalin bu nedenle gerçekleştiği vurgulanmıştır. Alman gazetesi *Sorauer Tageblatt*'ın 23 Haziran 1941 tarihli basımında "*İngiliz-Bolşevik Komplosu: Moskova'nın Avrupa'ya İhaneti*"¹⁰⁷ ifadelerini kullanırken, 24 Haziran 1941 basımlı *Rheinsberger Zeitung*, "*Kremlin'deki Komplo*"¹⁰⁸ başlığıyla Alman halkına ve dünyaya duyurmaktadır. *Sorauer Tageblatt* gazetesi 24 Haziran

¹⁰⁵ Macksey, age, s. 73.

¹⁰⁶ Çelen, age, s.132.

¹⁰⁷ Sorauer Tageblatt (23 Haziran 1941). *Das britisch-bolschewistische Komplott Moskaus Verrat an Europa*. s.1. [Erişim: 19.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27443449-19410623-0-0-0-0.xml>]

¹⁰⁸ Rheinsberger Zeitung (24 Haziran 1941). *Das Komplott im Kreml*. s.1. [Erişim: 19.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27434114-19410624-0-0-0-0.xml>]

1941 tarihli sayısında, “Avrupa, Moskova’nın ihanetini kınadı. Bolşevizme karşı haçlı seferi”¹⁰⁹ ifadesiyle Sovyetler Birliği’ni dinsizlikle suçlamış ve Avrupa’nın, SSCB’ye karşı bir *Haçlı Seferi* yapılması gerekliliğini vurgulamıştır. Bu tür ifadelerle, Sovyetler Birliği’nin Bolşevik rejimi dinsizlikle ilişkilendirilerek hedef gösterilmiş ve din üzerinden propaganda yapılmıştır. Almanya, Doğu Cephesi’nin açılmasıyla birlikte savaşın propagandasını şekillendirmeye ve destek toplamaya yönelik olarak din temelli söylemleri kullanmıştır. Bu dönemdeki propagandada din ve ideoloji, savaşın tarafları arasında bir ayırım ve düşmanlığın pekiştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Savaşın seyrine yönelik 25 Haziran 1941 tarihli *Briesetal-Bote* gazetesinde “*Stukalar olmadan köprüleme*” başlığıyla savaş muhabiri Heinz-Dieter Pilgram’ın şu aktarımı yer almaktadır:

“Dört saat içinde düşman topraklarının derinliklerine.

Savaş muhabiri Heinz-Dieter Pilgram tarafından.

23 Haziran (PR.) Sabah saat 7. Litvanya’da ilk ele geçirilen şehirlerden birinin eteklerinde. Sütun sütun yokuş aşağı ilerliyor. Makineli tüfek ateşi orman ateşinden içeri giriyor, Alman topçularının uzaktan atışları uzun süre yankılanıyor. Birkaç yaralı taşıyor. Çok fazla direniş göstermeden bozguna uğratılmış bir düşman kuvvetinin tipik görüntüsü. Ve yine de ne kadar farklı! Sovyet rejiminin bir yılı insanlar üzerinde iz bırakmış: utangaç, korkmuş, perdelerinin arkasından sokağa bakıyorlar.

Alman öncüler köyün boş evlerinden dışarı fırlarlar, birkaç lastik sandalı bir anda suya indirirler; suya atlarlar ve birkaç piyadeyle birlikte diğer kıyıya baskın yaparlar. Görev: önemli bir köprünün havaya uçurulmasını önlemek, düşman gözetleme kulesini havaya uçurmak ve kendi köprülerini güvence altına almak için bir köprü üstü oluşturmak. Askerler çoktan harekete geçmiştir- saat 3’ü ancak 10 dakika geçmiştir ve karşı yamacın tepesine varmışlardır bile. İlk makineli tüfek mermileri patlıyor. Alman avcı filoları hava sahasını güvence altına alıyor ve bölüm boyunca sürekli hareket ediyor. Sovyet askerleri orada mevzilenmiş ve sığınaklara girmişlerdir. Direnişleri zayıf ve "uykudalar". Tamamen şaşırılmış görünüyorlar.

Bu arada biz de salla karşı kıyıya geçtik. Burada, sadece Alman Wehrmacht’ının bu kadar eşsiz bir hassasiyetle gerçekleştirebileceği bir askeri gösteri gerçekleşiyor: Stukalar olmadan bile düşman ateşi altında genel bir nehir geçişi. Her şeyden önce, sal iplerinin hızlı bir sarkaç hareketi bir piyade bölüğünü, iki körüklü silahı, hafif bomba atarları ve hatta bir telsiz ve telefon sistemini nehrin karşısına taşır. Ancak bir saat sonra ilk süvariler karşıya geçer. Öncü birlikler aynı zamanda nehrin 100 metre yukarısına kalıcı bir köprü inşa eder. - Köprü araçlar içindir. Ve üç saat içinde ilk savaş araçları Sovyet topraklarına girer. Öncülerimizin büyük başarısı. Ancak Sovyet birlikleri piyadelerimizin ilerleyişini durduramadı. Adım adım, yığın yığın, ev ev teslim olmak zorunda kaldılar. Dört saat geçti ve Alman kolları düşman mevzilerine doğru ilerlemeye başladı bile.”¹¹⁰

¹⁰⁹ Sorauer Tageblatt (24 Haziran 1941). *Europa brandmarkt Moskaus Verrat. Kreuzzug gegen den Bolschewismus.* s.1. [Erişim: 19.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27443449-19410624-0-0-0-0.xml>]

¹¹⁰ Briesetal-Bote Gazetesi (25 Haziran 1941). *Brückenschlag Ohne Stukas.* s.2. [Erişim: 19.04.2023, https://dfg-viewer.de/show?tx_dlf%5Bdouble%5D=0&tx_dlf%5Bid%5D=https%3A%2F%2Fcontent.staatsbibliothek-berlin.de%2Fzefys%2FSNP28409322-19410625-0-0-0-0.xml&tx_dlf%5Bpage%5D=2&cHash=0862cb1e11dce41144ea330720f1e1f]

Resim 3.1. 22 Haziran, sabah 3.05. Doğuda sınır geçişi.

Kaynak: (Briesetal-Bote, 1941: 5)

Alman basını, savaşın başlangıcında coşkulu ve kahramanlık içeren bir dille ifade ederken, Sovyet basını ise Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nı ihlal ettikleri gerekçesiyle asıl ihanet edenlerin Almanlar olduğu vurgusu yaparak halkı topyekûn bir savaşa yönlendirmeyi amaçlamaktadır.

Resim 3.2. SSCB ile Almanya arasında Saldırmazlık Paktını ihlal eden Hitler tasviri

Каянак: (Shklyaruk, 2005: 5)

Bu dönemde Alman basını, savaşı zaferle sonuçlandırarak bir ruh hali yaratmak için coşkulu ve kahramanlık temalı olayları ön plana çıkarmış, Alman ordusunun başarılarını vurgulamış ve düşmanları küçümsemiştir. Özellikle Almanya'nın Doğu Cephesi'ndeki ilerleyişi, askeri zaferler ve düşmanın yenilgisi üzerine yoğunlaşan bir retorik kullanılmıştır. Buna karşılık, Sovyet basını ise Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın ihlal edildiğini ve Almanların asıl ihanet eden taraf olduğunu vurgulayarak halkın düşmana karşı birleşmesini ve topyekûn bir savaşa hazırlanmasını teşvik etmiştir.¹¹¹ Almanya'nın saldırganlığı ve SSCB'ye yönelik tehditler öne çıkarılmış, bu durumun Sovyetler Birliği'nin savunma ve haklılık savaşı olduğu mesajı yayılmıştır.

Savaşın ilk günlerinde Alman taarruzunun başarılı sonuçlar elde edildiği bilinmektedir fakat 25 Haziran 1941 tarihli *Kızıl Yıldız* (Красная Звезда) gazetesinde Sovyet Enformasyon Bürosu'nun vermiş olduğu rapora göre ilk günde bir Sovyet uçağının 34 alman uçağını indirdiği bilgisi yer almaktadır:

¹¹¹ Красная Звезда Gazetesi (24 Haziran 1941). *Кровожадные фашистские разбойники совершили нападение на Советский Союз*. s.1. [Erişim: 05.04. 2023, <http://elibr.shpl.ru/ru/nodes/36853-146-24-iyunya>]

“Savaş alanında kara kuvvetlerine başarılı bir şekilde yardım eden havacılığımız, düşman hava alanlarına ve önemli askeri tesislere bir dizi ezici darbe indirdi. Hava muharebelerinde uçağımız 34 uçağı düşürdü.”¹¹²

İlk günlerde, verilen mücadeleyi iki tarafta bir üstünlük söylemiyle yansıtmış olup gerçekleri saptırılarak sunmuşlardır. Tank, top ve mermilerin savaşı kağıt ve kalemlere de yansıyarak afiş ve karikatürlerdeki yerini aldığını görmekteyiz. SSCB afişlerine bakıldığında, Alman saldırılarının başlaması ardından Hitler’in canavar olarak tasvir edildiği görülmektedir.

Resim 3.3. Canavar Hitler tasviri

Kaynak: (Australian War Memorial, 2023)

Yukarıda *Resim 3.3.*’te yer alan poster, İkinci Dünya Savaşı’nın başlarında, 14 Temmuz 1941 tarihinde TASS No. 68 tarafından yayınlanmıştır. Poster, stilize bir Adolf Hitler’in İngiltere ve Sovyetler Birliği’nin el sıkışması ile boğulduğu şekilde tasvir edilerek, yeni ittifaklarını ve Almanya’yı yenme ortak hedefini vurgulamaktadır. Posterin alt bölümünde yer

¹¹² Красная Звезда Gazetesi (25 Haziran 1941). *Сообщение Советского Информбюро*). [Erişim: 05.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/36854-locale-nil-147-25-iyunya#mode/inspect/page/1/zoom/6>]

alan metin, tipik olarak İngilizce dilinde yapılan kelime oyunlarına dayanmaktadır; “kollar” ve “eller” kelimeleri üzerinden bir kelime oyunu yapılmıştır.¹¹³

İlk gününe dair yapılan haberler açısından Türk basınına bakacak olursak baştaki tarafsızlık duruşu sebebiyle gazeteler sadece tebliğleri sunmaktayken 18 Haziran 1941’de imzalanan Türk-Alman Saldırmazlık Paketi’nin imzalanmasıyla ve ileriki günlerdeki haberlerde sadece Alman zaferlerinden bahsedilmesi dikkat çekicidir.

İkinci Dünya Savaşı’nın ilk günlerinde, her iki taraf da mücadeleyi üstünlük söylemiyle yansıtarak gerçekleri saptırmıştır. Bu dönemde Türk basınına baktığımızda, başlangıçta tarafsız bir duruş sergilediği için haberler sadece tarafların açıklamalarını sunmuştu. İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında Türk basını, tarafsız bir duruş sergileyerek haberleri tarafların açıklamalarıyla sınırlı tutmaya özen gösterdi. Ancak 18 Haziran 1941’de imzalanan Türk-Alman Saldırmazlık Paketi’nin ardından, Almanya’nın SSCB topraklarına yönelik taarruzlarının başlamasından yaklaşık beş gün sonra Türk basını, haberlerde Türk-Alman Saldırmazlık Paketi’nin Meclisten geçmesine vurgu yaparak ön plana çıkarmıştır. Bu durum, Türk-Alman ilişkilerinin o dönemdeki önemini ve Türk hükümetinin dış siyasetteki kararlılığını vurgulamayı amaçlamış olabilir.

Türk-Alman Saldırmazlık Paketi, Türkiye’nin tarafsızlık politikasını güçlendirmeyi hedefleyen bir adımdı ve savaşın seyrini etkileyecek bir gelişmeydi. Bu nedenle, Türk basını bu haberle Türk halkının dikkatini, hükümetin uluslararası ilişkilerdeki tutumunu ve Türkiye’nin bağımsız bir politika izleme kararlılığını çekmeye çalışmış olabilir. Dolayısıyla, bu dönemde Türk basınında yapılan haber seçimleri ve vurguları, o dönemin siyasi ve askeri atmosferine bağlı olarak değişen bir şekilde ele alınabilmektedir. Örneğin üçüncü bölümün ilk başlığında bahsedilen *Halkın Sesi* gazetesinin “*Türkiye, Alman-Sovyet Harbinde de Bitaraf Kalacaktır*”¹¹⁴ başlığı altında yer alan tasvir, o dönemdeki gençler arasında Alman etkisini kırarak hükümetin halkla dış siyasetteki tavrını birleştirmeyi amaçlamaktadır. Gazete, Türkiye’nin tarafsız bir duruş sergileyeceğini vurgularken, elinde Türk bayrağıyla ciddi bir duruş sergileyen Türk gencinin tasviriyle genç neslin vatanseverlik ve milli bilinçle donatılması

¹¹³ Australian War Memorial 1941. *Canavar Hitler tasviri*. [Erişim: 17.04.2023, <https://www.awm.gov.au/collection/C1279285>]

¹¹⁴ Halkın Sesi Gazetesi (23 Haziran 1941). *Türkiye, Alman-Sovyet Harbinde de Bitaraf Kalacaktır*. s.1. [Erişim: 17.04.2023, https://www.gastearsivi.com/gazete/halkin_sesi/1941-06-23/1]

hedeflenmektedir. Bu tasvir, halkın milli değerlere bağlılığını güçlendirmeyi ve Alman etkisine karşı bağımsız bir politika izleme kararlılığını pekiştirmeyi amaçlamaktadır.

Resim 3.4. Halkın Sesi Gazetesi Türk- Alman Saldırmazlık Paktı Türk genci tasviri.

Kaynak: (Halkın Sesi Gazetesi, 1941: 1)

2.2. Moskova Muharebesi'nin Başlaması ve Basına Yansımaları

Bu bölüm, Almanya için Barbarossa Harekatı'nın kritik bir dönüm noktasını ele alarak, hareketin başlangıcında elde edilen başarıların ardından Moskova Muharebesi'nde yaşanan başarısızlık ve ilerlemenin duraklaması arasındaki farkları değerlendirmektedir.

Bir Avrupa Savaşı olarak başlayan bu savaş, 22 Haziran 1941 tarihinden itibaren Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı *Barbarossa Harekâtı* adı altında geniş kapsamlı bir saldırıya geçmesiyle yeni bir evreye girmiştir. Alman orduları, Baltık'tan Romanya'ya kadar uzanan geniş bir cephe üzerinden Sovyet topraklarına yönelik taarruzlarını başlatmış ve kısa sürede önemli başarılar elde etmiştir. Bu ilerleme, özellikle zengin endüstri bölgelerini ele geçirmeleriyle Almanya için önemli bir avantaj sağlamıştır. Ancak, hava koşullarının kış mevsiminin gelmesiyle birlikte olumsuz bir hal alması ve Alman askerlerinin soğuk iklim koşullarına hazırlıksız olmaları, ilerlemenin durmasına ve Moskova Muharebesi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır. Bu aşamada, Sovyet ordularının savunma stratejileri ve mevsimsel avantajları da dikkate alındığında, Almanya'nın hızlı ilerleyişinin önü kesilmiştir. Böylece, hareketin başlangıcındaki zaferlerin ardından Almanya'nın hedeflerine ulaşması daha zor bir hale gelmiştir.

Bu dönüm noktası, savaşın ilerleyen sürecinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Artık savaş, dünya çapında geniş çaplı bir topyekûn mücadele halini almıştır. Almanya'nın

Avrupa'daki üstünlüğü azalmış ve Sovyetler Birliği'nin direnişi, Almanya'nın beklentilerine ters bir şekilde tek darbeye yıkılacakları düşüncesini geçersiz kılmıştır. Sovyetler Birliği, Batılı güçlerle iş birliğine yönelmiş ve Almanya için daha güçlü bir rakip haline gelmiştir.¹¹⁵ Bu durum, dönemin propagandist stratejileri ile gerçeklik arasındaki farklılıkların önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Almanya'nın savaşın ilerleyen safhalarında karşılaştığı zorluklar ve dönüm noktasının ortaya çıkardığı yeni politik ve askeri stratejiler, savaşın seyrini belirleyen önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, dönemin propagandist stratejileri ve gerçeklik arasındaki farklılıkları ele alan önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alman propaganda çalışmalarında SSCB'ye karşı Avrupa'nın birlikte hareket etmesine yönelik söylemler yer almıştır.

Resim 3.5. “Almanya'nın Zaferi, Avrupa'nın Özgürlüğü”

Kaynak: (Wikimedia Commons, 1942)

1942 tarihli, altında “*Almanya'nın Zaferi, Avrupa'nın Özgürlüğü*”¹¹⁶ ifadesi yer alan bu posterde, bir Alman askeri, Bolşevizm veya Komünizmin sembolü olarak kabul edilen kırmızı ejderhayı yenmekte ve zaferi (victory) simgeleyen “V” şeklindeki şimşekleri kullanmaktadır.

¹¹⁵ N. Kırkpınar (2017). II. Dünya Savaşı'nda Stalin ve Sovyet Diplomasisi Karşısında Türk Basının Tutumu (1939-1945). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), s.256.

¹¹⁶ Wikimedia Commons (1941). *Deutschlands Sieg – Europas Freiheit*. [Erişim: 20.04.2023, <https://exhibitions.ushmm.org/propaganda/1939-1945-war/germanys-victory-europes-freedom>]

Alman propagandacılar, Müttefiklerin “Zafer için V” işaretini kendi propagandalarında kullanarak kullandıkları verileri korumayı hedeflemişlerdir. Bu afiş, İkinci Dünya Savaşı döneminde Alman propagandasının ideolojik bir ögesi olarak kullanılan ve savaşın psikolojik alıcısı önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

SSCB ile mücadelenin başlamasının ardından, Avrupa’yı Almanya ile birlik olmaya çağrıda bulunan Alman propagandasına karşın aynı zamanda İngiliz afişlerinde SSCB’ye destek verilmesi için halka ve askere çağrıda bulunan ifadelerin yer aldığını görmekteyiz.

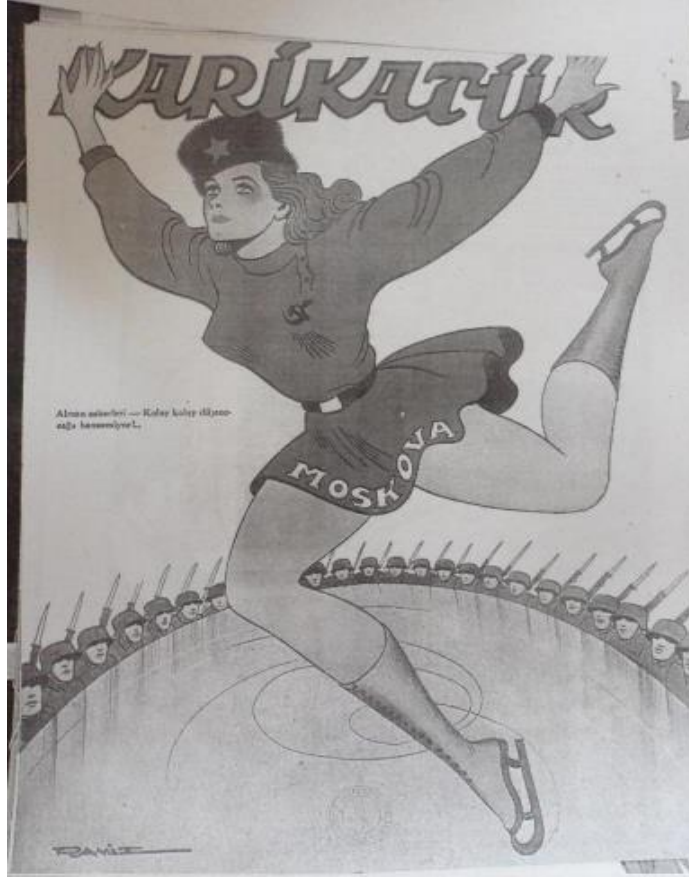

Resim 3.6. İngiliz silahlarını Rusların eline teslim edin...

Kaynak: (Avustralian War Memorial (1942).

Moskova Muharebesi'nin uzaması sonucu Hitler'in Moskova'yı kolay kolay alamayacağını tasvir etmek amacıyla 1942'de çizilen SSCB afişinde yer alan Hitler, davullarla Moskova'ya ilerlemek isterken istediğini alamayıp yaralı bir şekilde döndüğü işlenmektedir. Kış aylarını güzel değerlendiren SSCB'ye atıfta bulunarak Türk karikatürlerinde iri yarı bir buz patencisi¹¹⁷ olarak tasvir edilmektedir.

¹¹⁷ Kardeşoğlu, agt, s.112.

Resim 3.7. Alman askerleri-Kolay kolay düşeneceğe benzemiyor

Kaynak: (Kardeşoğlu, 2015: s.112)

SSCB karikatürlerinde, Moskova Muharebesi'nin Almanlar için ağır bir mağlubiyetle sonuçlanacağı ve Yıldırım Harbi'nin Hitler yönetiminde sonuçsuz kalacağı mesajı iletmeye çalışılmıştır. Resim 3.8'de bahsedilen spesifik karikatürde, Hitler'in mutlu bir şekilde elinde davul çalarak Moskova'ya girdiği sahne, planının başarısızlığını yansıtan bir şekilde tasvir edilmiştir.¹¹⁸ Resme göre, Hitler Moskova'dan yaralı bir şekilde ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu tür görsel ve karikatürler genellikle propaganda aracı olarak kullanılmış ve düşman güçlerin moralini sarsmayı amaçlamıştır.

¹¹⁸ A. F. Shklyaruk (2005). *Плакаты войны и победы. 1941-1945*. Контакт-Культура, Moskova, s.66.

Resim 3.8. на Москву, хох! от Москвы: ох!

Kaynak: (Shklyaruk, 2005: 66)

3. Kuzey'den Merkeze Yöneliş: Leningrad Muharebesi

Hitler, “*ideolojik düşmanı*” olan Sovyetler Birliği’ni ve onun savaş ekonomisini hedef almak amacıyla stratejik merkezleri vurmaya hedefliyordu. Bu merkezlerden ilki, Bolşevizm’in odağı olarak gördüğü Leningrad (bugünkü St. Petersburg) şehriydi.¹¹⁹ Hitler, Leningrad’dan bahsederken şehrin Sovyet adını kullanmayıp “*St. Petersburg*” adını kullanmaktaydı.¹²⁰ Hitler, bu şehri ele geçirerek Sovyetler Birliği’nin ideolojik ve politik merkezine karşı bir darbe indirmeyi amaçlamaktaydı. Savaşın gidişatı, başlangıçta Sovyetler Birliği’nin Alman taarruzuna karşı geri çekilmek zorunda kalmasıyla belirgin bir değişim gösterdi. Ancak Almanya’nın Leningrad, Moskova ve Kiev yönlerine üç koldan uzanan saldırıları hızlı bir ilerlemeye yol açtı ve eylül ayının başlarında Leningrad kuşatıldı.¹²¹ Barbarossa Harekatı’nın, Kuzey Ordular Grubu tarafından yürütülen *Leningrad Muharebesi*, 8 Eylül 1941’den 27 Ocak 1944’e kadar devam etmiştir. Sovyetler Birliği’nin kararlı direnişi sayesinde Almanların şehri

¹¹⁹ Hofmann&Görlitz, age, s. 56.

¹²⁰ Binns, age, s.115.

¹²¹ Agt, s.147.

ele geçirmesi engellenmiştir. Muharebe, savaşın en uzun ve en ölümcül kuşatma süreçlerinden biri olarak tarihe geçmiştir.

Kuzey Ordular Grubu, İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'ne karşı gerçekleştirilen *Barbarossa Harekâtı* kapsamında önemli bir askeri güçtü. Bu ordu grubu, Almanya'nın Finlandiya ile mümkün olan en hızlı şekilde iş birliği yaparak Leningrad şehrine doğru ilerlemeyi hedefliyordu. Alman ordusu, yaklaşık beş aylık bir süre içinde Leningrad'ın doğusundan Limen Gölü, Kalinin, Moskova'nın batısı, Tula, Kharkov ve Rostov bölgelerine kadar cephesini ilerletmiştir.¹²² Bu hızlı ilerleme, Almanya'nın Doğu Cephesi'nde askeri üstünlüğünü ve başarılarını gösteren önemli bir durumdur. Bu süre zarfında, Alman kuvvetleri birçok önemli şehri ele geçirerek Sovyet topraklarında geniş bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak, Sovyetler Birliği'nin direnişi ve zorlu savaş koşulları, Alman ordusunun ilerleyişini zamanla zorlaştırmış ve duraklamalara sebep olmuştur.

Kuzey Ordu Grubu'nun amacı, Leningrad'ı kuşatarak ve ele geçirerek şehri kontrol altına almak ve Sovyet savunma güçlerini etkisiz hale getirmektir. Aynı zamanda, Finlilerle yakın iş birliği yaparak saldırılarını koordine ederek şehre ulaşmayı hızlandırmayı amaçlıyorlardı.¹²³ Sovyet savunma güçlerinin direnci ve kuzey bölgelerdeki zorlu coğrafi koşullar, ilerlemenin duraklamasına ve muharebenin uzamasına neden olmuştur.

Leningrad şehri, savunma için stratejik bir konuma sahipti ve Sovyet kuvvetleri, kuşatma girişimlerine karşı etkili bir direniş göstererek şehrin etrafındaki pozisyonlarını korudular. Ayrıca, Fin ve Alman birlikleri arasındaki koordinasyon ve iletişim sorunları, birliklerin tam bir birleşme sağlayamamasına ve kuşatmayı tamamlamaya engel oldu.¹²⁴ Üç ordu grubu tarafından aynı anda ilerletilen Barbarossa Harekâtı'nda 1942 yılının başlamasıyla savaştaki Alman nüfuzu artık yavaş yavaş kırılmaya başlamıştı. Barbarossa Harekâtı'nın en uzun muharebelerinden olan *Leningrad Muharebesi*, en nihayetinde Kızıl Ordu'nun Ocak 1943'te karadan açtığı bir koridor ile ancak Ocak 1944'te Alman ordusu geri püskürtülerek kuşatmayı kaldırmasıyla son buldu.

¹²² Portakal, agt, s.71.

¹²³ Hofmann&Görlitz, age, s.6.

¹²⁴ K. Sezgin (2021). Harbi Kaybettiren Harekât: Barbarossa'dan Çıkarılan Dersler, Özgür Körpe (Ed.), *Yirminci Yüzyılda Askeri Planlama ve Operatif Sanat-1 İkinci Dünya Harbi Muharebelerinin Analizi*. Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 145.

Leningrad Muharebesi'nin basında ki tezahürüne bakıldığında, *The Guardian* 9 Eylül 1941'deki¹²⁵ Leningrad'a yardım konulu karikatürü dikkat çekmektedir.

Resim 3.9. David Low'un 'Leningrad Savunması' karikatürü, Manchester Guardian, 9 Eylül 1941.

Kaynak: (The Guardian, 1941).

Hava, kara ve denizden kuşatılan Leningrad şehrinin savunması için Leningrad halkını mücadele etmeye yönelik haberler dikkat çekmektedir. *Kızıl Yıldız* gazetesinin 9 Eylül 1941'de başlığı şöyledir: “Leningradlılar cephedeki askerleri ziyaret ediyor. Şehrin eteklerinde Nazilere karşı verilen kahramanca mücadelede Leningradlılar iç savaşın harika geleneklerinden birini yeniden canlandırdılar...”¹²⁶ Haberin devamında ise Leningradlı savaşçı işçilerden *Fedor Nikolaevich Ionov* adlı işçinin Leningradlılara yaptığı konuşma yer almaktadır:

¹²⁵ The Guardian (9 Eylül 1941). *Low on Aid to Russia*. [Erişim: 21.04.2023, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/09/leningrad-siege-second-world-war-blockade-russia-1941>]

¹²⁶ Красная Звезда Gazetesi (24 Haziran 1941). *Ленинградцы в гостях у фронтовиков*. s.1 [Erişim: 05.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/36958-locale-nil-213-10-sen#mode/inspect/page/1/zoom/9>]

“Lenin şehrinin işçi temsilcileri yoldaşlar! Lenin'in tüm işçilerine ve çalışanlarına Kızıl Ordu'nun selamlarını iletmeme izin verin. Bu zor günlerde Leningrad işçilerinin, işçiler ile Kızıl Ordu savaşçıları ve komutanları arasındaki bağı daha da güçlendirmek için sizleri cepheye göndermiş olmasından büyük memnuniyet duyuyoruz. Lenin şehrinin tüm işçilerine, bu alanda duran kısmın lanet olası faşistlere tek bir metre Sovyet toprağı vermediğini söylemenizi rica ediyorum. Faşist pislikler birkaç gün içinde burada on binlerce ceset bıraktı. Lenin şehrinin işçileri, faşist azgınlara şanlı şehrimizde asla bulunamayacağından emin olsunlar.

Yaşasın yiğit Kızıl Ordu!

Yaşasın Lenin-Stalin'in büyük partisi!

Yaşasın liderimiz ve öğretmenimiz Halk Savunma Komiseri Yoldaş Stalin! Yaşasın! (TASS).”

9 Eylül 1941 tarihli *Rheinsberger Zeitung* gazetesinde yer alan ana manşet, Leningrad'ın tamamen yerle bir olduğu bilgisine yer vermektedir.¹²⁷ Bu haber, Nazi Almanyası'nın propaganda çabalarının bir parçası olarak, Almanyası'nın Sovyet şehri Leningrad'ı başarıyla kuşatıp yok ettiği izlenimini yaratmayı amaçlamaktadır. Türk basınında ise Alman ve Sovyet tebliğlerinin genellikle yan yana verilmesi, tarafsızlık ve objektiflik ilkesine uygun bir yaklaşımdır. Bu tutum, Türk gazetelerinin olayları taraflı bakış açılarından ziyade farklı perspektiflerden sunarak okuyucuların olayları daha bütüncül bir şekilde anlamasını sağlamayı amaçlamaktadır. Örneğin, *Vakit* gazetesi, her iki tarafın tebliğini yan yana sunarak karşılaştırmalı bir bakış açısı sunmaktadır.¹²⁸ Bu, Türk okuyucuların farklı görüşleri ve propaganda çabalarını anlamalarına yardımcı olabilir. Böylece, okuyucuların olayları daha tarafsız ve bilinçli bir şekilde değerlendirmesi sağlanabilir. Bu tür tarafsız ve objektif gazetecilik yaklaşımları, toplumda farklı perspektiflerin anlaşılmasını ve bilgi çarpıtmalarının önlenmesini teşvik eder. Bu şekilde, okuyucular daha bilinçli ve eleştirel bir bakış açısı geliştirerek olayları daha sağlıklı bir şekilde yorumlanabilmektedir.

¹²⁷ Rheinsberger Zeitung (9 Eylül 1941). *Leningrad ist Vollkommen Eingeschliffen*. s.1 [Erişim: 07.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27434114-19410909-0-0-0-0.xml>]

¹²⁸ Vakit Gazetesi (6 Eylül 1941). s.1. [Erişim: 06.04.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1941-09-06/1>]

Resim 3.10. 1941 SSCB afişi, Faşist akıncıları ezin!

Каянак: (Shklyaruk, 2005:6)

4. Doğu Cephesinde Son Dönem: Stalingrad Muharebesi ve Basına Yansımaları

Volga Nehri zerindeki Stalingrad Şehri, SSCB ve Almanya açısından hem psikolojik hem de Sovyet savaş ekonomisi açısından önem hayati önem taşıyordu.¹²⁹ özellikle Stalingrad zerine yapılan saldırılarda, Rus ordusu Şehri savunmak için yoğun çaba gösterdi. Alman taarruzları Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında yavaŐladı ve Kafkasya Cephesinde dengesiz bir durum ortaya ıktı. Stalingrad Muharebesi'nde ise Hitler'in Şehri ele geçirme hedefine olan saplantısı, Alman ordusunun gücünü tüketti ve kasım ayında Şiddetli çatıŐmalara yol açmaktaydı.

Hitler, Stalingrad'ın alınması zerine Güney Ordular Grubu'nu ikiye bölerek büyük kısmını Stalingrad'a kaydırırken geri kalan kısmını ise Kafkaslar'daki petrolün alınması

¹²⁹ Hofmann&Grlitz, age, s.56.

üzerine göndermişti.¹³⁰ Temmuz 1942'den itibaren Stalingrad şehrine doğru ilerlemekteydi. Şehre yönelik ilk taarruzlar, 6. Ordu'nun 51. Piyade Kolordusu tarafından şehrin kuzeyine ve merkezine olacak şekilde iki ayrı istikametten gerçekleştirildi.¹³¹ 23 Ağustos 1942'de şehir ağır bombardımana tutulmaktaydı. Kırk sekiz saat içinde yaklaşık 1.000 ton bomba atılmıştı.¹³² 5 Nisan 1942'de Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne yönelik giriştiği Kafkasya taarruzları sırasında, Alman panzer orduları benzin yetersizliği problemiyle karşılaştı ve hızlı ilerleme imkânı kısıtlandı.¹³³ Bunun üzerine Hitler, “*Fall Blau*” (Mavi Durum) adlı operasyon için planlar yaptı. *Mavi Durum Operasyonu* çerçevesinde Voronej şehri 24 Temmuz günü Almanların kontrolüne geçti.¹³⁴ Kışın gelmesi sebebiyle ikmal ve lojistiğin Alman ordusuna ulaştırılamaması ilerlemeyi durdurmaktaydı.

8 Kasım 1942'de Adolf Hitler, Münih'te düzenlenen yıllık konuşmasında, Stalingrad Muharebesi'ne dair stratejisini dile getirmiştir. Konuşmasında, Stalingrad'ın merkezini ele geçirmeyi hedeflediğini ifade ederken, Alman ordusunun karşılaştığı zorlukları da göz önünde bulundurmıştır. “Mütevazıyız-bizde var!”¹³⁵ ifadesi, Hitler'in zafer için güvendiğini ve Alman gücüne olan inancını vurgulamaktadır.

Hitler, Stalingrad Muharebesi'nde büyük bir stratejik hedef olarak gördüğü Stalingrad'ın merkezini ele geçirmeyi amaçlamıştır. Bu, Sovyetler Birliği'nin en büyük sanayi ve ulaşım merkezlerinden biri olan Stalingrad'ın ele geçirilmesiyle Almanya'nın savaşa üstünlük sağlamayı umduğu önemli bir hamleydi. Ancak, Alman ordusunun Stalingrad'ın merkezine ulaşması, yoğun Sovyet direnişi ve zorlu şehir savaşları nedeniyle güç ve uzun süren bir süreci gerektirmiştir.

Hitler, bir önceki dünya harbindeki Verdun Muharebesi'ni hatırlatarak ikinci bir Verdun benzeri uzun süren savaşı istemediğini belirtmiştir. Verdun Muharebesi, uzun süren ve çok sayıda kayıpların yaşandığı tarihi bir savaş olarak bilinmektedir. Hitler, bu tür bir savaştan

¹³⁰ M. T. Akad (2023). Stalingrad: II. Dünya Savaşı'nın Dönüm Noktası. *Atlas Tarih Dergisi*, (79), 147.

¹³¹ N. Cornish (2022). Stalingrad Muharebesi. *History of War*, 1 (3), 25.

¹³² Binns, age, s.224.

¹³³ Akad, agm, s.58.

¹³⁴ Cornish, agm, s.26.

¹³⁵ German Propaganda Archive (1941). Parole der Woche. [Erişim: 03.05.2023, <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/stalingrad1.htm>]

kaçınarak küçük saldırı grupları kullanarak ilerlemeyi tercih etmiştir. Bu yaklaşımıyla Stalingrad Muharebesi'nde Alman ordusunun çabuk ve kesin sonuçlar elde etmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Hitler ayrıca konuşmasında zamanın artık önemli olmadığına ve Volga Nehri'ne artık gemilerin gelmediğine vurgu yapmıştır. Bu ifadeler, Stalingrad Muharebesi'nin seyri ve Alman ordusunun stratejik avantajları ele geçirme konusundaki güçlüklerini yansıtmaktadır. Hitler, Volga Nehri üzerinden gelen gemi trafiğinin kesilmesiyle Stalingrad'ın öneminin azaldığına dair bir algı oluşturarak Almanların oradaki ilerlemesinin yavaşlamasını meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Stalingrad Muharebesi'nde Almanlar, şehirde büyük bir üstünlük sağlamış ve şehrin neredeyse tamamını ele geçirmişlerdi. Ancak Sovyetler Birliği, şehrin kurtarılması için "Uranüs Harekâtı"ni¹³⁶ planladı. Bu harekât, Sovyet General Georgy Zhukov tarafından yönetilen ve 19 Kasım 1942'de başlatılan bir operasyondur. Harekâtın amacı, Alman birliklerini dışarıdan kuşatarak etkisiz hale getirmektir.¹³⁷ 19 Kasım 1942'de Sovyetler Birliği, Almanlara karşı önemli bir karşı saldırı başlattı.¹³⁸ Bu saldırı, Sovyet 51. ve 57. Ordularının bölgeye gelen 5. Tank Ordusu ile birleşerek Stalingrad yakınlarında Almanları kuşatması ve geri çekilmeye zorlamasıyla gerçekleşti.¹³⁹ Almanlar için bu tarih önemli bir dönüm noktasıydı ve savaşın seyrini değiştirdi. 23 Kasım'da Kızıl Ordu tarafından kuşatılan Stalingrad, 2 Şubat 1943'te geri alındı ve Almanlar, Stalingrad'da büyük bir yenilgi yaşadı.¹⁴⁰ General Paulus'un komutasındaki 6. Ordu'nun teslim olmasıyla sonuçlandı. Aynı gün yapılan zafer nitelikli haberler yaparken Volks-Zeitung Gazetesi'nin 2 Şubat 1943 tarihli haberi şöyledir:

"Stalingrad'daki Güney Grubu Üstün Güçlere Yenik Düştü

Üstün düşman kuvvetlerine, acı soğuğa ve insanüstü mahrumiyete karşı iki aylık bir savaşın ardından, 6. Alman ordusunun güney grubu sayısız Bolşevik ağır silah, tank ve uçak tarafından alt edildi. Her yönden ağır saldırılarla karşı karşıya kalan bitkin savunucular, GPU binası tarafından 300 metrelik bir alana sürülene kadar

¹³⁶ Uranüs Harekâtı, II. Dünya Savaşı'nın Doğu Cephesi'nde Sovyetler Birliği'nin Rumen 3. Ordusu, 4. Ordusu, Alman 6. Ordu ve 4. Panzer Ordusu'nun bir kısmını Stalingrad ve batısında kuşatma altına alarak gerçekleştirdiği stratejik bir taarruzdur. Bu harekât, Sovyetler Birliği'nin Alman ve Rumen kuvvetlerini etkili bir şekilde kuşatarak önemli bir başarı elde ettiği bir operasyon olarak bilinmektedir. Bkz. P. J. Vlakancic (1992). Marshal Tukhachevsky and the "Deep Battle": An Analysis Of Operational Level Soviet Tank And Mechanized Doctrine, 1935-1945. *Institut of Land Warfare*, Association of the US Army, 1, 11.

¹³⁷ T. E. Biber (2021). *Sorularla II. Dünya Savaşı Tarihi*. Yeditepe Yayınevi, Yeditepe Yayınevi, s. 116.

¹³⁸ Savran, agt, s.84.

¹³⁹ S. McMeekin (2021). *Stalin'in Savaşı: İkinci Dünya Savaşı'nın Yeni Tarihi*. (Çev.) Zeynep Demir, Kronik Kitap, İstanbul, s.473.

¹⁴⁰ S. M. Shtemenko (1971). *İkinci Dünya Savaşı'nda Rus Harekâtı*. (Çev.) Güven Korulsan&Yaşar Uçar, Arat Yayınevi, İstanbul, s. 74.

yavaş yavaş bölgeden vazgeçmek zorunda kaldı. Mühimmattan yoksun oldukları için, yoğun tank saldırılarına direnemezler veya harabeler arasında düşman topçu bataryalarına ateş edemezlerdi. Bu silahlar, General Field Marshall Paulus'un etrafını saran askerlerinin direncini kırarak GPU binasının etrafındaki kalan güçleri bombaladı. Yıkılan ve yıkılan binalar arasında kalan askerler, dört bir yandan saldıran Bolşevik kitlelerle savaşmak için son güçlerini kullandılar. Tüm önemli belgeleri, haritaları ve kağıtları yok ettiler.

Yıkılan traktör fabrikasında Piyade Generali Strecker komutasındaki kuzey grubu kahramanca savunmasına devam ediyor. Sarsılmaz savaşıma iradeleri, onlara aralıksız düşman saldırılarına direnme gücü verir. Bolşevikler, savunucuların siper bulma olasılığını ortadan kaldırmak için geniş fabrika arazisinin kalan her bir duvarını sistematik olarak bombalıyor ve duvarların molozlarının üzerine el bombaları fırlatıyor. Montaj çukurları, bodrumlar ve yer altı geçitleri hala bir miktar koruma sağlıyor. Yorulmak bilmez askerler, düşman birimleri çok ileri gittiğinde onlardan hücum eder ve onları geri püskürtür. Düşman, bu kararlı adamlara karşı tüm kuvvet üstünlüğünü yoğunlaştırıyor. Hala sağlam duruyorlar.

Güney cephesinin başka yerlerinde durum pek değişmiyor. Boronesch'in batısındaki bölgede çatışmalar çok çetin. Savaşlar acıdır ve durum sık sık değişir. İlerleyen düşman kuvvetleri kesintiye uğrar, güçlü noktalar yok edilir ve düşman tarafından geçici olarak ele geçirilen alanlar saldırıya uğrar."¹⁴¹

Savaşta durumların değişebileceğini ve umutsuzluğa kapılmadan savaşmaya devam edilmesi gerektiğini mesajını vermektedir.

Resim 3.11. El Bombası atan SSCB askeri

Kaynak: (Volks-Zeitung, 1943:1)

¹⁴¹ Volks-Zeitung (2 Şubat 1943). Südgruppe Stalingrad der Übermacht erlegen. s.1. [Erişim: 03.05.2023, <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=ovz&datum=19430202>]

Savaşın vatan için önemli olduğu vurgusu ve askerliğin estetize¹⁴² edilmesi, propagandada sıkça kullanılan yöntemlerden biridir. Örneğin, Alman afişinde Stalingrad Muharebesi sırasında asker alma çağrısı yapılmıştır.

Resim 3.12. Stalingrad için savaş! Alman afişi.

Kaynak: (Gazete Duvar)

¹⁴² Estetik hale getirmek.

Resim 3.13. “Neyse Halim Çıksın Falım” başlıklı SSCB afişi

Kaynak: (tarihlerle, 1943)

Resim 3.13'te yer alan afişe göre, 1943 yılbaşında Hitler'in, fal baktırdığı sırada çıkan sonuçlara karşı öfkeyle feryat ettiği tasvir edilmiştir. Aynada yansıyan iskeleti, ölümü simgeleyen maça kızı ve dağılan iskambil kağıtları arasında göze çarpmaktadır. Buna ek olarak, eriyen mumun şeklinin Hermann Göring'e benzediği görülmektedir. Afişin altında ise şunlar yazmaktadır:

“Neyse Halim Çıksın Falım
Almından soğuk terler süzülürken,
Az kala yeni yıla,
Koyuldu zalim Hitler fal bakmaya:
“Başıma gelecek nedir bu yılda?”
Seçiverdi bir kart,
O lanetli yılan
Bir çığlık kopardı korkudan...
Maça kızıydı çıkan, ölümdü bu!

Somağını aynaya döndürerek
Sordu:
“Başıma gelecek nedir bu yılda?”
Cevap belirdi aynada,
İskeletten bir portreydi yansıyan,
Saat gece yarısına vurdu.
İşte yeni bir sene,
İşlerin sonu
Ulaşıyor neticeye...
Baktığı fal,
Gösterdi olacakları Hitler’e”¹⁴³

Resim 3.14. Ordumuzun Hücumu Sürüyor.

Kaynak: (tarihlerle)

4.1. Kursk Muharebesi ve Basına Yansımaları

1943 yılında, uzun süren ve sürekli ağır kayıplara uğrayan Alman kuvvetleri, Sovyetler Birliği'nin iradesini kırmak ve barış anlaşmasıyla cepheyi kapatmak amacıyla Doğu Seferi'ni sonlandırmak istiyordu. 1943 yazında hem Almanya hem de Sovyetler Birliği yeni operasyonlara hazırlanırken, diplomatik yollarla barış görüşmeleri için bir şans verildi. Almanya'nın Dışışleri Bakanı Von Ribbentrop ve Sovyetler Birliği'nin Dışışleri Bakanı Molotov, barışı görüşmek üzere bir araya geldi. Hitler, sınır olarak Dinyeper Nehri'nde ısrar ederken, Stalin ise savaş öncesi sınırların yeniden belirlenmesini talep etti. Sonuç olarak, uzlaşmacı bir barış için son bir şans suya düşmüş oldu ve barış görüşmeleri başarısızlıkla

¹⁴³ tarihlerle. [Erişim, 06.05.2023, <https://tarihlerle.com/cevirileriyle-2-dunya-savasi-sovyet-propaganda-afisleri/>]

sonuçlandı.¹⁴⁴ Savaş devam etti ve taraflar arasındaki anlaşmazlıklar çözülemedi. Bu amaçla, Hitler 13 Mart 1943'te Doğu Seferi'nin üçüncü büyük taarruzu olan ve Kursk bölgesinde gerçekleştirilecek olan “*Zitadelle Harekâtı*” (İç Kale) için hazırlıklara başlanması emrini verdi¹⁴⁵.

Almanlar tarafından harekât tarihinin gecikmesi suretiyle kolay hazırlanma fırsatı bulan Kızıl Ordu, bölgede yoğun bir tahkimat çalışması başlattı. Mayın tarlaları, tank engelleri makineli tüfek yuvaları gibi savunma düzeni kuruldu. Nitekim 5 Temmuz 1943 sabahı taarruz her iki tarafta da aynı anda başladı. 10 Temmuz'da Alman ileri harekâtı durdu. En geniş çaplı tank muharebesi olarak tarihe geçen ve 4. Panzer Kolordusu ile Step Cephesi'nin 5. Muhafız Tank Ordusu arasında gerçekleşen *Phorovka Muharebesi* 12 Temmuz 1943'te başladı. Kursk Muharebesi'nin son çatışması olan *Phorovka Muharebesi* 17 Temmuz 1943'te Almanların yenilgisi ile sonuçlanmıştır.¹⁴⁶

Kursk yenilgisi sonrası Alman basınında hala zafer söylemleri yer almaktadır. *Gumbinner allgemeine Zeitung* gazetesinin 17 Temmuz 1943'deki “*Sovyetlerin ağır tank ve uçak kayıpları*”¹⁴⁷ başlıklı haberi buna örnektir. Haberin devamında ise 14 tane İngiliz-14 İngiliz-Kuzey Amerika uçağı düşürüldüğü ifadeleri yer almaktadır. Muharebenin sonucuna yönelik *Kızıl Yıldız* gazetesi 18 Temmuz 1943'teki haberi şöyledir:

“17 Temmuz'da cephenin OREL bölümündeki birliklerimiz, düşman direnişini ve karşı saldırılarını yenerek taarruza devam etti ve 10-12 kilometre ilerledi.

Başarılı saldırılar sonucunda birliklerimiz OREL-KURSK istikametinde ilerlemektedir. Bu yönde iki gün süren çatışmalarda birliklerimiz, Nazi birliklerinin saldırısından önce, yani bu yılın 5 Temmuz'una kadar işgal ettikleri konumu tamamen geri kazandılar.”¹⁴⁸

4.1.1. Kutuzov ve Rummyantsev Harekatları

¹⁴⁴ J. Jacobs (2005). Illustrating The Levels Of War – Operation Zitadelle (Kursk), 5-14 July 1943, A Case Study. *South African Journal Of Military Studies*, 33(2), s. 89.

¹⁴⁵ P. Antill (2022). *Berlin 1945: Nazi İmparatorluğu'nun Sonu*. (Çev.) Cem Demirkıran, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.6.

¹⁴⁶ Çelen, age, 180-181.

¹⁴⁷ Gumbinner allgemeine Zeitung (17 Temmuz 1943). *Schwere Panzer- und Flugzeugverluste der Sowjets*. s.1. [Erişim: 05.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27881386-19430717-0-0-0-0.xml>]

¹⁴⁸ Красная Звезда Gazetesi (18 Temmuz 1943). “*om COBETCKOГО ИИФOPMBЮPO*”. s.1. [Erişim: 05.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/38173-locale-nil-168-18-iyulya#mode/inspect/page/1/zoom/9>]

10 Temmuz'da, Kursk Muharebesi'nin kuzey kesiminde Alman ileri hareketi durduktan iki gün sonra, 12 Temmuz 1943 tarihinde Sovyet Batı Cephesi, Bryansk Cephesi ve Merkez Cephesi kuvvetleri Orel yönünde bir genel taarruz başlatmıştır. Bu taarruz, Kursk çıkıntısının kuzeyindeki Orel bölgesine yönelik büyük bir saldırıydı ve Orel çıkıntısına ve kuzey kanadına karşı yapılan çatışmalarla gerçekleşti. Kuzeyden gelişen taarruz, üç gün içinde 50 km ilerleyerek Orel'in batısına ulaşmayı başarmıştır.¹⁴⁹ Güneydeki taarruz ise Orel-Bryansk demiryolu hattını tehdit eder duruma gelmiştir. Bu, bölgedeki Alman kuvvetleri için kritik bir durum yaratmıştır ve General Kluge, taarruz hattındaki üç panzer tümenini geri çekerek bu bölgeyi takviye etmek zorunda kalmıştır. Tam bu anda, karşısından üç Panzer Tümeni çekilmiş olan General Rokossovski, güneyden Orel yönünde bir taarruz başlatma fırsatı bulmuş ve harekete geçmiştir. Bu taarruzların devamında, Alman kuvvetleri Orel'i 5 Ağustos 1943 tarihinde tahliye etmişlerdir. Bölgede çatışmalar 18 Ağustos 1943 tarihine kadar devam etmiştir.¹⁵⁰

Sovyetlerin Kursk Muharebesi öncesindeki planlaması, önce Alman taarruzlarını püskürtmek (Kursk Savunma Harekâtı), ardından ise genel karşı taarruzlar başlatmak şeklindeydi. *Kutuzov Harekâtı*, Kızıl Ordu'nun genel karşı taarruzlarını başlatmıştır, fakat ikinci genel karşı taarruz harekâtı Kursk çıkıntısının güneyi için planlanmıştır ve derin hedefli bir operasyon olduğu için uzun bir hazırlık süreci gerektirmiştir. Harekât, Voronej Cephesi ve Step Cephesi kuvvetleri tarafından 3 Ağustos 1943 tarihinde başlatılmıştır. Alman savunması, Mareşal von Manstein komutasındaki Güney Ordular Grubu'na aittir. Her iki cephe kuvvetleriyle birlikte başlatılan asıl taarruz, Tomorovka ile Belgorod arasındaki Alman savunma hatlarına yönelik yapılmıştır. İlk gün sonunda Kızıl Ordu birlikleri Alman savunma hatlarını yarararak ilerlemiştir. Step Cephesi kuvvetleri Belgorod ve batısına yönelik taarruzlarını sürdürürken, Voronej Cephesi kuvvetlerinin büyük bir kısmı Harkov'un kuzeyinden geçen bir taarruz ekseninde ilerlemiştir. Belgorod, 5 Ağustos 1943 günü Kızıl Ordu birliklerinin kontrolüne geçmiştir. Aynı tarihte Voronej Cephesi kuvvetleri, Güney Ordular Grubu'nun 4. Panzer Ordusu ile Kempf Ordu Müfrezesi arasında derin bir girme yapmayı başarmışlardır. Belgorod'un düşmesinin ardından Step Cephesi kuvvetleri de Harkov yönünde taarruzlarına devam etmiştir.

¹⁴⁹ Shtemenko, age, s.188.

¹⁵⁰ Çelen, age, s.182.

5 Ağustos günü Voronej Cephesi'nin 57. Ordusu, Tomorovka'nın daha batısından taarruza başlamıştır. Voronej Cephesi kuvvetleri, Tomorovka'nın iki yanında derin girintiler sağlayınca, bu bölgedeki Alman kuvvetlerini kuşatmadan geri çekilmeye zorlamışlardır. Savaşın ilerleyen aşamalarında, Alman basını propaganda amaçlı haber başlıkları ve içerikleriyle, savaşın seyrini etkilemeye çalışmış ve halkın moralini yüksek tutmayı hedeflemiştir. Almanya'nın Doğu Cephesi'ndeki başarıları ve Sovyetler Birliği'ne yönelik saldırıları, özellikle savaşın erken dönemlerinde Alman basını tarafından büyük başarılar olarak lanse edilmiştir. Ancak, bu haberlerin gerçeklikle ne kadar uyumlu olduğu tartışmalıdır.

Örneğin, 17 Temmuz 1943 tarihli *Gumbinner Allgemeine Zeitung* gazetesinin haber başlığı, Alman ordusunun Doğu Cephesi'nde etkileyici başarılar elde ettiğine ve Sovyetler Birliği'ni ağır kayıplara uğrattığına¹⁵¹ dair iddialar içermektedir. Ancak bu tür haber başlıklarının, savaşın gerçek durumunu yansıtmak yerine propagandaya hizmet ettiği bilinmektedir. Alman basını, savaşın zorlu gerçeklerini halktan saklamak ve savaşın olumsuz yönlerini örtbas etmek için çeşitli manipülasyonlar ve abartılı haber başlıkları kullanmıştır.

19 Temmuz 1943 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haber başlığı şöyledir: “Şarktaki savaşın şiddeti artıyor. Rus taarruzları cephenin cenubuna da sirayet etti, Almanlar mevzii gedikleri kapatmağa çalışıyorlar.”¹⁵² Türk basınının o dönemdeki tarafsız ve objektif haber sunma yaklaşımını yansıtmaktadır. Haber, Almanların Doğu Cephesi'ndeki güç dengesindeki değişim ve cephedeki Rus taarruzlarının etkisi hakkında gerçekçi bir bilgi sunmaktadır. Bu bölgede harekâtı idare eden Mareşal Erich von Manstein'in asıl adı Erich von Lewinski'dir. Nazi Almanyası Silahlı Kuvvetlerinin en ünlü generallerinden birisidir ve Nazi Partisi üyesi olmadığı halde İkinci Dünya Savaşı sırasında Mareşalliğe kadar yükselmiştir.

Mareşal von Manstein, ihtiyattaki Das Reich ve Totenkopf Tümenlerine Harkov'un batısında mevzi almalarını emretmiştir. Bu iki tümene iki görev verilmiştir: Birincisi Sovyet kuvvetlerinin Dinyeper yönündeki ileri hareketini durdurmak, ikincisi de Harkov'un batı yönünden çevrilmesini engellemektir. Her iki tümenin başarılı harekâtları, 15-20 Ağustos tarihleri arasında Sovyet kuvvetlerinin Dinyeper yönündeki hareketini durdurmayı başarmıştır.

¹⁵¹ Gumbinner allgemeine Zeitung (17 Temmuz 1943). Eindrucksvolle Erfolge unserer Waffen. s.1. [Erişim: 07.05.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27881386-19430717-0-0-0-0.xml>]

¹⁵² Cumhuriyet Gazetesi (19 Temmuz 1943). *Şarktaki savaşın şiddeti artıyor*. s.1.

Ancak Harkov'un ana ikmal hattının kesilmesi önlenememiştir.¹⁵³ Bunun üzerine Manstein, 21 Ağustos 1943 tarihinde Harkov'dan çekilme izni vermiştir. Kent, 22 Ağustos 1943 gecesi Alman birlikleri tarafından tahliye edilmiştir. Hitler, Harkov'un düşmesinin, Harkov'n da içinde bulunduğu Donets bölgesinin ekonomik öneminden başka, ağır politik sonuçlar doğuracağını düşünmüştür. Mareşal Manstein, bu işe akıl erdiremediğini düşünerek, 22 Ağustos'a Harkov'un boşaltılmasını emretmiştir. Bu kanlı mücadele, Donets Havzası'nın büyük başkentinin el değiştirdiği dördüncü olaydır ve kent 22 ay içinde dört kez el değiştirmiştir.¹⁵⁴

5. Berlin Muharebesi ve Basına Yansımaları

Doğu Cephesi'nde Kızıl Ordu, Prusya ve Polonya'nın bir kısmını ele geçirerek Berlin'e doğru ilerlemiştir.¹⁵⁵ Aynı dönemde, Müttefik kuvvetlerin özellikle İngiliz ve Kanada birliklerinin kuzeyde Ren Nehri kenarına kadar ilerlemesi dikkat çekmektedir. ABD askerlerinin de mart ayında Ren Nehri'ne ulaşmasıyla birlikte, Alman direncinin bu bölgelerde zayıfladığı görülmektedir.¹⁵⁶ Müttefik ordularının ilerleyişi sırasında, ABD, İngiltere ve Sovyet Rusya arasında Londra'da 25 Temmuz 1944 tarihinde "Almanya'nın Kayıtsız Şartsız Teslimine İlişkin Tasarı" imzalanmıştır. Bu 14 maddeye sahip anlaşmaya göre, Almanya'nın tamamı kayıtsız şartsız teslim olacağı ilan edilmiştir. Almanya'ya ait ya da Alman kontrolünde bulunan tüm silahlı kuvvetler, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Müttefik komutanlıklarına teslim edilerek tamamen silahsızlandırılacaktır. Ayrıca, Alman sınırları dışındaki toprakların 31 Aralık 1937 tarihindeki durumuna geri döneceği ve boşaltılacağı kararlaştırılmıştır.¹⁵⁷ Nitekim Kızıl Ordu'nun Berlin'e yönelik harekâtı 16 Nisan 1945'te başladı. 1945 yılında Alman basınında gazetelerin azlığı ve propagandasal faaliyetlerin durması dikkat çekicidir. Özellikle 17 Nisan 1945 tarihli "*Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force*" gazetesinin haber başlığı, müttefik kuvvetlerin Berlin istikametinde ilerleyişi üzerine odaklanmıştır. Haberde,

¹⁵³ Çelen, age, s.183.

¹⁵⁴ Age, s. 184

¹⁵⁵ Savran, agt, s.118.

¹⁵⁶A. Tutsak (2017). Hitler Almanyası'nın Yayılımacı Politikası ve İkinci Dünya Savaşı (1932-1945). Akademik Bakış Dergisi, (63), s.204.

¹⁵⁷ O. Sander (2001). *Siyasi Tarih (1918-1994)*, İmge Kitabevi, s. 196.

müttefik tanklarının Dresden'e doğru ilerlediği ve Elbe köprübaşının genişletildiği, ayrıca ABD tanklarının Nürnberg'e ulaştığı belirtilmiştir.¹⁵⁸

SSCB basınındaki haberlere bakıldığında ise mücadelenin sonuna kadar götürülmesi ve düşmanın tamamen yenilmesini içeren ifadeler mevcuttur. Örneğin, *Kızıl Yıldız* gazetesinin 17 Nisan 1945'teki manşetinde “*Tamamen Yenilene Kadar Düşmanı Kovalayın*”¹⁵⁹ ifadesiyle tekrar harekete geçirip son darbenin de vurulması mesajı verilmektedir.

Bu tür haberler, Almanya'nın müttefik kuvvetlerin ilerleyişi karşısında zor durumda olduğunu ve savaşın sona erdiği noktaya doğru ilerlendiğini göstermektedir. Alman basınının azlığı ve propagandasal faaliyetlerin durması, Almanya'nın savaşın son dönemlerinde içinde bulunduğu çıkmazı ve müttefiklerin üstünlüğünü yansıtmaktadır. Müttefiklerin ilerleyişi, Berlin ve diğer stratejik noktalara doğru devam ederken, Alman basınının gücünün azalması, ülkenin içinde bulunduğu çöküş ve teslimiyet sürecini yansıtan önemli bir göstergedir. Bu dönemde Almanya, müttefiklerin baskısı altında çözülme ve dağılma sürecine girmiştir.

Berlin Muharebesi, Türk basınında Avrupa'nın son savaşı olarak nitelendirilerek gazetelerin ana manşetinde yer almaktadır. 16 Nisan 1945 Tarihli Ulus gazetesinin “*Avrupa harbi sonuna yaklaşıyor*” başlığı buna örnek teşkil etmektedir.¹⁶⁰ 15 Nisan 1945'te “Berlin Düşüyor”¹⁶¹ başlıklı Vakit gazetesi, Alman Hükümeti'nin Innsbruck'a çekildiğini iletmektedir. 28 Nisan'da Kızıl Ordu Alman Devlet binası olan Reichstag'a hücum ederek 2 Mayıs'ta ele geçirmiştir.¹⁶² 28 Nisan 1945 tarihli Akşam gazetesinde yer alan, “*Artık cephe kalmadı, Almanlar Norveç'e kaçıyor*” ifadesinden Almanya'nın savaşın hezimetinden kurtulamayacağı anlaşılmaktadır. Berlin'in mutlak düşüşü artık kesinleşmişti ve Hitler, Stalin'in Berlin'in zaferi ile işçi bayramını bütünleştirmek isteyeceği düşüncesindeydi. Adolf Hitler ve Eva Braun, 30

¹⁵⁸ Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (17 Nisan 1945). *Allierte Panzer rollen gegen Dresden*. s.1. [Erişim: 08. 05.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP28234182-19450417-0-0-0-0.xml>]

¹⁵⁹ Красная Звезда Gazetesi (18 Eylül 1939). *Преследовать противника до полного его разгрома*. s.1. [Erişim: 08. 05.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/39051-locale-nil-90-17-apr#mode/inspect/page/1/zoom/9>]

¹⁶⁰ Ulus Gazetesi (16 Nisan 1945). *Avrupa harbi sonuna yaklaşıyor*. s.1. [Erişim: 09.05.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1945-04-16/1>]

¹⁶¹ Vakit Gazetesi (15 Nisan 1945). *Berlin Düşüyor*. s.1. [Erişim: 09.05.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1945-04-15/1>]

¹⁶² Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (1 Mayıs 1945). *Russen Nehmen Den Reichstag*. s. [Erişim: 09.05.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP28234182-19450501-0-0-0-0.xml>]

Nisan öğleden sonra üçü yirmi gece intihar ettiler. Nitekim 8 Mayıs 1945'te Berlin'in kayıtsız şartsız teslim olmasıyla İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'daki bölümü sona erdi.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin en kanlı ve yıkıcı çatışmalarından biri olarak kayıtlara geçmiştir. Bu savaş, dünya çapında büyük devletlerin bir araya gelerek silahlı mücadeleye giriştiği ve toplumların derinden etkilendiği bir dönemdir. Almanya-Sovyetler Birliği ilişkileri de savaşın önemli bir boyutunu oluşturmuş ve tarihsel süreç içinde dikkate değer bir yer edinmiştir. Bu çalışma, İkinci Dünya Savaşı dönemi basınında Almanya-Sovyetler Birliği ilişkilerine odaklanarak, bu ilişkilerin savaşın seyrini nasıl etkilediğini ve toplumların algılarını nasıl şekillendirdiğini incelemiştir.

Propaganda, devletler arası etkileşim ve savaşların mutlak sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde gelişen teknolojinin de etkisiyle, belirli normlar üzerinden kitleleri harekete geçirmek üzere medya araç gereçleriyle birlikte kullanılmıştır. Propaganda, orduyu oluşturan temel faktör olan askeri yani doğal olarak insanı etkileyerek, muharebe sahasındaki etkinliği konusunda belirleyici bir unsur olmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında, farklı ülkelerin ideolojik hedefler doğrultusunda hareket ettiği ve genç nesilleri bu hedefler etrafında şekillendirdiği görülmüştür. Devletler, ideolojilerine bağlı bir şekilde gençlik örgütleri kurarak tabandan insan yetiştirmişlerdir. Hitler'in liderlik ettiği Nazi Almanya'sının yanı sıra, diğer totaliter rejimler de benzer yöntemler kullanmıştır. Bu tür propagandist faaliyetler, insanların düşüncelerini ve tutumlarını etkileyerek, savaşa olan inançlarını ve sadakatlerini artırmayı amaçlamıştır.

İdeolojik çatışmalar ve propagandanın etkisi, savaşın başlamasında ve seyrinde önemli bir role sahip olmuştur. İkinci Dünya Savaşı, farklı ideolojilere sahip güçler arasındaki çatışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada tamamen farklı iki totaliter rejimin aynı masaya oturduğu 23 Ağustos 1939'da imzalanan Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı güzel bir örnek teşkil etmektedir. Fakat bu noktada paktın gizli maddelerinin olduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü 1 Eylül 1939'da Hitler'in Polonya'ya saldırmasının akabinde İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan ederken, 17 Eylül 1939'da SSCB'nin Kızıl Ordu'su Polonya topraklarına girerken İngiltere ve Fransa'nın buna sessiz kalması oldukça dikkat çekicidir. Aynı

şekilde SSCB, İngiltere ve Fransa'ya herhangi bir savaş ilanı bulunmamaktadır. Bazı siyasi ve stratejik nedenlerle ilişkilendirilmektedir. Bu duruma dair birkaç çıkarımda bulunulabilir:

1. Stratejik Hesaplar: İngiltere ve Fransa, Nazi Almanya'sının saldırısına karşı önemli bir direniş gösterirken, aynı zamanda Sovyetler Birliği'ni de savaşın içine çekmekten çekinebilirler. Bu nedenle, SSCB'nin Polonya'ya girmesi karşısında sessiz kalmış olabilirler. Sovyetler Birliği ile Almanya arasında yapılan *Molotov-Ribbentrop Paktı* da bu dönemdeki ilişkileri karmaşık hale getiren bir faktördü.
2. Savaşın Genişlemesi: İngiltere ve Fransa, savaşın Polonya'dan diğer bölgelere yayılmasını engellemek isteyebilirler. Sovyetler Birliği'nin Polonya'yı işgal etmesiyle savaşın daha da büyümesi ihtimali, bu ülkeleri tedirgin edebilir ve sessiz kalmalarına neden olabilir.
3. Siyasi ve Diplomatik Denge: İngiltere ve Fransa, savaşın erken aşamalarında Sovyetler Birliği'ni de karşılarına almak istememiş olabilirler. Nazi Almanya'sının saldırısı karşısında Batı Bloku olarak birleşme ihtiyacı, SSCB'nin de içinde yer aldığı düşmanca bir durum yaratma riskini taşıyabilir.

Bu çalışma, savaşın başladığı dönemden itibaren basının iki büyük gücün arasındaki ilişkilere yoğun ilgi gösterdiğini ve bu ilişkilerin haberlere yansıdığını göstermektedir. Özellikle saldırmazlık paktının imzalanması, savaşın ilk döneminde dikkat çekici bir gelişme olarak basında geniş yer bulmuştur. Ancak, savaşın ilerleyen dönemlerinde Almanya'nın Doğu Cephesi'nde yaşadığı zorlu mücadeleler ve Sovyetler Birliği'nin karşı saldırıları, basında Alman üstünlüğünün yitirilmesine ilişkin haber başlıklarının yer almasına neden olmuştur. Propaganda faaliyetlerinin etkin bir şekilde kullanıldığı bu dönemde, basının da propagandanın bir parçası olarak halkın ve askerlerin tutumlarını şekillendirmede önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir.

Savaşın psikolojik boyutu, bu dönemde basının önemini artırmıştır. Propagandanın etkisi, yanıltıcı mesajların yanı sıra halkın ve askerlerin moraline de etki etmiştir. Bu durum, savaşın karmaşıklığını ve insan psikolojisi üzerindeki derin etkisini göstermektedir. Ayrıca, basının tarafsızlık ve objektiflik ilkelerine uygun haber yapma konusundaki zorlukları ve etik sorunları da ortaya çıkmıştır. Basının güvenilir bir kaynak olarak kabul edilmesi, haberlerin doğruluğu ve tarafsızlığına verilen önemle doğrudan ilişkilidir.

İkinci Dünya Savaşı'nın iki önemli diktatörü olan Adolf Hitler ve Joseph Stalin, aralarındaki barışın uzun sürmeyeceğine inanıyorlardı. Bu nedenle, Hitler'in 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne yönelik "Barbarossa Harekatı"nı başlatması, iki taraf için de şaşkınlık yaratmayacak bir durumdu. Bu dönemde iki ülkenin gazete haberlerine bakıldığında ise propaganda faaliyetleri önemli bir rol oynamıştır. Alman gazeteleri, Sovyetler Birliği'ni İngilizlerle iş birliği yaptığı konusunda suçlamalarla karalamaya yönelik bir algısal propaganda yaratmışlardır. Hitler yönetimi, İngilizlerin ve diğer Batılı müttefiklerin Sovyetler Birliği'yle birlikte hareket ettiğine dair yanlış ve yanıltıcı haberler yayarak, Sovyetler Birliği'ni düşman olarak göstermeye çalışmıştır. Bu propaganda, Alman halkının ve dünya kamuoyunun zihinlerini karıştırmaya ve Almanya'nın Barbarossa Harekatı'nı meşrulaştırmaya yönelikti. Diğer taraftan, SSCB gazeteleri ise Barbarossa Harekatı'nı bir ihanet olarak nitelendirmişlerdir. Sovyet yönetimi, Almanya'nın saldırgan hareketlerini kınayarak ve Almanya'yı düşman olarak tanımlayarak, içeride ve dışarıda güçlü bir tepki göstermiştir. Bu propaganda, Sovyet halkının milli birlik ve beraberlik ruhunu yükseltmeye ve savaşa karşı direnişini artırmaya yönelikti.

Her iki tarafın da propaganda faaliyetleri, savaşın psikolojik boyutunu etkilemiş ve halkın tutumunu şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Propagandanın etkisiyle halklar, düşmanı daha da düşmanlaştırma eğiliminde olmuş ve savaşın hedeflerine daha bağlı bir şekilde katılmışlardır. Bu durum, savaşın taraflar arasındaki düşmanlığı derinleştirmesine ve çatışmanın şiddetini artırmasına yol açmıştır. Hitler'in Almanya'nın doğusunu ele geçirme hedefleri ve ekonomik kaynaklara ulaşma arzusu, onu Sovyetler Birliği'ne karşı saldırıya teşvik etti. Ayrıca, Hitler'in ırkçı ideolojisi ve Sovyetler Birliği'ni "*Bolşevik tehdit*" olarak görmesi, onu Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmaya yönlendirdi. Diğer taraftan, Stalin de Hitler'in gerçek niyetlerini anlamıştı. Hitler'in Polonya'yı işgali ve diğer saldırgan politikaları, Sovyet liderin Almanya'nın doğusundaki niyetlerini görmesine yardımcı oldu. Stalin, Almanya'nın ilerleyişini durdurmak ve saldırgan politikalarına karşı koymak için ordusunu güçlendirdi ve cephelelerdeki tahkimat çalışmalarını arttırdı.

KAYNAKÇA

Akad, M. T. (2023). Stalingrad: II. Dünya Savaşı'nın Dönüm Noktası. *Atlas Tarih Dergisi*, (79), 56-67.

Akgül, R. F. (2017). Nazi Almanya'sı Örneğinde Propaganda Afişleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(5), 191-212.

Antill, P. (2022). Berlin 1945: *Nazi İmparatorluğu'nun Sonu*. (Çev.) Cem Demirkıran, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Avustralian War Memorial (1942). *Rush British arms to Russian hands*. [Erişim: 20.04.2023, <https://www.awm.gov.au/collection/C97862>]

Baruther Anzeiger Gazetesi (31 Ocak 1933). *Nach dem Rücktritt von Schleicher führt Papen Gespräche mit den Parteien*. s.1. [Erişim: 17.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27450028-19330131-0-0-0-0.xml>]

Benhür, Ç., & Aydın, O. (2021). İkinci Dünya Savaşı'nda Polonya'nın İşgalinin Türk Basınına Yansımaları (1939). *Tarihin Peşinde Dergisi*, (26), 56-79.

Bekcan, U. (2016). Sovyetler Birliği'nin Savaş Öncesi Döneme Bakışı (1933-1939): Nazilerin Avrupa'yı İşgalinin Sorumlusu Kim. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(50), 101-118.

Biber, T. E. (2021). *Sorularla II. Dünya Savaşı Tarihi*. Yeditepe Yayınevi, Yeditepe Yayınevi.

Binns, S. (2022). *Barbarossa ve Tarihteki En Kanlı Savaş*. (Çev.) Buğra Can Bayçifci, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Briesetal-Bote Gazetesi (25 Haziran 1941). *Brückenschlag Ohne Stukas*. s.2. [Erişim: 19.04.2023, https://dfg-viewer.de/show?tx_dlf%5Bdouble%5D=0&tx_dlf%5Bid%5D=https%3A%2F%2Fcontent.staatsbibliothek-berlin.de%2Fzefys%2FSNP28409322-19410625-0-0-0-0.xml&tx_dlf%5Bpage%5D=2&cHash=0862cb1e11dcec41144ea330720f1e1f]

Bushkovitch, P. (2020). *Rusya'nın Kısa Tarihi*. (Çev.) Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Chapman, J. (2002). " *The British at War: Cinema, State, and Propaganda, 1939-1945*", (Book Review) Marcia Landy, *Quarterly Review of Film and Video*, 64(1).

Cumhuriyet Gazetesi (03.02.1933). *Hitler faaliyete geçti. Yeni Alman Başvekili Rayıştag'ı feshettirdi. Hitler (Alman milleti, bize 4 sene müsaade et. Sonra hükmünü ver!) diyor. s.6.* [Erişim: 12.04.2023, [Http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Cumhuriyet//Cumhuriyet_1933/Cumhuriyet_1933_Subat_/Cumhuriyet_1933_Subat_3_.Pdf](http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Cumhuriyet//Cumhuriyet_1933/Cumhuriyet_1933_Subat_/Cumhuriyet_1933_Subat_3_.Pdf)]

Cumhuriyet Gazetesi (19 Temmuz 1943). *Şarktaki savaşın şiddeti artıyor. s.1*

Collections. [Erişim: 09.04.2023, <https://Collections.Vam.Ac.Uk/İtem/O1295672/You-Are-Wanted-Too-Join-Poster-Unknown/>].

Collections. *You Are Wanted Too Coin.* [Erişim: 09.04.2023, <https://Collections.Vam.Ac.Uk/İtem/O1295672/You-Are-Wanted-Too-Join-Poster-Unknown/>].

Çakı, C. (2018). Nazizm İdeolojisi Altında Hitler Gençliği: Nazi Almanyası Propaganda Afişleri Üzerine İnceleme. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 1 (1), 9-21.

Çakı, C., & Gülada, M. O. (2018). 2. Dünya Savaşı'ndaki Sovyet Propaganda Posterlerinin Öfke Çekiciliği Bağlamında İncelenmesi, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 165-180.

Çakı, C., & Gülada, M. O. (2019). İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Partizanlara Yönelik Hazırlanan Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 123-143.

Çakı, C., & Gülada, M. O. (2018). 2. Dünya Savaşı'nda Kullanılan Sovyet Propaganda Posterlerinde Coşku Çekiciliği Bağlamında Kadınların Temsili, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(2), 157-176.

Çelen, K. (2017). *Hitler'in Doğu Seferi: General Heinz Guderian ve Teğmen Heinz Bergemann ile*. Kastaş Yayınevi, İstanbul.

Çetinkaya, G. (2019). İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Nazilerin İktidara Gelişi ve Türk-Alman İlişkileri. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 1 (1), 87-97.

Çiftci, Ö. F. (2014). *İkinci Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinin Grafik Tasarım Öge ve İlkeleri Bakımından İncelenmesi ve Bir Uygulama: Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Terörle Mücadelesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Dereli, A. B. (2018). İkinci Dünya Savaşı'nda Propaganda, Mustafa Karaca- Caner Çakı (Ed.), *İletişim ve Propaganda*, Eğitim Yayınevi, Konya, 197-225.

Daily Express (23 Ağustos 1939). If others insist on the use of force Britain is prepared to resist it to the uttermost. s.1. [Erişim: 14.04.2023, <https://c8.alamy.com/comp/E5GF25/1939-daily-express-front-page-reporting-british-governments-pledge-E5GF25.jpg>]

Deutsches Nachrichtenbüro (23 Ağustos 1939). *Abflug von Ribbentrops nach Moskau*. s.1.

Deutsches Nachrichtenbüro (24 Ağustos 1939). *Die Türkei war sehr betroffen*. s.1.

Dişiaçık, M. (2016). *Türk Basınında Stalin Rusya'sı (1939-1945)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Dokuyan, S. (2009). *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Alman İlişkileri ve Bu Sürece Milliyetçi-Turancı Görüşlerin Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Eşitti, M., & Işık, Ş. (2015). "I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergibilimsel İncelenmesi." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70 (3), 655-682.

Fehrbelliner Zeitung, 23 Ağustos 1939, s.1.

Garner, T. (2023). Stalin Barbarossa Harekatı'na Bizzat Sebep Oldu. *History of War*, 2(7), 29-35.

Gazete Duvar. 2. *Dünya Savaşı Dönemi Afişleri*. [Erişim, 06.05.2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/1939-1945-2-dunya-savasi-donemi-afisleri-stalingrad-icin-galeri-1595201?p=10>]

German Propaganda Archive (1941). Parole der Woche. [Erişim: 09.04. 2023, <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive//parolederwoche.htm>]

German Propaganda Archive (1941). Parole der Woche. [Erişim: 09.04. 2023, <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive//parolederwoche.htm>]

Gumbinner allgemeine Zeitung (17 Temmuz 1943). *Schwere Panzer- und Flugzeugverluste der Sowjets.* s.1. [Erişim: 05.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27881386-19430717-0-0-0-0.xml>]

Gumbinner allgemeine Zeitung (17 Temmuz 1943). *Eindrucksvolle Erfolge unserer Waffen.* s.1. [Erişim: 07.05.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27881386-19430717-0-0-0-0.xml>]

Güvenilir, T., & Şeker, Ç. (2018). II. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kullanılan İmgelerin Göstergibilimsel Çözümlemesi “A.B.D. Örneği”. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, 5(23), 1085-1101.

Halkın Sesi Gazetesi (22 Haziran 1941). *Hitler, Moskova'yı Londra ile iş birliği yapmakla itham ediyor!*. s.1. [Erişim: 17.04.2023, https://www.gastearsivi.com/gazete/halkin_sesi/1941-06-22/1]

Halkın Sesi Gazetesi (23 Haziran 1941). *Türkiye, Alman-Sovyet Harbinde de Bitaraf Kalacaktır.* s.1. [Erişim: 17.04.2023, https://www.gastearsivi.com/gazete/halkin_sesi/1941-06-23/1]

Hart, B. L. (2019). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi.* (Çev.) Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Huseynov, M. (2018). *İkinci Dünya Savaşı Rus Propagandası.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hobsbawm, Eric J. (2015). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914–1991 Aşırılıklar Çağı.* (Çev.) Yavuz Alogan, Everest Yayınları, İstanbul.

Hofmann, R., & Görlitz, W. (1995). *İkinci Dünya Savaş'ının Kesin Sonuçlu Muharebelerinden Moskova ve Staligrad Muharebeleri.* (Çev.) İbrahim Ulus, Genel Kurmay Basım Evi, Ankara.

Hormann, J. M. (1989). *Uniforms of the Panzer Troops 1917-to the Present*. (Çev.) Edward Force, Schiffer Publishing, Pennsylvania.

İkdam Sabah Postası (2 Eylül 1939). *Avrupa'da harp başladı*. s.1.

Jacobs, J. (2005). Illustrating The Levels Of War – Operation Zıtadelle (Kursk), 5-14 July 1943, A Case Study. *South African Journal Of Military Studies*, 33(2), 78-94.

Jacobsen, H. A. (1989). *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*. (Çev.) İbrahim Ulus, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Qualter, T. H. (1980). Propaganda And Psychological Warfare. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35 (01), s.255-307.

Kardeşoğlu, D. (2015). *II. Dünya Savaşı Sırasında Türk Kamuoyunda Hitler Algısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Kennedy, R. M. (1996). *The German Campaign in Poland (1939)*. U.S. Government Printing Office.

Kırkpınar, N. (2017). II. Dünya Savaşı'nda Stalin ve Sovyet Diplomasisi Karşısında Türk Basının Tutumu (1939-1945). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 239-277.

Macksey, K. J. (2020). *II. Dünya Savaşında Askeri Hatalar*. (Çev.) M. Tanju Akad, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Mercimek, G., & Şahin, A. (2020) "Güvenikleştirme Aracı Olarak Propaganda ve Algı Yönetimi: II. Dünya Savaşı'nda Afiş Ve Posterler." *International Journal of Social Inquiry*, 811 - 860.

McMeekin, S. (2021). *Stalin'in Savaşı: İkinci Dünya Savaşı'nın Yeni Tarihi*. (Çev.) Zeynep Demir, Kronik Kitap, İstanbul.

Milliyet Gazetesi (31.01.1933). *Hitler en nihayet arzusuna kavuştu*. s.6, [Erişim: 12.04.2023, [Http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Milliyet//Milliyet_1933/Milliyet_1933_Kanunusani /Milliyet_1933_Kanunusani_31 .Pdf](http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/GAZETE/Milliyet//Milliyet_1933/Milliyet_1933_Kanunusani /Milliyet_1933_Kanunusani_31 .Pdf)]

Overy, R. (2004). *Hitler ve Almanya'sı Stalin ve Rusya'sı*. (Çev.) Ceren Günger, Erko Yayıncılık, İstanbul.

- Öndeş, O.** (1974). *2. Dünya Savaşı (1939-1945)*. Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul,
- Özaslan, Y. F.** (2021). *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Alman Propagandası*. (Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pehlivanoğlu, M.** (2021). *İkinci Dünya Savaşı'nda Propaganda: Hitler ve Stalin'in Propaganda Metotları*. Ötüken Neşriyat.
- Regan, G.** (2017). *Büyük Askeri Gaflar*. (Çev.) Erkan Bebek, Doruk Yayınları, İstanbul.
- Portakal, E.** (2013). *Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) ve Varşova Paketi'nin Kuruluş Süreci ve NATO'nun İlk On Yılı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Rheinsberger Zeitung** (19 Eylül 1939). *Völliges Einvernehmen Deutschland-Rußland über Polen*. s.1. [Erişim: 15.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27434114-19390919-0-0-0-0.xml>]
- Rheinsberger Gazetesi** (23 Haziran 1941). s.1.[Erişim: 17.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27434114-19410623-0-0-0-0.xml>]
- Rheinsberger Zeitung** (24 Haziran 1941). *Das Komplott im Kreml*. s.1. [Erişim: 19.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27434114-19410624-0-0-0-0.xml>]
- Rheinsberger Zeitung** (9 Eylül 1941). *Leningrad ist Vollkommen Eingeschliffen*. s.1 [Erişim: 07.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP27434114-19410909-0-0-0-0.xml>]
- Sander, O.** (2001). *Siyasi Tarih (1918-1994)*, İmge Kitabevi.
- Sanlı, S.** (22 Haziran 1941). “En müthiş ve cehennemi infilak bombası gibi patlayan haber”. Halkın Sesi Gazetesi, s.1 [Erişim: 17.04.2023, https://www.gastearsivi.com/gazete/halkin_sesi/1941-06-22/1]
- Savran, H.** (2015). *II. Dünya Savaşında Büyük Güçler ve Türkiye (1939-1945)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Sezgin, K. (2021). Harbi Kaybettiren Harekât: Barbarossa'dan Çıkarılan Dersler, Özgür Körpe (Ed.), *Yirminci Yüzyılda Askeri Planlama ve Operatif Sanat-1 İkinci Dünya Harbi Muharebelerinin Analizi*. Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 125-163.

Shklyaruk, A. F. (2005). *Плакаты войны и победы. 1941-1945*. Контакт-Культура, Moskova.

Shtemenko, S. M. (1971). *İkinci Dünya Savaşı'nda Rus Harekâtı*. (Çev.) Güven Korulsan & Yaşar Uçar, Arat Yayınevi, İstanbul.

Sorauer Tageblatt (23 Haziran 1941). *Das britisch-bolschewistische Komplott Moskaus Verrat an Europa*. s.1. [Erişim: 19.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothekberlin.de/zefys/SNP27443449-19410623-0-0-0-0.xml>]

Sorauer Tageblatt (24 Haziran 1941). *Europa brandmarkt Moskaus Verrat. Kreuzzug gegen den Bolschewismus*. s.1. [Erişim: 19.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothekberlin.de/zefys/SNP27443449-19410624-0-0-0-0.xml>]

St. Joseph News-Press (19 Eylül 1939). *New Regime to be Set up by Invaders*. s.1. [Erişim: 15.04.2023, https://books.google.com.tr/books?id=VQZXAAAIBAJ&pg=PA1&dq=hitler+poland&article_id=2143,1682216&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwiWr9HF-7CAAxUJSPEDHc_WCBw4HhDoAXoECAUQA#v=onepage&q=russia&f=false]

United States Holocaust Memorial Museum, *Germany Victory Europes Freedom*. [Erişim: 20.04.2023, <https://exhibitions.ushmm.org/propaganda/1939-1945-war/germanys-victory-europes-freedom>]

Summak, M. E. & Erkiş, İ. U. (2014). Propaganda ve Dış Politika. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 269- 292.

Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (17 Nisan 1945). *Allierte Panzer rollen gegen Dresden*. s.1. [Erişim: 08. 05.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothekberlin.de/zefys/SNP28234182-19450417-0-0-0-0.xml>]

tarihlerle. *Neyse Halim Çıksın Falım.* [Erişim, 06.05.2023, <https://tarihlerle.com/cevirileriyle-2-dunya-savasi-sovyet-propaganda-afisleri/>]

tarihlerle. *Ordumuzun Hücumu Sürüyor.* [Erişim, 06.05.2023, <https://tarihlerle.com/cevirileriyle-2-dunya-savasi-sovyet-propaganda-afisleri/>]

Tekel, Z. (2019). *Siyasal Propaganda: Alman Nazizm'i ve Goebbels Örneği.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

The Daily Times (30.01.1933). *Hitler Head of New Cabinet to Rule in Berlin.* s. 1. [Erişim: 12.04.2023,

<https://news.google.com/newspapers?nid=0msridk0ewac&dat=19330130&printsec=frontpage&hl=en>]

The New York Times (23 Ağustos 1939). *Germany and Russia Sign 10-Year Non-Aggression Pact Bind Each Other Not to Aid Opponents in War Acts; Hitler Rebuffs London; Britain and France Mobilize.* s.1. [Erişim: 14.04.2023, <http://userscontent2.emaze.com/images/0333b85f-5f75-42f8-a45a-23340a236845/46a4137c-c98d-4085-ab33-919d59e85912.jpg>]

The Guardian (9 Eylül 1941). *Low on Aid to Russia.* [Erişim: 21.04.2023, <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/09/leningrad-siege-second-world-war-blockade-russia-1941>]

Tutsak, A. (2017). Hitler Almanyası'nın Yayılmacı Politikası ve İkinci Dünya Savaşı (1932-1945). *Akademik Bakış Dergisi*, (63), 190-208.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. [Erişim, 10.04.2023, <https://sozluk.gov.tr/>]

Türkische Post (18 Eylül 1939). *Schneller Vormarsch der Sowjetarmee in Polen.* s.1. [Erişim: 15.04.2023, <https://dfg-viewer.de/show/?set%5Bmets%5D=https://content.staatsbibliothek-berlin.de/zefys/SNP24360788-19390918-0-0-0-0.xml>]

Ulus Gazetesi (2 Eylül 1939). *Nefer Elbisesi Giymiş Olduğu Halde, Hitler Rayhstag'da Bir Nutuk Verdi.* s.6. [Erişim: 15.04.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1939-09-02/6>]

Ulus Gazetesi (2 Eylül 1939). *Bombaya karşı bomba, zehire karşı zehir.* s.6. [Erişim: 15.04.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1939-09-02/6>]

Ulus Gazetesi (16 Nisan 1945). *Avrupa harbi sonuna yaklaşıyor.* s.1. [Erişim: 09.05.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1945-04-16/1>]

United States Holocaust Memorial Museum, [Erişim: 20.04.2023, <https://exhibitions.ushmm.org/propaganda/1939-1945-war/germanys-victory-europes-freedom>]

Vakit Gazetesi (6 Eylül 1941). s.1. [Erişim: 06.04.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1941-09-06/1>]

Vakit Gazetesi (15 Nisan 1945). *Berlin Düşüyor.* s.1. [Erişim: 09.05.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1945-04-15/1>]

Vlakncic, P. J. (1992). *Marshal Tukhachevskya Nd the" Deep Battle": An Analysis of Operational Level Soviet Tank and Mechanized Doctrine, 1935-1945.* *Institut of Land Warfare,* Association of the US Army.

Yakut, K., & Yakut, E. (2013) *İkinci Dünya Savaşı'na Giden Yol (1929-1939).* İlber Ortaylı (Ed.). *Anadolu Üniversitesi Yayınları,* Eskişehir, 2-31.

Yılmazata. M. (2014). *Alman Arşiv Belgelerine Göre Hitler Rejiminin Türkiye'deki Faaliyetleri (1933-1945).* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

Красная Звезда Gazetesi (24 Haziran 1941). *ГРАЖДАНЕ И ГРАЖДАНКИ СОВЕТСКОГО СОЮЗА!* s.1. [Erişim: 17.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/36853-locale-nil-146-24-iyunya>]

Красная Звезда Gazetesi (23 Ağustos 1942). *Сейчас у нас должна быть твердая дисциплина и железная воля... Нужно сотый раз сказать себе: «нам отступать некуда.* s.1. [Erişim: 05.04. 20223, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/37507-198-23-avg#mode/inspect/page/2/zoom/4>]

Красная Звезда Gazetesi (18 Eylül 1939). *Нота Правительства СССР, Врученная Польскому Послу В Москве Утром 17 Сентября 1939 Года.* s.1. [Erişim: 15.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/25411-locale-nil-214-18-sen>]

Красная Звезда Gazetesi (24 Haziran 1941). *Ленинградцы в гостях у фронтовиков*. s.1
[Erişim: 03.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/36958-locale-nil-213-10-sen#mode/inspect/page/1/zoom/9>]

Красная Звезда Gazetesi (18 Temmuz 1943). *“от СОВЕТСКОГО ИНФОРМБЮРО”*. s.1.
[Erişim: 05.04.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/38173-locale-nil-168-18-iyulya#mode/inspect/page/1/zoom/9>]

Красная Звезда Gazetesi (18 Eylül 1939). *Преследовать противника до полного его разгрома*. s.1. [Erişim: 08. 05.2023, <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/39051-locale-nil-90-17-apr#mode/inspect/page/1/zoom/9>]

Wehrmacht1945.de (1943). *Schafft Waffen Für Die Front*. [Erişim: 21. 04.2023, <https://www.wehrmacht1945.de/>]

World War Era. *Garanten Deutscher Wehrkraft*. [Erişim: 11.04.2023, <https://worldwarera.com/>]

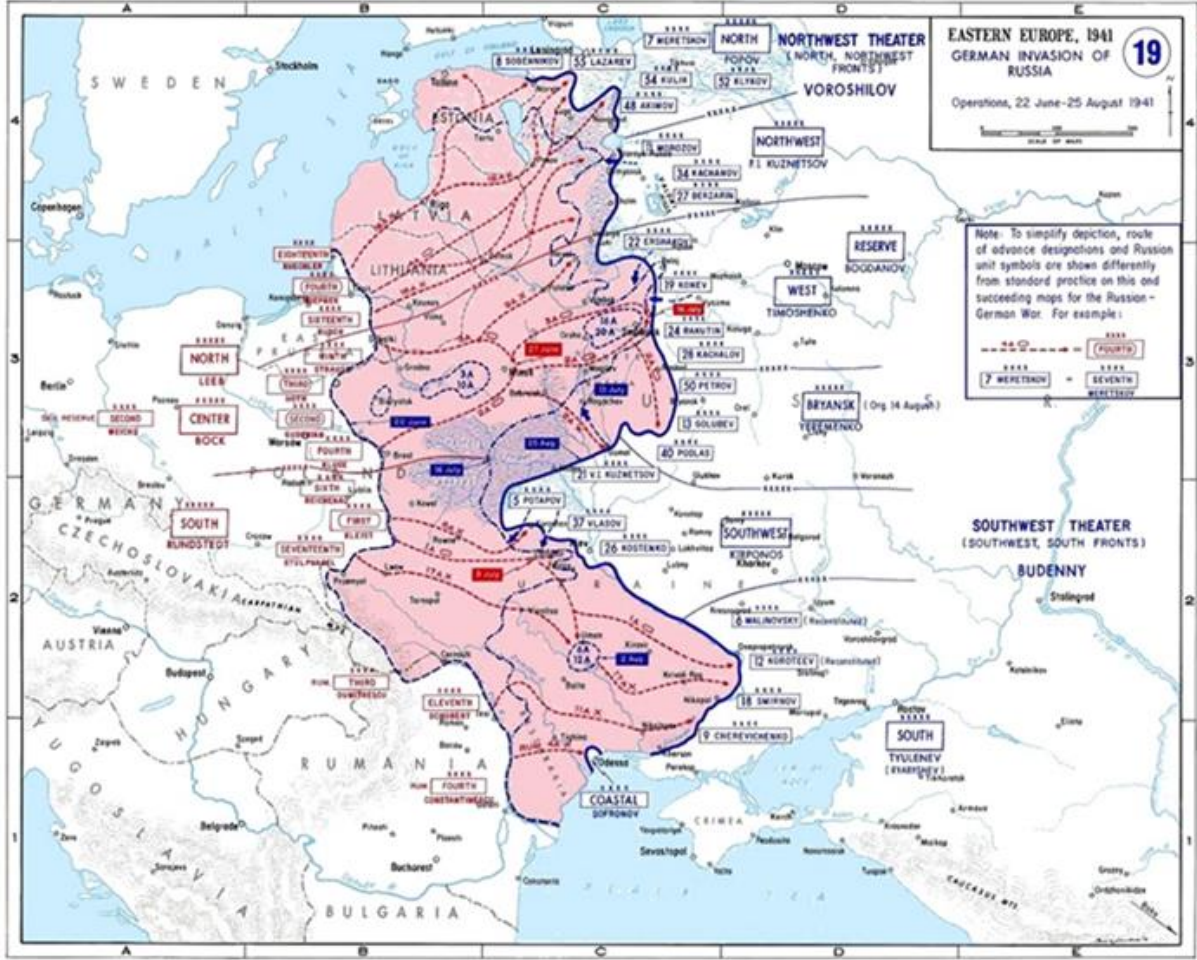
Wikipedia. *Hitlerjugend*. [Erişim: 11.04.2023, https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Hitlerjugend_leistungsbuch_gross.jpg]

Wikimedia Commons (1941). *Deutschlands Sieg – Europas Freiheit*. [Erişim: 20.04.2023, <https://exhibitions.ushmm.org/propaganda/1939-1945-war/germanys-victory-europes-freedom>]

Wikipedia. *Barbarossa Harekatı*. [Erişim: 19.04.2023, https://tr.wikipedia.org/wiki/Barbarossa_Harek%C3%A2t%C4%B1#/media/Dosya:Invasion1941.jpg]

EKLER

EK-1

Barbarossa Harekâtı'nın (22 Haziran- 25 Ağustos 1941) başlangıcını gösteren harita. SSCB hareketleri mavi ok ile gösterilirken Alman hareketleri kırmızı renk ile tasvir edilmektedir. (Wikipedia. *Barbarossa Harekatı*. [Erişim: 19.04.2023, https://tr.wikipedia.org/wiki/Barbarossa_Harek%C3%A2t%C4%B1#/media/Dosya:Invasion1941.jpg])

EK-2

Berlin'nin Kuşatılması, 16-28 Nisan 1945. (Antill, P. (2022). Berlin 1945: Nazi İmparatorluğu'nun Sonu. (Çev.) Cem Demirkıran, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 45.)

Vakit Gazetesi'nin Leningrad ile ilgili tarafların tebliğlerine yer veriş. (Vakit Gazetesi (6 Eylül 1941). s.1. [Erişim: 06.04.2023, <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1941-09-06/1>]

Rus tankları Berlin'de Zafer caddesinden geçiyorlar

Yeraltı demiryolu tünellerinde korkunç savaşlar devam ediyor, Rus ve Müttefik orduları nasıl ve nerede birleşti?

Artık cephe kalmadı, Almanlar Norveçe kaçıyor

Stokholm 28 (A.A.) — Rus tanklarının gündü, Berlin'in merkezinde «Zafer caddesi» nden geçtikleri gelen son haberlerde bildirilmektedir. Hitler, Alman zaferinden sonra bir geçit resmi yapmak üzere bu caddeyi genişletmişti. Rualar, Moabit işçi mahallesine de girmişlerdir. Burada yalnız işçi evleri değil, birçok fabrikalar da bulunmaktadır.

Bir milyon kadar kadın ve çocuk Berlin'de sığınmıştır, bunlar gündü şiddetli muharebelere sahne olan Schoeneberg ve Turgarten mahalleleri arasında kendilerine sığınacak yerler arıyorlar.

Vatikan elçisi, mültecilerin tahliye edilebilmesi için bir mütareke yapılmasını istemiş fakat bu teklif Almanlar tarafından reddedilmiştir.

Tempelhof hava meydanı Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Bu suretle henüz Berlin'de bulunan Nazi seferlerinin Berlin'den ayrılacakları bir yol daha kapanmış oluyor.

Yeraltı şimendifer tünellerinde göğüs göğüse savaşlar

Londra 28 (A.A.) — Alman başken-

Rus ve Müttefik orduların birleşmesinden sonra Almanyanın nasıl ikiye bölündüğünü gösterir harita

Akşam gazetesinin 28 Nisan 1945 tarihli Berlin'nin düşüşünü konu alan haberi. (Akşam Gazetesi (28 Nisan 1945). Rus Tankları Berlin'de Zafer caddesinden geçiyor. s.1)